

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Disertační práce

**Demokratický proces na subnacionálních úrovních
politického rozhodování**

Případová studie Nového Města nad Metují

Školitel:

Jaroslav Čmejrek

Autor:

Jan Čopík

2006

Obsah

1.	Úvod.....	4
1.1	Téma a cíl práce	4
1.2	Prameny a literatura	6
1.3	Užité metody	7
1.4	Základní hypotézy	9
1.5	Struktura práce	11
2.	<u>Literatura o daném tématu (teoretická východiska)</u>	14
2.1	Jaká demokracie byla předobrazem a cílem změn v zemích střední a východní Evropy	14
2.2	Přechody k demokracii a jejich výsledky	18
2.2.1	Rozdíly v přechodech k demokracii a jejich průběh	18
2.2.2	Výsledky přechodů k demokracii	21
2.2.3	Občanská společnost a přechody k demokracii	25
2.3	Ekonomická transformace v České republice a dalších státech střední a východní Evropy	26
2.3.1	Ekonomický systém socialistických zemí a výchozí předpoklady reforem	26
2.3.2	Koncepty československé ekonomické reformy	28
2.3.3	Makroekonomický vývoj v období ekonomických reforem.....	31
2.3.4	Privatizace a její výsledky	35
2.4	Centrum, periferie a regiony	40
2.4.1	Vymezení vztahů mezi centry a periferiemi	40
2.4.2	Vztah centrum - periferie a příklad Podkarpatské Rusi	42
2.4.3	Centrum, periferie a lokální úrovně rozhodování.....	45
2.4.4	Region a jeho vymezení	46
2.5	Lokální demokracie	47
2.5.1	„Vláda“ na lokální úrovni.....	47
2.5.2	Lokální úroveň politického rozhodování v České republice	48
2.5.3	Volby do obecních a krajských zastupitelstev v České republice	52
2.5.4	Specifika lokální a regionální politiky	55
3.	<u>Charakteristika a socioekonomická studie Nového Města nad Metují</u>	58
3.1	Základní údaje	58
3.2	Stručná historie města	60
3.3	Vývoj zaměstnanosti, příjmů a podnikání	62
3.3.1	Zaměstnanost.....	62
3.3.2	Průměrné výděvky	66
3.3.3	Podnikání.....	68
3.4	Doprava.....	71
3.5	Bytová situace	72
3.6	Školství.....	72
3.7	Zdravotnictví, sociální péče	73
3.8	Sport, rekreace, volný čas.....	74
3.9	Obchody, služby.....	74
3.10	Životní prostředí.....	75
3.11	Názory obyvatel na život v Novém Městě nad Metují.....	75
3.12	SWOT analýza	79
3.13	Shrnutí a závěry.....	80
4.	<u>Politické aktéry v regionu</u>	81
4.1	Uvedení do problematiky	81
4.2	Parciální hypotézy	82
4.3	Politické strany	83
4.3.1	Jednotlivé politické strany.....	84
4.3.2	Politické strany a vztahy mezi politickými stranami.....	90
4.4	Zájmové skupiny	92
4.4.1	Organizace obhajující a prosazující zájmy	92

4.4.2	Organizace sdílení společnosti	94
4.4.3	Ostatní organizace	96
4.5	Shrnutí a závěry.....	96
5.	<u>Volby a volební výsledky</u>	98
5.1	Uvedení do problematiky	98
5.2	Volby a jejich výsledky po roce 1989	98
5.2.1	Komunální volby.....	98
5.2.2	Regionální (krajské) volby	104
5.2.1	Parlamentní volby	107
5.3	Komentář k výsledkům voleb.....	115
5.3.1	Historické předpoklady	116
5.3.1.1	Výsledky voleb na Novoměstsku	116
5.3.1.2	Zhodnocení historických předpokladů	118
5.3.2	Socioekonomické podmínky a místní okolnosti.....	119
5.3.3	Volební účast.....	121
5.4	Shrnutí a závěry.....	122
6.	<u>Nezávislí kandidáti a složení zastupitelstva</u>	123
6.1	Uvedení do problematiky	123
6.2	Parciální hypotézy	123
6.3.	Nezávislí v Novém Městě nad Metují	124
6.4	Potvrzení či nepotvrzení parciálních hypotéz.....	126
6.4	Shrnutí a závěry.....	128
7.	<u>Strategický rozvoj a řízení obce</u>	129
7.1	Uvedení do problematiky	129
7.2	Strategické plánování v Novém Městě nad Metují	130
7.2.1	Výchozí pozice.....	130
7.2.2	Tvorba strategického plánu rozvoje	132
7.3	Proces rozhodování o transformaci společnosti VAK Náchod	133
7.3.1	Řešený problém.....	133
7.3.2	Aktéři	135
7.3.3	Projednávání.....	138
7.3.4	Výsledky	139
7.4	Shrnutí a závěry.....	140
8.	<u>Regionální a meziregionální spolupráce obcí</u>	142
8.1	Uvedení do problematiky	142
8.2	Parciální hypotézy	143
8.3	Zapojení Nového Města nad Metují a okolních obcí do regionální a meziregionální spolupráce obcí	144
8.4	Shrnutí a závěry.....	150
9.	<u>Závěry</u>	152
10.	<u>Prameny a literatura</u>	158

Přílohy

P1 Vývoj některých podniků v Novém Městě nad Metují (ELTON, STAVOSTROJ, ATAS, Slévárna)

P2 Výsledky parlamentních voleb 1990, 1992, 1996, 1998, 2002, 2006

P3 Představitelé Nového Města nad Metují od roku 1797

P4 Spolky a sdružení, sportovní organizace a církve v Novém Městě nad Metují

P5 Seznam použitých zkratk

1. Úvod

Veřejný a politický život v regionech a obcích většinou zůstává v určitém stínu mediálně vděčnějšího politického procesu na národní úrovni. Nemělo by to však znamenat, že mu bude věnována menší pozornost. Vždyť mnohá rozhodnutí obecních či krajských zastupitelstev se občanů dotýkají bezprostředněji než zákony a nařízení národních parlamentů a vlád. K politickým aktérům na lokální úrovni mají lidé také většinou blíže než k aktérům působícím v rámci centrálních státních institucí.

Společenské a politické změny započaté v zemích střední a východní Evropy na přelomu 80. a 90. let dvacátého století přinesly nové podněty společenskovědnímu bádání. Zpočátku byla hlavní pozornost zkoumání věnována zejména vytváření a stabilizaci demokratických institucí na celostátní úrovni. Postupně se však dostává do popředí také problematika regionů a jejich politického či socioekonomického vývoje. Aktuálnost regionální problematiky souvisí s několika procesy. Z pohledu České republiky patří k nejdůležitějším z nich zejména vstup do Evropské unie a decentralizace rozhodovacích struktur v rámci reformy veřejné správy.

1.1 Téma a cíl práce

Tématem disertační práce je demokratický politický proces na lokální a regionální úrovni rozhodování v období vymezeném rokem 1990 a koncem roku 2005. Výzkum je zaměřen na vybraný region - Nové Město nad Metují ležící v Královéhradeckém kraji a přilehlou oblast.

Novoměstsko bylo jako předmět výzkumu vybráno z několika důvodů. Jedná se o pohraniční region, po roce 1945 zde však neproběhla rozsáhlá změna obyvatelstva po vysídlení občanů německé národnosti z tehdejšího Československa.¹ Jde o region s dlouhou průmyslovou tradicí, jehož nejvýznamnější podniky se v 90. letech dvacátého století dostaly do vážných hospodářských potíží, což mělo negativní dopad na socioekonomickou situaci regionu. V rámci reformy veřejné správy se Nové Město nad Metují stalo v roce 2003 obcí s rozšířenou působností.

Cílem práce je v rámci zvoleného tématu:

1. Charakterizovat a vyhodnotit hlavní socioekonomické ukazatele regionu.

¹ I před rokem 1945 žilo na Novoměstsku pouze minimum občanů německé národnosti.

2. Identifikovat a charakterizovat aktéry politického procesu v regionu (politické strany, zájmové skupiny, podnikatelské subjekty apod.), jejich vzájemné vztahy a zejména aktivity směřující k restrukturalizaci a rozvoji regionu.
3. Ukázat, jak se změněné sociální a ekonomické podmínky odrazily ve volebním chování občanů a nakolik se na utváření lokální politické scény podílejí kontextuální faktory.
4. Zmapovat roli nezávislých kandidátů na kandidátkách politických stran.
5. Analyzovat strategické plánování a rozhodovací proces samosprávných orgánů obce.
6. Zmapovat regionální a meziregionální spolupráci obcí v regionu.

Disertační práce vychází do jisté míry z diplomové práce Politické subjekty a jejich vztahy v Novém Městě nad Metují obhájené na České zemědělské univerzitě v roce 2002 (Čopík 2002). Zvolenou problematiku se však snaží zarámovat do širších souvislostí a politický proces zkoumá nejen na půdorysu Nového Města nad Metují, ale rovněž z hlediska přilehlého regionu.

Politiku lze vymezit třemi hlavními dimenzemi, jež jsou vyjádřeny třemi pojmy: *polity*, *politics* a *policy*. *Polity* označuje normativní, institucionální složku politiky, tedy podmínky, za nichž se politické konání odehrává. Termín *politics* vyjadřuje procesní aspekt politiky, tj. mechanismy utváření politické vůle a střetávání zájmů jednotlivých aktérů. Dimenze *policy* označuje zbývající obsahovou a materiální stránku politiky. Jedná se zejména o konkrétní politická opatření a rozhodnutí (Fiala, Schubert 2000: 17-19).

Těžiště teoretické části práce je z hlediska zkoumaného demokratického politického procesu na lokální a regionální úrovni rozhodování zaměřeno zejména na dimenzi *polity*, když se věnuje především rozhodujícím myšlenkovým rámcům a předpokladům pro proces rozvoje demokracie na lokální a regionální úrovni rozhodování.

Konkrétní část práce již zohledňuje všechny tři dimenze politiky. Z pohledu *polity* jde o ověření, nakolik lze koncepcí Roberta Dahla aplikovat na lokální úroveň. Dahlovo pojetí *polyarchie* a demokracie se zdánlivě pohybuje na vysoké normativní rovině, vzdálené lokálnímu politickému rozhodování, na druhé straně se sám Dahl ve svých studiích o lokální ukotvení svých koncepcí snažil. Studoval například lokální rozhodování na úrovni americké megapolis (Dahl 1995a: 105-121). Z hlediska *politics* je výzkum zaměřen nejen na procesy, jež jsou kodifikovány zákony, ale zejména na

mechanismy vnitrostranického rozhodování a na vytváření různých zájmových skupin. Dimenzi *policy* představuje analýza konkrétních politických koncepcí a programů pro daný region.

1.2 Prameny a literatura

Při zpracování disertační práce bylo využito značné množství odborné literatury a dalších pramenů, proto jsou v následujícím komentáři uvedeny pouze základní z nich. Úplný soupis literatury je uveden v závěru práce.

Teoretická kapitola vychází ve své první části vymezující instituce a prvky politického procesu současných demokracií zejména z textů Roberta Dahla (1995) a jeho teorie *polyarchie*. V druhé části rozebírající problematiku přechodů k demokracii se práce mimo jiné opírá o texty Vladimíry Dvořákové a Jiřího Kunce (1994) a Alexandra Duleby (2000), který porovnával přechody k demokracii v zemích bývalého východního bloku. Třetí část týkající se ekonomické transformace vychází zejména z publikací Jana Švejnara (1997) a Vladimíra Tomšíka (1998). Hodnocení české (československé) privatizace je pak založeno na textech Evžena Kočendy a Lubomíra Lízala (2003) a Jitky Roberts (2004), jež jsou doplněny o znalosti a osobní zkušenosti autora práce. Čtvrtá část rozebírající model vztahu mezi centrem a periferií se opírá hlavně o myšlenky Steina Rokkana (Říchová 2000) a Ivana Popa (2001), v jehož textech lze nalézt jednotlivé konsekvence vztahů mezi centry a periferiemi na příkladu Podkarpatské Rusi. Pátá část zaměřující se na problematiku lokální demokracie vychází zejména ze sborníků Komunální politické systémy (Hudák, Jüptner, Svoboda 2003) a Komunální volby v České republice v roce 2002 (Balík 2002). Čerpá rovněž z textů Jaroslava Čmejrk (2003) a Jana Outlého (2003), který se ve své studii zabývá vývojem a souvislostmi volebního systému do obecních zastupitelstev v České republice. Jednotlivé části teoretické kapitoly vycházejí rovněž z knihy Blanky Říchové Přehled moderních politologických teorií (2000) a Palle Svenssona Teorie demokracie (1995).

Konkrétní část práce čerpá z dokumentů Českého statistického úřadu. Jde zejména o údaje ze sčítání lidu, domů a bytů z roku 2001, statistické ročenky a volební výsledky. Dalšími prameny jsou zprávy o situaci na trhu práce okresu Náchod za roky 2000 až 2004, Program rozvoje územního obvodu Královéhradeckého kraje (dostupný na webových stránkách kraje), výroční zprávy jednotlivých podnikatelských subjektů v regionu (založené většinou ve sbírkách listin obchodních rejstříků vedených

krajskými obchodními soudy, nebo dosažitelné v jednotlivých firmách), Zpráva o výsledcích názorového průzkumu obyvatel Nového Města nad Metují z roku 2005 (dostupná na webových stránkách města), zápisy z jednání zastupitelstva a usnesení z jednání rady Nového Města nad Metují (dostupné na webových stránkách města), předvolební programy a další materiály politických stran a články z denního tisku. Písemné prameny o politických stranách a občanských sdruženích byly ještě doplněny polostandardizovanými rozhovory s jejich představiteli. Jednotlivé kapitoly konkrétní části práce rovněž vycházejí z textů Lubomíra Brokla (1997), Ulricha Becka (2004), Glena Wrighta a Juraje Nemeca (2003), sborníku Místní správa v liberálních demokraciích (J. A. Chandler 1998), studie Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie (Hampl 2001) a disertační práce Stanislava Balíka Komunální politika: volby, aktéři, strategie-Případová studie okresu Šumperk od roku 1994 (2004).

1.3 Užití metody

Ve výzkumu politického procesu na lokální a regionální úrovni rozhodování se uplatňují dva hlavní směry. První upřednostňuje pohled shora a na komunální politiku pohlíží jako na nejnižší patro politiky jako celku. Nezohledňuje však místní specifika. Druhý směr vychází ze základního tvrzení, že komunálních politik je tolik, kolik je obcí. Jeho základní metodou jsou většinou jednotlivé případové studie, na jejichž základě bývají teprve opatrně konstruována zobecňující tvrzení (Balík 2005: 166–167).

Při vypracování disertační práce jsme využili výzkumného přístupu, jenž se snaží zohledňovat odlišnosti politického procesu v různých obcích a regionech. Práce je postavena jako případová studie. V menším rozsahu je v ní použito srovnávací metody. Jedná se o srovnání obce s okresem, obce s krajem a obce s republikou. Srovnávány jsou údaje o průměrných výdělcích a míře nezaměstnanosti (v socioekonomické charakteristice regionu) a volební výsledky do krajského zastupitelstva Královéhradeckého kraje a Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR (Federálního shromáždění ČSFR, České národní rady).

Ke sběru dat byly použity tři základní techniky – studium dokumentů, dotazování a pozorování.

Studium dokumentů bylo využito při naplňování všech šesti výzkumných cílů. Mezi zdroje dat patřily jak dokumenty oficiální, tak neoficiální. Šlo především o publikace

státních úřadů (Český statistický úřad, úřady práce) a krajů, předvolební programy a další materiály politických stran, podnikové výroční zprávy, dopisy a mnohé další.

Dotazování bylo použito jako doplňující instrument při řešení 2. a 6. cíle disertační práce (identifikace a charakteristika aktérů politického procesu v regionu, regionální a meziregionální spolupráce obcí). Okrajově bylo dotazování využito rovněž při naplňování cílů 1 a 5 (charakteristika a socioekonomická studie regionu, strategické plánování a rozhodovací proces samosprávných orgánů obce). Ve všech případech se jednalo o polostandardizované rozhovory.

Při získávání informací o politických stranách a zájmových skupinách byli dotazováni zejména předsedové jejich místních organizací, případně další členové. Představitelé politických stran byli dotázáni na vývoj počtu členů, akce členské základny (společné akce v mezivolebním období, schůzky členů a zástupců strany v obecním zastupitelstvu, koordinace činnosti v samosprávných orgánech obce), postup při sestavování kandidátek do komunálních voleb a přístup strany ke kandidátům bez politické příslušnosti, vztahy strany a ostatních politických subjektů v obci, stanovisko k zamýšlené přeložce silnice první třídy I/14, zapojení novoměstských členů do stranické politiky na okresní, krajské a celostátní úrovni. Bylo uskutečněno celkem jedenáct rozhovorů s představiteli politických uskupení (šest v roce 2001 a pět v roce 2006). Náměty rozhovorů s představiteli zájmových skupin se lišily podle důrazu jejich činnosti na „obhajování a prosazování zájmů“ nebo na „umožnění sdílení společnosti“. Představitelé prvně jmenovaných byli dotázáni na postup při prosazování zájmů. Šlo zejména o rozhovory s představiteli skupiny občanů odmítající navrhovanou trasu přeložky komunikace I/14. Představitelé druhé skupiny byli dotázáni na vývoj členské základny, aktivity organizací a vztahy s obecní samosprávou. Bylo uskutečněno pět rozhovorů.

Při sběru dat o regionální spolupráci obcí bylo uskutečněno osm rozhovorů se starosty, místostarosty a členy zastupitelstev obcí. Vedle Nového Města nad Metují šlo o představitele šesti obcí s počtem obyvatel od sta do více než jednoho tisíce. Dotazovaným byly položeny dvě základní otázky: „Z jakého důvodu se Vaše obec rozhodla vstoupit do Dobrovolného svazku obcí Region Novoměstsko (jiného svazku obcí)? Vidíte v členství v DSO Region Novoměstsko (jiném svazku obcí) přínosy pro Vaši obec?“ Představitelé obcí vyjma Nového Města nad Metují byli dále dotázáni na jejich postoj k případným novým formám meziobecní spolupráce. Starosta Nového

Města byl dotázán na spolupráci s partnerskými městy a zapojení města do Euroregionu Glacensis.

Při sběru dat o sociální a ekonomické situaci regionu byly uskutečněny rozhovory s řediteli dvou podnikatelských subjektů. Byli dotázáni zejména na předpokládaný vývoj výroby a počtu pracovníků. Rozhovory byly uskutečněny rovněž s představiteli odborové organizace podniku ELTON. Byly jim položeny otázky na vývoj členské základny, vztahy s managementem podniku a průběh kolektivního vyjednávání. V rámci sběru dat o strategickém plánování a řízení obce byli dotazováni starosta města a pět členů zastupitelstva. Námětem rozhovorů byl postoj zastupitelů k tvorbě a využitelnosti strategického plánu rozvoje města a názor na transformaci společnosti Vodovody a kanalizace Náchod.

Vedle studia dokumentů a rozhovorů se v menší míře uplatnilo rovněž pozorování. Jednalo se především o pozorování průběhu jednání zastupitelstva města při projednávání záměru na transformaci společnosti VAK Náchod. Předmětem pozorování byly reakce, vystoupení a hlasování jednotlivých členů zastupitelstva města.

1.4 Základní hypotézy

Z cílů a teoretických východisek práce jsme si stanovili tři základní hypotézy. Mimo zde uvedených základních hypotéz obsahují další parciální hypotézy rovněž některé kapitoly.

Podle Roberta Dahla si nejsou ani v demokratických zemích občané zdaleka rovni ve svých politických zdrojích a ve svém vlivu na politiku a chování vlád. Pokud se občané vůbec rozhodnou zapojit do politických záležitostí, děje se tak mnohdy za výrazně nerovných podmínek. Současné demokracie (*polyarchie*) proto nesplňují kritéria demokratického procesu jako ideálu politické rovnosti. Nerovnoměrné rozdělení moci na národní úrovni způsobuje, že demokracie jsou ve skutečnosti ovládány dominantními elitami (politickými, hospodářskými), respektive se moc uskutečňuje prostřednictvím konkurence elit. Moc proto není záležitostí většiny, ale menšin (Dahl 1995: 241–254). Je tedy oprávněná otázka, zda se dominantní menšiny vyskytují také na lokální úrovni rozhodování v samosprávě obce. A kdo případně takovéto menšiny tvoří. Jsou to podnikatelé, „inteligence“, případně členové politických stran? Mají občané na lokální úrovni možnost zapojit se do politických záležitostí za rovnějších podmínek, než je tomu na úrovni národního státu, a dosáhnout lépe svých

cílů? Šanci úspěšnějšího zapojení občanů do politického rozhodování v obcích evokuje již skutečnost jejich menší velikosti oproti národním státům. Dahl ve svém uvažování o megapolis dedukuje, že větší příležitost k účasti by se mohla otevřít v malých jednotkách, menších než národní stát či obří velkoměsto (Dahl 1995a: 105–121). Tato premisa by mohla platit rovněž v současné České republice. Jedním z důkazů by se mohla jevit například možnost uplatnění přímé demokracie. Zatímco na národní úrovni není podle současné právní úpravy možné iniciovat referendum bez zvláštního zákona parlamentu, v obcích je možné lidové hlasování iniciovat petiční akcí voličů té které obce.²

Práce se rovněž pokusí potvrdit či nepotvrdit předpoklad, zda existuje vliv socioekonomických a historických faktorů na volební výsledky v regionu. Budeme se snažit prokázat, že socioekonomické podmínky jsou jedním z důležitých faktorů, které mají vliv na volební chování. Jinou váhu však patrně budou mít ve voličově rozhodování nad kandidátními listinami do zastupitelských sborů na národní úrovni (parlament) a nad kandidáty do samosprávných orgánů na lokální úrovni (obecní zastupitelstvo). Parlamentní volby by měly být ovlivněny zejména takovými socioekonomickými faktory, jako jsou míra nezaměstnanosti a výše mezd v regionu, stav podniků a možnosti podnikání či dopravní obslužnost regionu. Naopak na výsledky voleb do místních samosprávných orgánů by tyto ukazatele měly mít menší vliv, protože je místní politická reprezentace může ovlivňovat pouze částečně. Volby na lokální úrovni by měly být ovlivňovány spíše faktory, jako je možnost získání bytu, stav sociální péče či kulturního vyžití. Výsledky místních a regionálních voleb by také daleko více než těch parlamentních měl ovlivňovat tzv. „sousedský efekt“. Ten je založen mimo jiné na volbě osob, které jsou „fyzicky“ známy, a to i za předpokladu, že právě nereprezentují politický směr, jenž je v dané lokalitě silný (Sokol, Mrklas 2000: 68-86). Volební chování by tak mělo být daleko více ovlivněno aktivitami v regionu působících stran a politiků, osobními vztahy, sympatiemi a antipatiemi. Dalším faktorem působícím na volební výsledky by měly být historické kořeny politických stran a proudů v regionu, byť s omezením, které přineslo přerušení jejich svobodného

² Dle Zákona č. 22/2004 Sb., o místním referendu a o změně některých zákonů.

vývoje po roce 1938, respektive 1948. Pokud měly v regionu například silné postavení spíše pravicové strany, měly by mít lepší pozici také dnes.³

Pro politiku na lokální úrovni rozhodování je charakteristické početné zastoupení nezávislých kandidátů a jejich sdružení. Předchozí výzkumy ukázaly, že s rostoucí velikostí obcí postupně klesá role samostatně kandidujících nezávislých (Hudák, Jüptner, Svoboda 2003: 185). Pro města střední velikosti je však na kandidátních listinách prakticky všech kandidujících stran nezbytná účast kandidátů bez politické příslušnosti. V této souvislosti si můžeme položit otázku, co může vysoké zastoupení lidí bez politické příslušnosti znamenat pro činnost politických stran v zastupitelstvu obce.

1.5 Struktura práce

Obsahem úvodní kapitoly je vymezení tématu a cílů práce, popis základní použité literatury a pramenů, metodiky, stanovení základních hypotéz a komentář struktury disertační práce.

Druhá kapitola je zaměřena na literaturu týkající se oblastí spojených s tématem a cílem práce. V její první části jsou vymezeny instituce a prvky politického procesu současných západních demokracií, které jsou jakýmsi předobrazem změn politických režimů zemí střední a východní Evropy. V druhé části je rozebrána problematika přechodů k demokracii a jejich předpoklady, podmínky, průběh a výsledky. Třetí část se zaměřuje na ekonomickou transformaci v České republice a částečně rovněž v dalších zemích střední a východní Evropy. Jsou zde zejména rozebrány výchozí podmínky ekonomických reforem v bývalých socialistických státech, nastíněny hlavní koncepty československé ekonomické transformace, uvedena základní makroekonomická data jednotlivých států v průběhu ekonomických reforem a pojmenovány některé z problémů české (československé) privatizace. Čtvrtá část je zaměřena na model vztahu mezi centrem a periferií. Jednotlivé konsekvence vztahů mezi centry a periferními oblastmi jsou zde ilustrovány na příkladu Podkarpatské Rusi. Ukazuje se však, že některé aspekty modelu centrum – periferie lze sledovat rovněž na lokálních úrovních rozhodování. Pátá část se zaměřuje na problematiku lokální demokracie. Je zde definován pojem vlády na lokální úrovni, je popsána lokální a regionální úroveň

³ Zejména v regionech, ve kterých po roce 1945 neproběhla rozsáhlá změna obyvatelstva po vysídlení občanů německé národnosti.

politického rozhodování v České republice a naznačena některá specifika politického procesu na komunální a regionální úrovni.

Cílem třetí kapitoly je poskytnout charakteristiku vybraného regionu. Za pomoci dostupných dat, zejména statistických, jsou analyzovány průměrné výdělky, míra nezaměstnanosti, vývoj podnikatelských aktivit, doprava, bytová situace, zdravotnictví a sociální péče, obchody a služby, možnosti trávení volného času a stav životního prostředí. Tam, kde se to jeví jako účelné, jsou data srovnávána s údaji za okres Náchod, Královéhradecký kraj (Východočeský kraj) a Českou republiku. Statistická data jsou doplněna o výsledky průzkumu, jehož cílem bylo zjistit názory občanů na současnou situaci v Novém Městě nad Metují.

Ve čtvrté kapitole jsou vymezení političtí aktéři v regionu. Jsou zde analyzovány jednotlivé politické subjekty a jejich vzájemné vztahy. Charakterizovány jsou rovněž zájmové skupiny, které jsou podle motivace členství rozděleny na dvě základní skupiny. Do první patří ty, u nichž je primárním důvodem sdílet společnost s lidmi se stejným zájmem (sportovní, kulturní atd.), do druhé potom ty, u nichž za primární důvod členství můžeme pokládat prosazování zájmů vůči jiným subjektům (odborné, podnikatelské organizace, neformální skupiny atd.).

Obsahem páté kapitoly je analýza voleb na všech úrovních politické vertikály. Volby do Poslanecké sněmovny PČR a Evropského parlamentu jsou pro téma práce zajímavé prakticky pouze z hlediska výsledků a okrajově některých aspektů předvolební kampaně v regionu. Hlubší pozornost je věnována volbám do Senátu PČR a zastupitelstva Královéhradeckého kraje, kde si částečně všímáme rovněž programu jednotlivých kandidátů. Na komunální úrovni jsou předmětem zájmu programy jednotlivých stran, průběh předvolební kampaně, výsledky voleb a povolební jednání mezi politickými subjekty. Volební výsledky jsou analyzovány z hlediska historických předpokladů a socioekonomických podmínek.

Šestá kapitola se zabývá rolí nezávislých kandidátů v politickém procesu na komunální úrovni. Nezávislí mohou působit v rámci místních sdružení nezávislých kandidátů, nebo na kandidátkách politických stran. Pokoušíme se zamýšlet nad důvody, proč politická uskupení nabízejí místa na svých kandidátkách nezávislým, jak to může ovlivnit jejich volební výsledek a co mohou nezávislí kandidáti následně znamenat pro činnost politických stran v zastupitelstvu obce.

Obsahem sedmé kapitoly je analýza rozhodovacích procesů na úrovni obecní samosprávy. Zaměřili jsme se na rozhodování místní samosprávy ve dvou konkrétních případech. Prvním je tvorba strategického plánu obce, druhým prosazování a projednávání jednoho z návrhů o nakládání s majetkem města – akciovým podílem ve společnosti Vodovody a kanalizace Náchod.

Osmá kapitola mapuje regionální a přeshraniční spolupráci Nového Města nad Metují a okolních obcí. Zaměřuje se zejména na důvody vzniku, charakteristiku fungování a výsledky regionální a meziregionální spolupráce.

Obsahem deváté kapitoly je shrnutí výsledků disertační práce, diskuse stanovených hypotéz a nastínění námětů k dalšímu výzkumu.

V přílohách k disertační práci je podrobněji zmapován vývoj některých podnikatelských subjektů v Novém Městě nad Metují, připojeny kompletní výsledky voleb do Federálního shromáždění ČSFR, České národní rady a Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, seznam představitelů Nového Města nad Metují od roku 1797 a výčet spolků, sdružení, sportovních organizací a církví ve městě.

2. Literatura o daném tématu (teoretická východiska)

2.1 Jaká demokracie byla předobrazem a cílem změn v zemích střední a východní Evropy

Aktéři změn nastoupených v zemích střední a východní Evropy na přelomu 80. a 90. let dvacátého století sledovali několik cílů, které spolu úzce souvisí. Patří k nim reforma a liberalizace ekonomiky, zapojení do nadnárodních ekonomických, politických a vojenských uskupení a demokratizace či liberalizace politického systému (Svensson 1995: 260-269). Předobrazem cílového stavu změn politických režimů v bývalých socialistických zemích střední a východní Evropy jsou soudobé systémy „západní“ zastupitelské demokracie, v mnohých z těchto zemí ostatně historicky uplatňované. Soudobá demokracie je často označována pojmem *polyarchie*, který je spjat s americkým politologem Robertem Dahlem. Samotný termín *polyarchie* znamená „vládu mnoha“ a Dahl ho zavedl zejména proto, aby odlišil reálný stav politického systému v současných demokratických zemích od demokracie jako ideálu. *Polyarchie* je podle Dahla jako forma politického systému spjata s tzv. druhou demokratickou transformací. Ta vyjadřuje přenos myšlenky demokracie z městského státu na stát národní. Mnohem větší velikost národního státu však znamená, že možnosti občanů plně se účastnit kolektivního rozhodování jsou omezenější, než tomu bylo ve státě městském. Zjednodušeně tak ideální plnou přímou demokracii nahradila demokracie zastupitelská. Aby se politický systém země dal označit jako *polyarchie*, musí v jeho rámci existovat následujících sedm institucí:

1. Kontrolu nad vládním rozhodováním o politických zásadách musí mít volení vládní úředníci.
2. Volení vládní úředníci jsou vybíráni a pokojně odvoláváni v poměrně častých, spravedlivých a svobodných volbách, ve kterých je zcela omezen nátlak.
3. V těchto volbách mají právo hlasovat prakticky všichni dospělí.
4. Právo ucházet se o volené veřejné úřady má většina dospělých, byť věková hranice může být výše než v případě aktivního volebního práva.
5. Občané mají účinně prosazované právo na svobodu projevu, zejména politického, včetně kritiky vládních úředníků, chování vlády, převládajícího politického, ekonomického a společenského systému a převažující ideologie.
6. Občané mají rovněž přístup k alternativním informacím, jež nejsou monopolem ani vlády, ani žádné jediné skupiny.

7. Lidé mají také účinně prosazované právo svobodně se sdružovat a vytvářet svrchovaná sdružení, jako jsou politické strany a zájmové skupiny, jež se pokoušejí ovlivňovat vládu konkurencí ve volbách a dalšími pokojnými prostředky, a rovněž do těchto sdružení vstupovat (Dahl 1995: 202).

Pro tyto instituce je rovněž důležité, že musí vyjadřovat skutečná, a nikoli pouze nominální práva.⁴ Podle Dahla však *polyarchie* nedosahuje ideální úrovně úplného demokratického procesu. Poskytuje sice širokou škálu lidských práv a svobod, kterým se nemůže vyrovnat žádná existující alternativa reálného světa, je od ní neodlučitelná velká míra svobody a kontroly, kterou nelze hluboce nebo trvale narušit, aniž by se zničila sama *polyarchie*, instituce *polyarchie* však nezaručují snadnost a právoplatnost občanské účasti, jež by v zásadě mohla existovat v malém městském státě, a nezajišťují ani, že je vláda důkladně kontrolována občany a že její strategie vždy odpovídá přání většiny občanů. Přesto činí nepravděpodobným, že v extrémním případě bude vláda dlouho provádět politiku, s níž většina občanů hluboce nesouhlasí (Dahl 1995: 203).

Kritéria demokratického procesu, která vyjadřují ideál politické rovnosti, je pak možné shrnout do následujících pěti bodů:

1. Rovné hlasovací právo: v rozhodujícím stádiu kolektivních rozhodnutí musí být pro každého občana zajištěna možnost vyslovit své preference, které budou brány jako rovnocenné ve vztahu k vysloveným preferencím každého jiného občana. Při určování výsledků ve stádiu rozhodování se musí vzít tyto preference v úvahu.
2. Účinná participace: během celého procesu přijímání závazných kolektivních rozhodnutí musí být pro každého občana zajištěna možnost vyslovit své preference ve vztahu ke konečnému výsledku. Musí mít přiměřené a rovnocenné možnosti klást otázky ohledně programu a vyjadřovat důvody pro podporu toho kterého výsledku.
3. Pochopení založené na informacích: každý občan musí mít přiměřené a rovnoprávné možnosti, aby si zjistil a zvážil (v rámci daného časového období potřebného pro rozhodování), zdali jeho preference v záležitosti, o které se má rozhodovat, budou nejlépe vyhovovat zájmům občanů.
4. Konečná kontrola programu *démostem*: *démós* musí mít výhradní možnost rozhodovat o tom, jaké záležitosti, o nichž se má v demokratickém procesu rozhodovat, zařadit na program jednání.

⁴ Vlády mnohých zemí střední a východní Evropy se k nim na přelomu 20. a 21. století hlásily, ve skutečnosti však v jejich uplatňování zůstaly někde na půl cesty.

5. Univerzálnost: *démós* musí zahrnovat všechny dospělé členy společenství, kromě dočasných návštěvníků a osob, které jsou prokazatelně mentálně zaostalé, tj. myslíme tím všeobecné volební právo (Svensson 1995: 173).

Dahlův koncept *polyarchie* je někdy z různých důvodů zpochybňován. Kritici poukazují zejména na samotný pojem *polyarchie*, který by mohl vést k problematickému zavádění dualismu do společenských a sociálních jevů a hodnot. Například podle Vladimíra Čermáka není možné označení „člověk“ používat pouze pro jeho ideální typ. Ve stejné myšlenkové linii pak zákonitě vzniká problém s rozdělováním společností na více či méně demokratické. Atributem ideálního typu demokracie je podle Čermáka jeho stejnorodost s typem každé lidské společnosti, jež usiluje o jeho realizaci. Toto zaměření na ideální typ demokracie nečiní ještě takovou společnost „ideálně typickou“ demokratickou společností, nicméně za jistých premis je sotva možno odepřít jí demokratický charakter (Čermák 1992: 53–54). Podobně Giovanni Sartori uvádí, že slovu demokracie se nemůžeme vyhnout, ani jej změnit a hovořit místo toho o demokracii a *polyarchii*. To, co demokracie je, nelze oddělit od toho, čím by měla být. Podle Sartoriho jsou i *polyarchie* konkrétní realizací demokracie jako určitého ideálního systému (Sartori 1993; Hloušek, Kopeček: 2003: 256).

Jakési rozlišení ideálního od současného reálného typu demokracie se však jeví jako vhodné. V době fungujícího totalitního či autoritářského režimu se totiž zdají být Dahlem pojmenované instituce *polyarchického* politického systému nedostižným ideálem. Po úspěšné politické změně směrem k demokracii se však minimálně části občanů začnou jevit jako nedostatečné. Jako malý příklad může posloužit rozpad československé federace v roce 1992. Příběh zániku ČSFR má mnohé objektivní příčiny, předpoklady, důsledky a my zde upozorníme pouze na některé skutečnosti. Československo se již v roce 1992 dá opět označit jako *polyarchie*. V tomto roce se konaly druhé popřevratové parlamentní volby. Ty byly spravedlivé a svobodné. Právo hlasovat, případně se ucházet o poslanecké mandáty, měla ve volbách většina dospělých. Existovalo rovněž skutečné právo na svobodu projevu, svobodně se sdružovat i možnost občanů opatřit si alternativní informace. Ve volbách vítězí v české části státu pravicová (alespoň podle předvolební rétoriky a programu) Občanská demokratická strana a ve slovenské části spíše nalevo stojící Hnutí za demokratické Slovensko. Předsedové obou uskupení poměrně záhy po volbách dohodli zánik federálního státu; je třeba poznamenat, že prakticky sami. Poté toto své rozhodnutí

ospravedlňovali mandátem, který získali ve volbách. Ani jeden jmenovaný subjekt však nezískal ve své republice ani polovinu hlasů.⁵ Dokonce se nedá s jistotou tvrdit, že by většina pro ně hlasujících voličů se zánikem Československa souhlasila. To potvrzují výzkumy veřejného mínění z té doby. V procesu zániku České a Slovenské Federativní Republiky patrně nebyla porušena žádná ze sedmi institucí *polyarchie*, jak je definoval Robert Dahl. Posuzováno podle kritérií demokratického procesu jako ideálu politické rovnosti však zánik ČSFR určitě v pořádku nebyl. Porušeno bylo minimálně kritérium účinné participace a pochopení založené na informacích. Během procesu rozhodování nebylo občanům umožněno účinně vyslovit své preference ve vztahu ke konečnému výsledku.⁶

Ulrich Beck pojmenovává současnou demokracii jako *demokratické monarchie*. Pravidla demokracie v nich většinou zůstávají omezena na volbu politických reprezentantů a na participaci na politických programech. Jakmile je „dočasný monarcha“ jednou dosazen do úřadu, sám uplatňuje diktátorské vůdcovské vlastnosti a autoritativně prosazuje svá rozhodnutí shora dolů (Beck 2004: 312-313). S touto skutečností rovněž souvisí klesající volební účast ve většině demokratických zemí. Miroslav Novák však upozorňuje, že např. v Německu a Rakousku byla velmi vysoká volební účast zaznamenána v době, kdy v nich byla demokracie na pokraji zhroucení. Z toho je zřejmé, že jedním ze způsobů, jak zvýšit volební participaci občanů, by bylo zosílit a prohloubit ideologickou distanci (polarizaci) a zmenšit konsensus, což lze sotva považovat za žádoucí (Novák 2002: 38-40).

Demokratické politické systémy nebyly a nejsou statickou záležitostí. Dá se proto očekávat, že se budou vyvíjet i nadále. Dnešní demokracie se bude posouvat směrem k nikdy nedosažitelné ideální demokracii. Jako jedna z možností tohoto vývoje se jeví rozšíření participace, a to zejména na úrovni regionů a obcí.

⁵ ODS získala spolu s koaliční KDS ve volbách do Sněmovny lidu Federálního shromáždění 33,9% a do Sněmovny národů 33,43% hlasů v České republice. HZDS získalo 33,5%, resp. 33,9% hlasů ve Slovenské republice. Viz Ústřední přehled volebních výsledků vydaných ústřední volební komisí – Hospodářské noviny červen 1992.

⁶ Nekonal se například referendum. Rozbití Československa zůstává pro určitou, byť možná nevelkou, část občanů různých národů a národností bývalého státu neuralgickým momentem nejnovější česko-slovenské historie. Více o této problematice např.: Stein, E. Česko–Slovensko, konflikt, roztržka, rozpad. Praha: Academia, 2000. Měchýř, J. Velký převrat či snad revoluce sametová? Praha: Nakladatelství Progetto, 1999. Dědek, O (eds). Ekonomické aspekty zániku Československa. Praha: Fortuna, 1997.

2.2 Přechody k demokracii a jejich výsledky

2.2.1 Rozdíly v přechodech k demokracii a jejich průběh

Pro politické systémy bývalých socialistických zemí je mimo jiné důležitý způsob jejich přechodu k demokracii, jeho předpoklady, podmínky, průběh a výsledky. Podle Pale Svenssona je v této souvislosti přesnější hovořit spíše o *liberalizaci*. V zemích střední a východní Evropy totiž již v období reálného socialismu existoval vysoký stupeň politické participace, byť formální. Občané byli - alespoň formálně – zapojeni do vládního zřízení. Všichni dospělí měli právo volit, nebylo však možné ani formálně, ani prakticky soupeřit o politickou moc. Ústavní práva svobodného projevu a sdružování byla spíše prázdňím, formálním právem a vlastně neexistovala ani zákonná, ani skutečná opozice proti komunistickým vládcům. Tyto státy byly tím, co Dahl nazývá „všezahrnujícími hegemoniemi“. Dimenze liberalizace je proto v těchto zemích důležitější než dimenze participace (Svensson 1995: 262-263).

K teoriím přechodů k demokracii patří typologie Terry Lynn Karlové a Philippa Schmittera (1991).⁷ Vycházejí v ní z předpokladu, že přechody jsou vytvářeny aktéry, kteří si volí strategie, jež vedou ke změnám od jednoho režimu k druhému. Tito aktéři jsou však ve svém výběru omezeni určitými sociálními, ekonomickými a politickými strukturami. Interakce strategií může ústit ve výsledek, který si nikdo původně nepřál. Přesto se citovaní autoři domnívají, že právě aktéři a strategie určují ten základní prostor, v němž se přechody uskutečňují, a kombinace aktérů a strategií také definuje typ přechodu. Je možno rozlišit čtyři základní typy přechodů:

1. *Pakt* – elity se mezi sebou dohodnou na mnohostranném kompromisu.
2. *Vnucení* – opoziční politické elity svým jednostranným vystoupením a s použitím síly prosadí změny, a to i přes odpor dosavadních privilegovaných skupin a části mocenské základny režimu.
3. *Reforma* – za pomoci mobilizace lidových mas si opozice vynutí uzavření kompromisu, a to bez použití násilí.
4. *Revoluce* – lidové masy povstanou a porazí předchozí režim vojenskou silou (Dvořáková, Kunc 1994: 63-65).

⁷ Tato teorie již rovněž reaguje na rozpad komunistického bloku a na zahájené přechody k demokracii v zemích střední a východní Evropy.

V *liberalizaci* zemí střední a východní Evropy se objevují značné odlišnosti. Při velmi hrubém zjednodušení se dají podle Alexandra Duleby rozeznat tři základní skupiny.⁸ Do první by bylo možné zařadit nesovětské postkomunistické země. Do druhé pobaltské země bývalého Sovětského svazu⁹ a konečně do třetí postsovětské slovanské republiky¹⁰ (Duleba 2000: 189).

V nesovětských zemích bývalého východního bloku se dokázaly zformovat nové nekomunistické elity. A to do takové míry, že byly schopné nahradit starou komunistickou nomenklaturu na všech úrovních státní správy. Před začátkem politických změn zde sice nepůsobily dlouhodobější příznivé podmínky pro zformování nových nekomunistických elit, ale na druhé straně demokratické tradice, resp. tradice státnosti budované na jiném než komunistickém základě v těchto zemích existovaly a byly součástí širokého, i když ne oficiálního veřejného povědomí. V průběhu rozhodujícího revolučního procesu namířeného proti komunistickému režimu se zformovala široká masová občanská hnutí protestu, která doslova donutila představitele disentu stát se novou státní elitou. Nové elity, vynesené k moci občanskými revolucemi, byly elitami protestu. Revoluce pominuly a s nimi upadl také význam prvotních elit protestu. Avšak téměř ve všech nesovětských zemích střední a východní Evropy splnily tyto elity svoji úlohu: rozbily totalitní systémy, položily základy pro výstavbu státu na demokratických principech, nahradily starou nomenklaturu. Podle Duleby zadala masová hnutí protestu hodnotovou i programovou náplň politiky nových státních elit, kterou by bylo možné stručně vyjádřit jako snahu o transformaci politického a ekonomického systému společností podle vzoru vyspělých demokracií západního světa. V oblasti výstavby státu jde především o organizaci politického života i řízení státu na demokratických principech jako je institut svobodných voleb, svobodná sebeorganizace společenských skupin do politických stran a zájmových sdružení, formování ústředních orgánů státu v souladu s výsledky voleb, reprezentativní parlament jako nejvyšší a

⁸ Pro úplnost je třeba říci, že Duleba do svého výčtu zahrnuje ještě čtvrtou skupinu, a sice středoasijský model. Tato forma liberalizace, nebo spíše neliberalizace, se uplatnila zejména ve středoasijských republikách bývalého Sovětského svazu. Neodehrál se zde boj mezi starými a novými elitami, protože nové elity se buď nezformovaly vůbec, nebo nepředstavovaly reálného konkurenta pro starou nomenklaturu. Většinou tak ty samé komunistické elity mohly dělat tu samou starou politiku jako za SSSR. K prosazování své moci navíc prakticky využívaly stále stejný autoritativní politický systém (zakonzervoval se systém sovětů v rámci nových států). Jediná změna, ke které došlo, spočívala pouze v novém ideologickém zdůvodnění staronové moci (Duleba 2000: 195-197).

⁹ Litva, Lotyšsko, Estonsko.

¹⁰ Rusko, Bělorusko, Ukrajina.

jediný orgán zákonodárné moci, rozdělení a rovnováha legislativní, výkonné a soudní moci jako pojistka před zneužíváním moci a její nežádoucí koncentrací, rozvoj principů samosprávy na lokální a regionální úrovni.

V rámci bývalého Sovětského svazu se pouze v pobaltských zemích zformovala silná a masová občanská hnutí, schopná vytvořit dostatečně silné nové nekomunistické elity. Ty dokázaly nahradit starou nomenklaturu po rozpadu SSSR. Významnou úlohu hrál v rámci občanských hnutí pobaltských zemí nacionální princip boje za národní nezávislost a proti dominanci Moskvy. V těchto státech byla uskutečněna důsledná reforma systému státních orgánů, která zbavila sověty jejich sovětské všemohoucnosti a znemožnila kumulaci moci na jednotlivých úrovních státní správy. Podobně jako v nesovětských zemích proběhl také v Pobaltí ve zlomovém období rozhodující mocenský zápas mezi starou a novou elitou, ve kterém zvítězila nová elita.

V slovanských republikách bývalého Sovětského svazu se sice zformovaly opoziční skupiny, jež poskytovaly demokratickou alternativu výstavby státu k existujícímu sovětskému totalitnímu systému, nestaly se však z různých důvodů mluvčími zájmů většiny obyvatelstva.¹¹ Povědomí demokratických hodnot podle vzoru západních demokracií se omezovalo jen na relativně úzké kruhy prozápadně orientovaných intelektuálů. Všechny země této skupiny prožily zkušenosti s masovými protestními akcemi obyvatelstva proti totalitnímu režimu, nerealizovaly se však masové protesty celostátního charakteru. Výsledkem tak bylo, že se neuskutečnila reforma zdola, nebyl rozbit systém sovětů. Mimo toho se uvedly do chodu jen polovičaté reformy státní správy shora, a to ještě s velkými otazníky. Neodehrál se v nich skutečný mocenský zápas mezi starou a novou elitou jako v nesovětských zemích střední a východní Evropy a v Pobaltí. Nové výkonné mocenské struktury byly vybudovány na základě orgánů, infrastruktury i kádrů bývalé komunistické strany. Mocenský zápas se v těchto zemích rozvinul prakticky pouze mezi skupinami staré elity a byl příčinou takřka neustálé politické krize a nestability (Duleba 2000: 189-200).

Při detailnějším pohledu na problematiku přechodů k demokracii v zemích střední a východní Evropy se samozřejmě dají rozeznat značné rozdíly také mezi jednotlivými státy zařazenými Dulebou do stejných skupin. Dvořáková s Kuncem například řadí

¹¹ V Rusku se opoziční skupiny koncentrovaly pouze do velkých center (Moskva, Petrohrad). Na Ukrajině se sice zformovalo opoziční hnutí podle pobaltského vzoru (Ruch). To však mimo jiné v důsledku svého ukrajinsky nacionálního tónu získalo podporu pouze na západě země (vyjma Zakarpatské oblasti), na ruském a ruskojazyčném východě se však neprosadilo.

podle typologie Karlové a Schmittera středoevropské Polsko a Československo do typu *reforma*, kdežto Maďarsko někam mezi *pakt* a *vnucení* (Dvořáková, Kunc 1994: 65). Jan Bureš vyjadřuje na stejné téma názor, že se v československém případě jednalo o přechod v důsledku kolapsu starého režimu. Sledujeme-li konkrétní okolnosti a podmínky průběhu procesu politické změny v jednotlivých zemích střední a východní Evropy, můžeme již konstatovat určité rozdíly. V Maďarsku a Polsku byli iniciátoři změn sami reformní představitelé komunistických stran, kteří v důsledku ekonomického neúspěchu svého režimu zahájili jednání se zástupci opozice. Tato jednání poté za různých okolností dospěla k uzavření základních rámcových dohod o nejpodstatnějších změnách politického systému, především o změnách struktury nejvyšších státních orgánů a o způsobu uskutečnění svobodných parlamentních voleb. Přechod k demokracii byl tedy v těchto zemích vyjedнан. V Československu státní moc do posledního okamžiku odmítala jednat o zásadních změnách politického či dokonce ekonomického systému. V důsledku ekonomického neúspěchu, neschopnosti včas reagovat na změny v Maďarsku, Polsku, ale i v SSSR, a z důvodu neschopnosti režimu nabídnout občanům optimističtější perspektivu vývoje komunistický režim v Československu zkolaboval. Představitelé rychle se rozkládající státní moci tedy museli být přinuceni k jednání s opozicí masovými demonstracemi a jejich vyjednávací prostor byl tak zúžen na pouhé dojednání technické stránky předání moci s načasováním některých změn (Bureš 2004: 24-25). Čelný představitel československého přechodu k demokracii a poslední prezident ČSFR Václav Havel nazývá přechod k demokracii v Československu jako „dojednanou revoluci“ (Stein 2000: 21).

2.2.2 Výsledky přechodů k demokracii

Klíčovým aspektem přechodů k demokracii v bývalých socialistických zemích je proces *liberalizace*. Palle Svensson v roce 1993 napsal, že se po volbách 1990 v řadě zemí východní a střední Evropy vyhlásily *polyarchie*. Není ovšem ještě zcela zřejmé, do jaké míry se opravdu *polyarchiemi* staly. Svensson viděl v dalším vývoji zemí střední a východní Evropy předpoklady jak pro pesimistické, tak pro optimistické očekávání (Svensson 1995: 262).

Podle Svenssona existuje důvod pro jistý pesimismus, protože je možné se ptát, jak stabilní asi tyto *polyarchie* budou. Dahl zformuloval teorii, že politická stabilita je do značné míry důsledkem vývojové struktury, v níž opozice a liberalizace mají přednost

před participací a demokratizací. Země východní a střední Evropy budou jasné příklady opačného vývoje, protože participace předcházela opozici. Svensson si pokládá otázku, zda je vůbec možné, aby tyto vládní systémy přežily a efektivně fungovaly. Budou konkrétně schopny zvládnout ohromné problémy, které před ně bude stavět hospodářská politika? Zvládnou své etnické problémy? Nepochybně již značně přispěly k rozpadu řady bývalých států (Jugoslávie, Sovětský svaz a Československo). Udrží nové elity liberální politiku tváří v tvář novým extrémně pravicovým hnutím?

Na druhé straně však podle Svenssona existují také důvody pro jistý optimismus. V různé míře mají občané zemí východní a střední Evropy zkušenosti s mnohem rovnoprávnější ekonomickou teorií i praxí než většina západních zemí, tj. rovnoměrnějším rozdělením ekonomických zdrojů. Svensson se ptá, zdali budou ochotni přijmout společenské a hospodářské nerovnosti, které jsou ve většině západních zemí. Pokud nejsou připraveni takovéto nerovnosti přijmout a pokud vezmou reformní plány doopravdy, je možné si představit, že země východní a střední Evropy dokonce překročí hranice, v nichž doposud žijí současné demokracie západních zemí. V tomto případě by také přicházel v úvahu vyšší stupeň oživeného vztahu ke skutečnější demokracii, protože společenské a ekonomické zdroje by byly rovnoměrněji rozloženy a protože proces demokratického rozhodování by se rozšířil z politického systému na ekonomický systém prostřednictvím průmyslové demokracie atd. Protiargumentem samozřejmě je, že rychlé zavedení tržního hospodářství a dalekosáhlá privatizace mohou brzy vytvořit nové nerovnosti. Hlavní je to, kam až budou ochotny jít národy východní a střední Evropy v otázce veřejné soutěže a skutečného soupeření o politickou moc. Perspektiva vývoje byla pro západní země dána tím, že doposud byla jak participace, tak opozice omezována poměrně nerovnoměrným rozdělením zdrojů a značně ostrou hranicí mezi politickými a ekonomickými rozhodnutími. Při pohledu na východní Evropu se zdá pravděpodobné, že by mohly nastat nové podmínky, které by umožnily vyšší stupeň dosažení demokratického ideálu politické rovnosti. Svensson viděl na tomto pozadí alespoň tři realistické možnosti. Jako nejnižší pozici uvádí omezenou *polyarchii*, dále potom rozvinutou *polyarchii* a jako nejvyšší přibližnou demokracii, tedy systém přibližující se demokratickému ideálu více než současné zastupitelské demokracie (Svensson 1995: 262-264).

Posuzováno z odstupu více než deseti let je již možné konstatovat, že se výsledky přechodů k demokracii v jednotlivých zemích střední a východní Evropy značně liší.

Nepotvrdila se však optimistická očekávání Palle Svenssona o možnosti dosažení vyššího stupně politické rovnosti, a to ani u zemí, které v procesu *liberalizace* došly nejdále. V průběhu ekonomických reforem a privatizace se opravdu vytvořily značné nerovnosti mezi jednotlivými skupinami obyvatel. Úvahy některých politiků o zavádění určitých forem průmyslové demokracie, realizované kupříkladu prostřednictvím účasti zaměstnanců na vlastnictví podniků, poměrně rychle zapadly. V některých zemích, jako např. v Československu, se realizoval projekt tzv. kupónové privatizace. Ta však místo vytvoření „národa akcionářů“ přinesla další prvek nestability některých podniků¹² a v neposlední řadě rovněž určitou diskreditaci kapitálového trhu.¹³ Je však třeba poznamenat, že projekt sám byl velice zajímavý. Jako problematickou je třeba hodnotit jeho realizaci, právní rámec, a do jisté míry rovněž nezájem části obyvatelstva aktivně se starat o svůj nově nabytý majetek.

Rovněž proces politické *liberalizace* a demokratizace se v zemích střední a východní Evropy zastavil maximálně na úrovni soudobé zastupitelské demokracie. Nenaplnilo se tedy Svenssonovo očekávání z počátku 90. let, že by země střední a východní Evropy mohly překročit hranice, v nichž doposud žijí politické *polyarchie* západních zemí. Je však třeba poznamenat, že tento fakt nelze hodnotit jako neúspěch. V některých zemích, zejména bývalého Sovětského svazu, se však vývoj politických režimů směrem k demokracii zastavil kdesi v polovině cesty (nebo ještě dříve). Jejich politický systém se sice nedá označit jako autoritářský, snad mimo Lukašenkova Běloruska, avšak nedá se klasifikovat ani jako demokracie. Režimy v těchto státech se někdy označují jako *volebně autoritativní* nebo *hybridní*. Probíhají sice volby, ve kterých je možno vybírat mezi různými alternativami, nelze je však označit za plně svobodné a demokratické. Většinou jsou takové země charakteristické rovněž koncentrací a centralizací moci (Hloušek, Kopeček 2003: 285-296).

Fungování takového režimu lze ukázat na příkladu Ukrajiny.¹⁴ Pro ukrajinský systém vlády, a další *hybridní* režimy na území bývalého SSSR, je možné použít termín

¹² Nestabilní vlastnická struktura některých podnikatelských subjektů dále prohloubila jejich problémy s nedostatečnou produktivitou práce či ztrátou části trhů.

¹³ Země s nefungujícím kapitálovým trhem vykazují prokazatelně až o několik procent nižší tempo ekonomického růstu oproti zemím, kde je kapitálový a finanční trh rozvinutý.

¹⁴ Předem je třeba poznamenat, že se jedná o ukrajinský politický režim do prezidentských voleb, které se konaly na konci roku 2004. Po těchto volbách, ve kterých byl zvolen nový prezident, existuje jistá šance na změnu politického systému. Jestli se tyto naděje naplní, bude zřejmé až za nějaký čas.

„vyděračský stát“.¹⁵ Hlavním prostředkem i způsobem realizace moci je státní, tj. do jisté míry institucionalizované, vyděračství. Podstata tohoto systému tkví ve třech základních bodech. Stát se za prvé neobyčejně netečně staví ke korupci. Za druhé je intenzivně využíván kontrolní a bezpečnostní aparát (ministerstvo vnitra, tajná služba a daňová policie) pro evidenci všech porušení zákona a shromažďování nejruznějšího kompromitujícího materiálu. Třetí prvek představuje výběrové uplatnění zákonů. Držitelé moci je velmi benevolentně uplatňují vůči spřízněným ekonomickým či politickým skupinám a maximálně přísně proti protivníkům, ať už se jedná o členy opozice a jiné „odpadlíky“, nebo „nepohodlné“ podnikatele. Vládnoucí kruhy však nejsou, a nebyly ani za sovětských časů, stejnorodé. Jsou zřetelně diferencovány na základě regionálních, ekonomických, politických a jiných vlastností (Rjabčuk 2004). Politická scéna je tak výrazně ovlivňována regionálními zájmovými skupinami, jež jsou běžně označovány za klany. V jejich rukou je koncentrována velká část ekonomického bohatství země. Stranický systém je někdy označován jako „systém oligarchických stran“ spíše nežli „ideologických“ (Kyněv 2003).

Stávající „hybridní“ politické režimy nelze hodnotit jako příliš stabilní. To je způsobeno několika faktory. Prvním faktorem je boj mezi skupinami starých elit, vyžadující neustálé manévrování. Dalším faktorem podkopávajícím stabilitu režimů je skutečnost, že se přes mnohaletý odpor vlád vytvořily zárodky občanské společnosti. Důležitým faktorem nestability je rovněž odpadlictví elit. To je důležitou součástí tzv. „vynucené plurality“. Největší protivníci autoritářských vládců se tak, nejenom na Ukrajině, rekrutují z jejich vlastního prostředí. Viktor Juščenko¹⁶ byl předsedou vlády za Leonida Kučmy¹⁷, ale i Kučma byl premiérem za prezidenta Leonida Kravčuka¹⁸ a Kravčuk patřil k předním postavám v aparátu prvního tajemníka ukrajinských komunistů v době SSSR Volodimira Ščerbyckého. K destabilizujícím faktorům režimu je možné přiřadit rovněž tlak mezinárodního společenství (Rjabčuk 2004). Stávající elity proto budou mít patrně stále větší problémy s udržením moci, byť se zejména v posledních letech stává běžnou praxí „upravování“ volebních výsledků.¹⁹

¹⁵ Termín amerického politologa Keitha Dardena (Darden 2001).

¹⁶ Vítěz prezidentských voleb v roce 2004.

¹⁷ Prezident Ukrajiny v letech 1994 až 2005.

¹⁸ První prezident nezávislé Ukrajiny. Zastával úřad v letech 1991 až 1994.

¹⁹ Ovlivňování voleb spočívá především v jednostranné podpoře médií a struktur výkonné moci proprezidentským a vládním formacím, v diskreditaci opozičních kandidátů a odmítání jejich registrace

2.2.3 Občanská společnost a přechody k demokracii

Důležitým faktorem ovlivňujícím podobu politického systému každé země je rovněž *občanská společnost*, respektive její stav v tom kterém státě. Ernest Gellner dokonce píše, že výraz *občanská společnost* je při pojmenování změn v zemích střední a východní Evropy po roce 1989 vhodnější nežli jeho definování názvem *proces demokratizace* (Gellner 1997: 157). Podle Lubomíra Brokla vznikala liberální zastupitelská demokracie historicky z nejrůznějších spolků, korporací (cechů), sdružení a místních samospráv, které tvořily občanskou společnost, jejíž kořeny sahají až k evropské středověké městské demokracii. Vznikala zdola. Naproti tomu zastupitelská demokracie dnešní České republiky, stejně jako ostatních států střední a východní Evropy, vznikla po listopadu 1989 shora, zřízením jejích zastupitelských i dalších institucí legislativním opatřením, nikoliv uznáním a kodifikací existujících institucí občanské společnosti a otevřením prostoru pro jejich působnost nastolením liberální zastupitelské demokracie. Naše polistopadová demokracie vznikla opačně, než jaký je klasický postup, a opačně než v době první československé republiky, kdy byla připravena dlouhým zráním občanské společnosti, důsledky obou průmyslových revolucí i více než půlstoletým zráním institucí a politické kultury v rakousko–uherské konstituční monarchii. Občanská společnost jako složitá síť nejrůznějších samosprávných spolků a organizací, demokraticky vyzrálá ještě během předválečného Československa, byla zničena lety nacistické okupace a levého totalitarismu. Občanskou společnost nelze zřídit shora, zákonem. Musí znovu ustavit své struktury a funkce přirozenou cestou, musí znovu dozrát zdola. Naše dnešní zastupitelská demokracie, hlásící se k liberální doktríně, je spíše fungující konstrukcí než stavem společnosti, o němž psal Tocqueville, Masaryk a jiní teoretikové demokracie. Má vůči vyspělým, a ve smyslu naší argumentace tedy komplexním demokraciím deficit občanské společnosti. Vůči naší společnosti samotné je to deficit klimatu, deficit demokracie jako stavu společnosti, který občanská společnost vytváří a jímž je nezastupitelná (Brokl 1997: 88-90).

pod různými záminkami, falšování voličských seznamů, na kterých se objevují již nežijící osoby, hlasující ovšem pro prezidentské strany, nebo hlasování vězňů rovněž pro tu „správnou formaci“. Např. ve volbách do ukrajinské Nejvyšší rady v roce 2002 byly podle mezinárodních pozorovatelů volební výsledky „upraveny“ zhruba o 5 až 10% (Kubát 2004: 418-419). Po nástupu prezidenta Juščenka již byly parlamentní volby, konané v březnu 2006, označeny pozorovateli jako férové.

Gellner píše, že paradoxem Sovětského svazu je, že byl společností, která se snažila ustavit novou společenskou formu pomocí projektu shora. Projekt selhal a díky tomuto selhání je země nyní odsouzena, ať už si to přeje či nikoli, k vytvoření občanské společnosti také shora, a to rychle (Gellner 1997: 127).

Možná, že právě problematika vytváření občanské společnosti nám poskytuje jedno z vysvětlení, proč v zemích střední Evropy došel proces *liberalizace* zhruba na úroveň soudobé zastupitelské demokracie, byť jak ukázal např. příběh zániku československé federace z roku 1992 ještě poněkud nevyzrálé, kdežto ve většině zemí bývalého Sovětského svazu, ale i v některých dalších státech jihovýchodní a východní Evropy, se zastavil někde v polovině cesty. Ve všech postkomunistických zemích sice vznikly politické systémy shora, většina zemí střední Evropy však mohla alespoň částečně navazovat na tradice demokracie a občanské společnosti z dob před totalitními a autoritářskými režimy. Ve většině zemí bývalého Sovětského svazu však takové tradice chybí.

Nastíněné přechody k demokracii v zemích střední a východní Evropy, jejich výsledky a ustavené politické režimy vytvářejí rozhodující ideové rámce a předpoklady pro proces rozvoje demokracie na lokální a regionální úrovni rozhodování.

2.3 Ekonomická transformace v České republice a dalších státech střední a východní Evropy

2.3.1 Ekonomický systém socialistických zemí a výchozí předpoklady reformem

Důležitou částí společenských změn v postkomunistických zemích se bezesporu stala ekonomická transformace. Koneckonců neúspěchy v hospodářské oblasti byly hlavním důvodem pádu autoritářských režimů ve státech střední a východní Evropy.

Socialistické země se vyznačovaly silnou koncentrací a centralizací hospodářské moci. Jejich ekonomický systém se jevil stále více jako neslučitelný se zdravým a efektivním hospodářským rozvojem. Americký ekonom Paul Samuelson v charakteristice socialistické sovětské ekonomiky píše, že zde stát vlastní téměř všechny výrobní prostředky – továrny, zařízení a půdu. Zásadní rozhodnutí o výrobě a vstupech jsou dána příkazy shora, v souladu s plánem nebo přáním plánovačů. V oblastech, kde se ekonomika dostává do vzájemného styku s domácnostmi – u spotřebních statků a v případě trhu práce – ceny stanovují plánovači tak, že spotřebitelská poptávka trhy více či méně vyčistí. Od tržní ekonomiky se však liší tím,

že směr ekonomické aktivity určuje stát, nikoli spotřebitelé. Sovětská ekonomika rostla od dvacátých let velmi rychlým tempem. Stagnace v posledních desetiletích autoritářského režimu však způsobila, že mezi životní úrovní v Sovětském svazu a ve vyspělých kapitalistických zemích přetrvávala velká mezera. Pomalý růst vyprovokoval za vlády Gorbačova návrhy zásadních reforem (Samuelson, Nordhaus 1991: 838–845).

Československo bylo před druhou světovou válkou podle výše hrubého domácího produktu na obyvatele srovnatelné s Rakouskem (v českých zemích byl HDP vyšší než v Rakousku, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi nižší).²⁰ V důsledku připojení k sovětskému bloku v roce 1948 však ekonomicky zaostalo. V roce 1990 byl československý HDP na obyvatele při použití běžného měnového kurzu odhadován světovou bankou na 3 300 USD, což bylo srovnatelné s Venezuelou a Jugoslávií, ale jen mírně překračovalo jednu pětinu HDP Rakouska.²¹ Na rozdíl od jiných transformujících se ekonomik však mělo Československo řadu příznivých výchozích podmínek. Komunistická vláda byla hospodářsky omezitelná, a země proto měla dlouhou historii prakticky neexistující inflace, stejně jako nízkého zahraničního dluhu. Čechoslováci také zvládli plánování, takže nedostatek zboží a přebytek peněz za komunistické vlády nebyly tak výrazné jako v některých jiných zemích sovětského bloku. Navíc se země a zejména její hlavní město Praha okamžitě staly magnetem pro západní turisty a to generovalo značný příliv zdrojů a vytvářelo potenciál pro rychlý rozvoj předtím zaostalého sektoru služeb. Konečně blízkost západním ekonomikám podnítila přesuny zboží, kapitálu, know-how a osob (Švejnar 1997: 27–28).

²⁰ Hrubý domácí produkt je považován za základní ekonomickou veličinu. HDP je však do jisté míry poněkud umělou veličinou, která vyjadřuje kvantitu, nikoli kvalitu. Mechanické srovnání HDP mezi zeměmi a obdobími může být někdy poněkud problematické: „Mezi slavné omyly americké zpravodajské služby CIA například patřilo srovnání HDP bývalých dvou německých států v 80. letech. Analytikové CIA došli k názoru, že životní úroveň ve východním a západním Německu se příliš neliší – například počtem automobilů na sto obyvatel byly prý oba státy téměř rovnocenné. Jenomže CIA zapomněla na to, že v komunistické části Německa jezdily smrduté trabanty (na které se navíc po mnoho let čekalo v pořadníku), kdežto západ se vozil v mercedesech, oplech nebo alespoň ve volkswagenech. Analytik, který tuto zprávu připravoval, zřejmě seděl u psacího stolu kdesi v centrále CIA v Langley a trabanta v životě neviděl. Díky této chybě ve výpočtech HDP zastihl revoluční podzim 1989 západní zpravodajské služby naprosto nepřipravené.“ (KOHOUT, P. Investiční strategie pro třetí tisíciletí. Praha: Grada Publishing, 2001, str. 78–79). Jako první a rámcovou informaci je však možné HDP určitě využít.

²¹ Odhad HDP Československa přirozeně závisí na použité metodologii. Některé další studie, zejména ty, které používají paritu kupní síly, odhadují československý HDP výše. Např. Nomura Research Institute (1994) odhadla kupní sílu českého HDP na obyvatele na 11 300 USD a odhad EBRD (1994) pro rok 1992 je 7 160 USD. Jednoznačně však, i kdybychom považovali odhady československého HDP provedené Světovou bankou za zkrácené směrem dolů, hluboký pokles postavení Československa ve srovnání s vyspělými tržními ekonomikami je mimo diskusi.

České země a Československo, podobně jako další státy tzv. východního bloku, jsou rovněž charakteristické děsivou vrtkavostí všech institucí, nejvíce však instituce soukromého vlastnictví. To se jeví jako jeden z nejdůležitějších ekonomických jevů. Pokud se omezíme pouze na dvacáté století, můžeme si podle Lubomíra Mlčocha všimnout několika velkých posunů vlastnických práv, které se vymykají běžně chápané podnikatelské etice. První světová válka zrodila zbohatlíky morálně odsouzené lidovými vrstvami. Následovalo meziválečné období a vyvlastnění velkostatkářů v pozemkové reformě. Odkup půdy byl prováděn za zhruba jednu šestinu tržní ceny a „nákup“ se tedy spíše podobal konfiskaci majetku „odnárodněné“ šlechty. Druhá československá republika a protektorát byly silně poznamenány nacistickou ideologií, která vedla k loupení židovských a českých majetků a jejich převádění do německých rukou. Benešovy dekrety v poválečném období umožnily zabavení majetku válečných zrádců a kolaborantů a poté násilné vystěhování německé populace. Komunistický převrat v roce 1948 měl spolu se znárodnovacími dekrety za následek hromadné znárodnování. Znárodněovalo se ve jménu vyšší výkonnosti a nové společenské spravedlnosti. Systém zkolaboval po čtyřiceti letech – teorie propadla sítím empirického ověření svých vlastních předpokladů a kýžená vyšší efektivnost se stále nedostavovala. Tím ztratilo znárodnění poslední etické zdůvodnění (Mlčoch 2000: 27–28).

K negativním důsledkům centrálně plánovaného socialistického hospodářství je rovněž nutné zařadit narušení ekologické rovnováhy. V publikaci Ministerstva životního prostředí ČR z roku 1990 je stav životního prostředí hodnocen jako v některých oblastech katastrofální a na většině území kritický.²²

2.3.2 Koncepty československé ekonomické reformy

V prvních parlamentních volbách v popřevratovém Československu, které se konaly v červnu 1990, kandidovalo celkem 23 politických stran, politických hnutí a koalic.²³ Všechna kandidující uskupení se hlásila k ekonomickým reformám a tržnímu hospodářství. Dokonce i ve volebním programu Komunistické strany Československa se píše: „*Jsmo pro promyšlený, rovnovážný a efektivní rozvoj naší ekonomiky cestou*

²² Srov. Životní prostředí České republiky. Vývoj a stav do konce roku 1989. Praha: Academia, 1990.

²³ Z nich jedenáct kandidovalo do Federálního shromáždění v obou republikách a zároveň do České národní rady i Slovenské národní rady. Pět do FS pouze v ČR a do ČNR. Sedm do FS pouze v SR a do SNR.

zásadních reforem a tržního hospodářství, kdy bude stát nikoli přímo řídit, ale ovlivňovat a působit jako záruka společenských a regionálních jistot a vztahů...Jsme pro rovnoprávnost různých forem vlastnictví a různých typů podnikání.“ V ekonomické části programu Občanského fóra, které v České republice volby přesvědčivě vyhrálo, je možné číst následující: *„Ekonomická politika má směřovat k urychlenému vytvoření podmínek tržní ekonomiky. Anonymní státní vlastnictví bude postupně nahrazeno vlastnictvím měst a obcí, akciových a jiných společností, družstev a soukromých podnikatelů, a to tak, aby byl vytvořen silný domácí kapitál jako protiváha kapitálu zahraničního. Bude podporován přednostní prodej části akcií zaměstnancům podniků s možností jejich dlouhodobého splácení. Vlastnictví státu bude omezeno především na veřejně prospěšná zařízení...“* Podobně Československá strana lidová: *„...Jediný způsob řešení je důsledná a promyšlená ekonomická reforma, spočívající v zavedení tržního hospodářství, založeného na převážně soukromém vlastnictví výrobních prostředků, na svobodném trhu a na harmonickém spojení výkonnostního principu s účinnou sociální ochranou. Státní a veřejný sektor průmyslu a služeb je třeba postupně omezovat na nezbytně potřebné minimum (např. energetika, doprava, spoje).“* Československá sociální demokracie: *„Urychlit přechod k sociální tržní ekonomice a přijmout proto všechny nezbytné zákony a ekonomická opatření, včetně vymezení úlohy státu a jeho sociálních institucí. Podporovat privatizaci a soukromou iniciativu jako základní faktor obrození rozvoje našeho národního hospodářství... Přeměnit státní podniky na akciové společnosti, na jejichž kapitálu se budou podílet občané, stát a podle konkrétních podmínek i jiné hospodářské subjekty, včetně zahraničního kapitálu...“.* Většina politických stran (Občanské fórum, Československá strana socialistická, Hnutí za občanskou svobodu, ke konzervativizmu se hlásící Svobodný blok, Československá strana lidová, Československá sociální demokracie) navrhovala ve svých programech přeměnu státních podniků na akciové společnosti. Vlastníky akcií se měli poté stát přednostně zaměstnanci podniků.²⁴

Na začátku transformace československé centrálně plánované ekonomiky na liberálně tržní ekonomiku stály proti sobě dva koncepty ekonomické transformace. První scénář byl vytvořen skupinou pravicově orientovaných ekonomů, kterou sestavil tehdejší ministr financí československé federální vlády Václav Klaus. Tito ekonomové

²⁴ Volební programy všech stran kandidujících v České republice viz Jak a koho volit? Praha: Nakladatelství SPEKTRUM, 1990.

požadovali rychlé provedení nápravy cen – liberalizaci cen, liberalizaci vnějšího obchodu – zrušení státního monopolu v zahraničním obchodu, zrušení exportních dotací a nápravu devizového kurzu, dále pak rychlé provedení privatizace státního majetku, a to vše při snaze udržet sociální smír. Druhý scénář vytvořil tým sestavený místopředsedou české vlády Františkem Vlasákem, jehož členy byli např. Karel Kouba, Valtr Komárek či Lubomír Mlčoch. Podle něj se měly reformy provést pomalu, tj. gradualistickou formou. Liberalizace měla proběhnout pozvolněji. Státní podniky se měly nejprve přeměnit na akciové společnosti se 100% státním vlastnictvím a následně privatizovat standardními metodami. Velké státní podniky měly být nejprve restrukturalizovány a teprve po restrukturalizaci privatizovány (Tomšík 1998: 40. Mlčoch, Machonin, Sojka 2000: 223-226).

Po volbách vytvořená československá vláda přijala v srpnu 1990 scénář ekonomické reformy, který z velké části vycházel z konceptu vytvořeného skupinou kolem Václava Klause.²⁵ V něm se píše: *„Ekonomická reforma je změnou ekonomických institucí a vztahů mezi nimi. Jejím cílem je přechod od centrálně plánované k tržní ekonomice. Na rozdíl od předcházejících reformních pokusů nejde o zdokonalení existujícího ekonomického systému, ale o jeho principiální změnu. Rizika této reformy (transformace) spočívají právě v její hloubce a radikálnosti. Její realizace musí proběhnout u vědomí nebezpečí růstu inflace a nezaměstnanosti. Zkušenosti reformujících se východoevropských ekonomik ukazují, že stejným nebezpečím je i narušení integrity ekonomiky a její existující výkonnosti. Obdobným nebezpečím je i růst vnější zadluženosti... Naším cílem je tržní ekonomika s jejími klady i zápory a tohoto cíle chceme dosáhnout co nejrychleji. Program ekonomické transformace sestává z komplexu opatření, jehož jádrem jsou cenová liberalizace, liberalizace dovozu a vnitřní směnitelnost koruny, podpora růstu soukromého sektoru, makroekonomická antiinflační politika, politika sociálních garancí či sociální ochrany a politika péče o životní prostředí“* (Scénář ekonomické reformy).

²⁵ Plné znění scénáře ekonomické reformy schváleného vládou ČSFR např. Svobodné slovo. 11.10.1990.

2.3.3 Makroekonomický vývoj v období ekonomických reforem

Úspěšnost ekonomické reformy v České republice je hodnocena různě. Pozitivní hodnocení zaznívají zejména od lidí názorově blízkých Václavu Klausovi.²⁶ Mnozí naopak průběh a výsledky české ekonomické transformace hodnotí negativně. Podle Milana Sojky se až do období let 1995–1996 zdálo, že se v určitém ohledu naplnila očekávání rychlé transformace a zbývající problémy byly považovány v podstatě za řešitelné na základě přijaté transformační strategie. Od roku 1997 však bylo zcela zřejmé, že česká transformační strategie vede do slepé uličky a že musí být zásadně korigována. V jistých významných ohledech jsou výsledky dokonce horší než v Polsku a Maďarsku (Mlčoch, Machonin, Sojka 2000: 221).²⁷ V následujících tabulkách jsou zachyceny některé základní makroekonomické ukazatele několika zhruba srovnatelných zemí střední a východní Evropy. Většina dat je převzata od Evropské hospodářské komise OSN (United Nations Economic Commission for Europe) a ze studie Vladimíra Tomšíka.²⁸

Tabulka 1: Reálný hrubý domácí produkt (rok 1989 = 100)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Česká republika	95,7	100,0	98,8	87,3	86,9	86,9	88,9	94,1
Maďarsko	99,3	100,0	96,5	85,0	82,4	81,9	84,4	85,6
Polsko	99,8	100,0	88,4	82,2	84,4	87,6	92,1	98,6
Slovensko	99,0	100,0	97,5	83,3	78,0	75,1	79,7	84,4
Slovinsko	100,5	100,0	91,9	83,7	79,1	81,4	85,7	89,3
Bulharsko	101,9	100,0	90,9	83,3	77,2	76,1	77,5	79,7
Rumunsko	106,2	100,0	94,4	82,2	75,0	76,2	79,2	84,8
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Česká republika	98,2	97,4	96,4	96,9	100,0	103,1	105,1	108,3
Maďarsko	86,8	90,7	95,1	99,1	104,2	108,3	112,0	115,1
Polsko	104,5	111,7	117,1	121,8	126,7	128,0	129,8	134,6
Slovensko	89,6	93,7	97,7	99,1	101,1	104,9	109,6	114,0
Slovinsko	92,4	96,6	100,3	105,5	110,4	113,5	116,9	119,9
Bulharsko	72,2	68,2	70,9	72,5	76,4	79,6	83,3	87,3
Rumunsko	88,2	82,4	78,8	77,9	79,6	84,2	88,2	92,4

Zdroj: Economic Survey of Europe, UN, Geneva, 1998, 2004 No. 1., Tomšík 1998: 8-9.

²⁶ Sám Klaus publikoval velké množství knih a nespočet novinových článků. V prvních letech transformace např. knihy O tvář zítřka (Praha: 1991), Nemám rád katastrofické scénáře (Ostrava: 1991), nebo Proč jsem optimista? (Praha: 1992). Později např. Země, kde se již dva roky nevládne (Praha: 1999), kde obhájuje koncepci české (československé) ekonomické reformy.

²⁷ Negativně se o výsledcích ekonomické reformy vyjádřil rovněž např. Jeffrey Sachs (rozhovor pro Mladou Frontu Dnes z 9.8.1999), nebo Jacques Rupnik (viz Večerník, J. Matějů, P. Zpráva o vývoji české společnosti 1989–1998. Praha: 1998).

²⁸ Statistiky nadnárodních organizací byly využity kvůli jednotné metodologii dat pro všechny země. Evropská hospodářská komise OSN viz <http://www.unece.org/>.

Tabulka 2: HDP na obyvatele v tisících parit kupní síly (PPP běž. let)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Česká republika	11 532	9 559	9 780	10 440	11 003	12 378	12 983	13 364	13 748	13 546
Maďarsko	8 359	7 407	7 683	7 979	8 308	8 958	9 316	9 965	10 314	11 166
Polsko	4 883	4 529	4 960	5 344	5 459	6 963	7 339	7 886	8 524	8 947
Slovensko	7 296	6 189	6 451	6 321	6 968	7 542	8 342	9 008	10 525	11 031
Slovinsko	9 276	8 619	8 690	9 235	9 967	12 460	13 227	14 158	14 955	15 961
Bulharsko	4 999	4 957	4 111	4 197	4 385	4 652	4 413	4 757	5 128	5 386
Rumunsko	4 001	3 610	3 542	3 700	3 940	4 300	4 579	4 418	6 050	6 139

Pozn.: Účelem zavedení parity kupní síly je eliminovat deformaci směnitelnosti kursu měn, vychází z přesného sledování cenové statistiky vytypovaných reprezentantů spotřebitelských cen a příjmů rodin (obyvatel). Pomocí parity kupní síly je možné zhruba porovnat výkonnost ekonomik jednotlivých zemí.

Zdroj: Nachtigal, Tomšík: 51.

Tabulka 3: Porovnání HDP na obyvatele vyjádřeného na základě parit kupní síly (PPP) běžných let (v % příslušného agregátu EU – 15)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Česká republika	74,7	59,2	57,1	60,8	61,1	65,0	65,9	62,0	63,8	60,2
Maďarsko	54,1	45,9	44,9	46,5	46,1	47,0	47,3	46,2	47,9	49,6
Polsko	31,6	28,0	29,0	31,1	30,3	36,6	37,3	36,6	39,5	39,7
Slovensko	47,2	38,3	37,7	36,8	38,7	39,6	42,3	41,8	48,8	49,0
Slovinsko	60,1	53,4	50,8	53,8	55,3	65,4	67,1	65,7	69,4	70,9
Bulharsko	32,4	30,7	24,0	24,5	24,3	24,4	22,4	22,1	23,8	23,9
Rumunsko	25,9	22,3	20,7	21,6	21,9	22,6	23,2	20,5	28,1	27,3
EU – 15	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: Nachtigal, Tomšík: 53.

Na počátku transformace došlo ve všech zemích bývalého socialistického bloku k silnému propadu hrubého domácího produktu. Tento propad měl v jednotlivých státech řadu specifických faktorů (strukturu hospodářství, dřívější důsledné uplatňování centrálně plánovaného systému atp.), ale většina faktorů byla podobná pro všechny země. Jednalo se zejména o rušení neefektivních výroby, zrušení výrobních dotací, zrušení automatického přidělování výrobních úvěrů podnikům a změnu zahraničně obchodní politiky. Rozpad RVHP, přechod na placení ve volně směnitelných měnách a účtování za světové ceny vedly k prudkému poklesu vzájemného obchodu mezi středo a východoevropskými zeměmi, což se muselo odrazit v poklesu výroby (a tím HDP). V České republice se reálný HDP snižoval do roku 1992. Za rok 1993 již byla zaznamenána stagnace, až mírný nárůst. Ve výsledcích roku 1993 se však negativně odrazilo důsledky zániku Československa. Úroveň hrubého domácího produktu z roku 1989 nejdříve překonalo Polsko, podařilo se mu to v roce 1996. V Polsku však k oslabení centrálně plánovaného systému hospodářství došlo již v 80. letech a na cestu k tržnímu hospodářství se vydalo mnohem dříve než ostatní země střední a východní Evropy. Nejvyššího HDP na hlavu měřeno paritou kupní síly dosahují Slovinsko a Česká republika, což je dáno zejména jejich relativně nejprázdnějšími výchozími

podmínkami. Všechny země však ve výši HDP na obyvatele zaostávají vzhledem k průměru v zemích Evropské unie (Tomšík 1998: 6-9).

Tabulka 4: Vývoj spotřebitelských cen

(roční průměr, procentní změna oproti minulému roku)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
ČR	1,4	9,9	56,7	11,1	20,8	10,0	9,1	8,9
Maďarsko	17,0	28,9	35,0	23,0	22,6	19,1	28,5	23,6
Polsko	264,3	585,8	70,3	45,3	36,9	32,2	28,1	19,8
Slovensko	1,3	10,4	61,2	10,2	23,1	13,4	10,0	6,1
Slovinsko	1 285,0	551,6	115,0	207,3	31,7	21,0	13,5	9,9
Bulharsko	6,4	23,8	338,5	91,3	72,8	96,0	62,1	121,6
Rumunsko	1,1	5,1	170,2	210,7	256,2	137,1	32,2	38,8
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	
ČR	8,4	10,6	2,1	3,9	4,7	1,8	0,2	
Maďarsko	18,4	14,2	10,1	9,9	9,2	5,4	4,9	
Polsko	15,1	11,7	7,4	10,2	5,5	1,9	0,7	
Slovensko	6,1	6,7	10,5	12,0	7,0	3,3	8,5	
Slovinsko	8,4	8,1	6,3	9,0	8,6	7,6	5,7	
Bulharsko	1 058,4	18,7	2,6	10,3	7,4	5,8	2,3	
Rumunsko	154,9	59,3	45,9	45,7	34,5	22,5	15,4	

Zdroj: Economic Survey of Europe, UN, Geneva, 1998, 2004 No. 1., Tomšík 1998: 12.

Tabulka 5: Růst nominálních hrubých mezd v průmyslu

(roční průměr, procentní změna oproti minulému roku)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Česká republika	3,0	16,5	21,0	22,6	16,9	18,3	17,7	11,9	10,7	6,7	7,2	7,0	5,5
Maďarsko ¹⁾	27,2	33,4	24,3	24,9	23,3	19,1	21,7	21,8	16,6	13,5	15,0	14,4	12,6
Polsko ²⁾	365,5	64,0	41,2	37,8	39,8	30,1	25,8	19,9	14,1	10,5	9,6	6,8	3,2
Slovensko ¹⁾	2,4	17,2	16,9	23,1	17,7	15,2	14,6	9,3	9,7	7,9	9,3	10,2	7,3
Slovinsko	361,5	69,7	194,6	45,1	27,1	17,1	14,0	12,0	10,7	9,3	11,6	10,9	9,9
Bulharsko	20,8	175,5	132,8	55,1	53,9	57,7	90,4	882,9	34,5	:	:	:	:
Rumunsko ²⁾	9,7	125,0	173,5	204,2	135,6	54,7	53,9	98,1	57,9	42,0	43,4	39,8	23,1

Pozn.: ¹⁾ Hrubá mzda v celé ekonomice, Maďarsko 1990-1992, Slovensko 1990-1991.

²⁾ Čistá mzda v průmyslu, Polsko 1990-1992.

Zdroj: Economic Survey of Europe, UN, Geneva, 1998, 2004 No. 1., Tomšík 1998: 13.

Tabulka 6: Reálné mzdy (v % vzhledem k roku 1989, rok 1989 = 100)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
ČR	93,7	69,7	75,9	77,0	81,8	88,8	95,9	99,0	99,1	103,6	106,9	109,2	113,2
Maďarsko	98,7	97,5	98,5	100,4	103,9	96,3	94,8	97,6	99,6	102,7	107,5	112,6	120,3
Polsko	67,9	65,4	63,5	63,9	67,6	68,7	72,1	75,1	76,7	78,9	78,5	79,5	80,5
Slovensko	92,8	67,4	71,5	71,5	74,2	77,8	84,0	86,5	89,0	86,9	84,8	87,3	90,7
Slovinsko	70,8	55,9	53,6	59,0	62,0	64,0	66,4	68,6	70,2	72,2	73,9	75,5	77,1
Bulharsko	97,6	61,3	74,6	67,0	52,6	51,2	44,0	37,3	42,3	:	:	:	:
Rumunsko	104,4	86,9	76,5	65,3	64,9	76,0	84,2	65,5	64,9	63,2	62,2	64,6	64,9

Zdroj: Vlastní výpočet z tabulek č. 4 a 5.

Ve všech zemích střední a východní Evropy došlo na počátku ekonomické transformace k liberalizaci cen a devalvaci domácích měn. Cílem bylo vytvořit novou ekonomickou rovnováhu a přeměnit uměle vytvořené struktury nabídky a poptávky

plánovaných ekonomik na tržní vztahy. Důsledkem tohoto kroku však byla vysoká inflace a znehodnocení úspor obyvatel. Takováto hospodářská politika fakticky představovala uskutečnění měnové reformy, i když to nebylo veřejnosti explicitně přímo řečeno. Reforma nebyla provedena tradičním způsobem, při kterém dochází k redukci množství peněz v ekonomice přímou výměnou bankovek v určitém poměru a ke znehodnocení úspor. Tento hospodářsko – politický krok je však mimořádně politicky náročný, a proto se k němu neodhodlala žádná vláda transformujících ekonomik. Naopak všechny vlády zvolily nepřímou měnovou reformu – reformu prostřednictvím růstu liberalizovaných cen a znehodnocením domácí měny devalvací, zbrzdění růstu mezd a mírné zvýšení některých sociálních příjmů. Tato metoda měnové reformy není pro obyvatelstvo tak průhledná a vzhledem ke společnému konsensu vykonat potřebné ekonomické změny ji bylo schopno akceptovat. Většině států se díky realizaci restriktivní hospodářské politiky postupně dařilo míru inflace snižovat. Relativně nejnižší míru inflace vykazaly Česká a Slovenská republika.²⁹ Po poklesu v devadesátých letech se rovněž postupně začaly zvyšovat reálné mzdy (Tomšík 1998: 12-13, 75-76). V České republice překročil růst průměrné nominální mzdy růst spotřebitelských cen v roce 1992. Z vybraných zemí stoupla pouze v ČR a Maďarsku průměrná reálná mzda nad úroveň roku 1989.³⁰

Tabulka 7: Vývoj míry nezaměstnanosti (uvedeno v %, údaj ke konci období)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
ČR	0,7	4,1	2,6	3,5	3,2	2,9	3,5	5,2	7,5	9,4	8,8	8,9	9,8	10,3
Maďarsko	1,7	7,4	12,3	12,1	10,9	10,4	10,5	10,4	9,1	9,6	8,9	8,0	8,0	:
Polsko	6,5	12,2	14,3	16,4	16,0	14,9	13,2	10,3	10,4	13,1	15,1	17,5	18,1	18,0
Slovensko	1,6	11,8	10,4	14,4	14,8	13,1	12,8	12,5	15,6	19,2	17,9	18,6	17,4	15,6
Slovinsko	:	10,1	13,3	15,5	14,2	14,5	14,4	14,8	14,6	13,0	12,0	11,8	11,3	:
Bulharsko	1,8	11,1	15,3	16,4	12,8	11,1	12,5	13,7	12,2	16,0	17,9	17,9	16,3	13,5
Rumunsko	1,3	3,0	8,2	10,4	10,9	9,5	6,6	8,8	10,3	11,5	10,5	8,8	8,4	:

Zdroj: Economic Survey of Europe, UN, Geneva, 1998, 2004 No. 1., Tomšík 1998: 15.

Většina států střední a východní Evropy má problémy s vysokou a dlouhodobou nezaměstnaností, což komplikovalo transformaci a politickou stabilitu. Těmito důvody

²⁹ Československo nebylo nikdy v historii postiženo vysokou inflací. Mnohé státy střední a východní Evropy se v minulosti s hyperinflací potýkaly, např. Maďarsko po druhé světové válce, Socialistická federativní republika Jugoslávie, jejíž součástí bylo rovněž Slovinsko, v období 60., 70. a 80. let. Nejvyšší inflací byla v devadesátých letech postižena Svazová republika Jugoslávie (tzv. „nová“, nebo „nástupnická“ Jugoslávie sestávající se ze Srbska a Černé Hory). Za rok 1993 se v SRJ zvýšily spotřebitelské ceny o 220 000 miliard % a za rok 1994 o 79 miliard %.

³⁰ V případě Slovinska může být takový výpočet poněkud zavádějící z důvodu odtržení od SFRJ a inflačního dináru v roce 1991 a přechodu na vlastní měnu, tolar.

je možné vysvětlit také skutečnost, že v několika parlamentních volbách v postsocialistických zemích zvítězily ty politické strany, které přislíbily pomalejší uskutečňování reforem a vyšší úroveň sociálního zabezpečení. V České republice se oproti ostatním středo a východoevropským zemím nezaměstnanost až do roku 1997 pohybovala pod pěti procenty³¹ (Tomšík 1998: 14-16).

2.3.4 Privatizace a její výsledky

Úhelným kamenem české (československé) ekonomické transformace se stala rozsáhlá privatizace. Průběh odstátnění se stal snad nejvíce kritizovanou oblastí reforem, což neplatí pouze pro země bývalého Československa. Podle Švejnara zahájilo Československo, na rozdíl např. od Polska a Maďarska, svůj transformační proces za situace prakticky úplného státního vlastnictví ekonomiky. Pouze 1,2% pracovních sil, 2% všeho registrovaného majetku a zanedbatelná část HDP pocházely v roce 1989 ze soukromého sektoru (Švejnar 1997: 33). Jaký byl zhruba podíl soukromého sektoru na zaměstnanosti v některých transformujících se ekonomikách, je zachyceno v následující tabulce.³²

Tabulka 8: Podíl zaměstnanosti v soukromém sektoru na celkové zaměstnanosti (v %)

	1990	1996
Česká republika	7,0	58,9
Polsko	48,9	65,1
Bulharsko	5,9	42,3
Rumunsko	9,2	51,5

Zdroj: Economic Survey of Europe, UN, Geneva, 1998 No. 1.; Tomšík 1998: 17.

Odstátnění se v Československu skládalo ze tří dílčích oblastí a zahrnovalo restituce majetku bývalým vlastníkům nebo jejich potomkům, privatizaci menších podnikatelských jednotek prostřednictvím veřejných aukcí (tzv. malá privatizace) a privatizaci velkých a středních firem (tzv. velká privatizace). Velká privatizace byla uskutečněna pomocí řady metod, zejména aukcí, tenderů, přímých prodejů a kupónové

³¹ Na Slovensku byla naopak již od roku 1991 nezaměstnanost vysoká. To byl jeden z důvodů vítězství odlišně ekonomicky zaměřených stran ve volbách 1992 a následného rozbití ČSFR (ODS požadovala rychlé pokračování reforem, naopak HZDS spíše jejich pomalejší postup).

³² Uvedená čísla je třeba brát jako přibližná a spíše ilustrativní z důvodu velkých rozdílů mezi statistikami jednotlivých institucí.

privatizace (Švejnar 1997: 33). Relativně největší část státního majetku byla odstátněna kupónovou metodou.³³

Podle Vladimíra Tomšíka proběhla v České republice relativně rychle tzv. malá privatizace. Avšak její podíl na tvorbě hrubého domácího produktu nebyl příliš velký. Kupónová privatizace naproti tomu nepotvrdila původní očekávání ohledně její rychlosti (druhá vlna proběhla až v roce 1994) a možnosti efektivní transformace vlastnických vztahů. Většina státních podniků tak na liberalizovaném trhu zboží a služeb působila bez jasných vlastníků. Tato situace se velmi nepříznivě odrazila v jejich nedostatečné restrukturalizaci. Sama privatizace však rovněž znamenala pouze formální změnu vlastnictví. Místo vytvoření reálného dlouhodobého podnikatelského záměru, který by se opíral o technologickou a výrobovou modernizaci a kvalifikovaný marketing, se nově vzniklá struktura manažerů a vlastníků (založená zejména na postavení investičních fondů) orientovala převážně na ovládnutí statutárních orgánů těchto podniků a získání vlastních požitků. Nejproblematictější prvkem české (československé) privatizace se však jeví její nedostatečný institucionální a právní rámec. Vládní ekonomové opakovaně tvrdili, že v privatizaci nešlo o hledání konečného vlastníka, který provede restrukturalizaci podniku, ale prvního vlastníka. Takové tvrzení se ve své podstatě může zdát jako velmi účelové a má jakoby zbavit odpovědnosti tehdejší tvůrce privatizace za některé neúspěchy privatizace a podvody na cestě k hledání vlastníka, který provede restrukturalizaci. Proces privatizace není možné redukovat pouze na změny vlastnictví, ale je nutné tento proces doplnit novým institucionálním rámcem, který podpoří vytvoření soukromých organizací schopných konkurenčního rozhodování (Tomšík 1998: 77-81).

Při hodnocení české privatizace jako celku je velmi složité dojít k jednoduchým a jednoznačným závěrům. Nedá se tvrdit, že by odstátnění pomocí klasických metod (veřejná soutěž, aukce, přímý prodej) bylo úspěšnější než prostřednictvím kupónové privatizace nebo naopak. Na začátku privatizace nebylo myslitelné, že by se pro většinu

³³ Účetní hodnota aktiv odstátněných v první a druhé vlně české kupónové privatizace činila 370 miliard korun. Přes kupóny se privatizovala různě velká část základního kapitálu 1 664 společností. Celková účetní hodnota produktivních aktiv ve státním vlastnictví dosahovala v České republice na začátku ekonomických reforem zhruba 1 780 miliard Kčs (Kč). Mimo kupónové privatizace byl např. majetek v účetní hodnotě 350 miliard převeden na města a obce, přes 200 miliard podléhalo restitucím a 300 miliard bylo ponecháno v dlouhodobějším státním vlastnictví. Kromě privatizace státem vlastněných aktiv proběhla ještě před velkou privatizací transformace družstevního majetku v celkové účetní hodnotě 150 miliard korun na obchodní společnosti v soukromém vlastnictví. Více např. Kouba, K. Vychodil, O. Roberts, J. Privatizace bez kapitálu. Zvýšené transakční náklady české transformace. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004, str. 48-54.

československých podniků podařilo nalézt finančně silného a renomovaného zahraničního partnera, jakým se například pro Škodu Mladá Boleslav stal koncern Volkswagen, pro Tabák Kutná Hora Philip Morris, pro Čokoládovny Nestlé a pro další podniky třeba Siemens. Příčinou byl nezájem zahraničních investorů o některé obory podnikání. Navíc rozsáhlá privatizace do zahraničních rukou nebyla v tehdejší ČSFR společensky ani politicky průchodná. Zbývala tedy tzv. česká cesta odstátnění. Buď prostřednictvím klasických metod, většinou s pomocí bankovního úvěru a do rukou managementu podniků, nebo rozděláním podílů na státních akciových společnostech obyvatelstvu za symbolický registrační poplatek, tj. kupónová privatizace.

Kladnou stránkou kupónové privatizace byla zejména skutečnost, že odstátněvané podniky nezatížila finančními závazky spojenými s jejich nákupem novými majiteli, tedy alespoň při převodu akcií prvním nabyvatelům. Na druhé straně z privatizace přes kupóny většinou vzešli rozdrobení a málo kvalifikovaní vlastníci, občané jako držitelé investičních kupónů (DIK) a investiční privatizační fondy. V mnoha případech se proto nedařilo podniky restrukturalizovat. Pokud se navíc jednalo o společnosti v problémových odvětvích, postižené ztrátou trhů a s malou produktivitou, bylo jen otázkou času, kdy překročí hranici bankrotu. Hned v prvních letech po privatizaci, nebo dokonce ještě před ní, nezkrachovaly tyto podniky většinou pouze díky relativně měkkému zákonu o konkurzu a vyrovnání.³⁴

Problémem odstátnění pomocí klasických metod se ve většině případů ukázala nutnost nákupu privatizovaného podniku na bankovní úvěr. Na ten potom musela vydělat sama privatizovaná společnost. S použitím bankovních úvěrů se nekupoval pouze majetek od státu, ale rovněž akcie od investičních privatizačních fondů a ostatních akcionářů kupónových společností. Díky jasnému majiteli a dobrému podnikatelskému záměru se mnohdy úvěry dařilo splatit a dnes tyto podniky prosperují.³⁵ Někdy se však závazky vyrovnat nepodařilo a podnik skončil v konkurzu a

³⁴ Jednalo se např. o textilní podnik COTTEX Hronov, zpracovatele kožešin KARA Trutnov, zahradnickou společnost EKOFLÓRA Hradec Králové, obuvnický koncern SVIT Zlín, nebo kožedělný holding TANEX (bývalé Závody Antonína Zápotockého) a jeho největší dceřinou společnost TONUS, továrna na usně, Jaroměř. Areály některých z těchto podniků osířely, jiné v rámci konkurzu koupil zahraniční či tuzemský majitel a znovu vyrábí. Bývalý COTTEX koupili thajští majitelé a dnes v něm opět provozují textilní výrobu ve společnosti Textonia Czech, spol. s r.o., v areálu bývalé Kary se dnes produkují jiné výrobky a v jednom ze závodů TANEXu, v Třebechovicích pod Orebem, probíhá výroba stavebních materiálů.

³⁵ Jedná se např. o společnost Isolit – BRAVO Jablonné nad Orlicí, výrobce spotřebičů pro domácnost, lisovnu plastů a nástrojárnu, kterou koupil její management přímo od státu, textilku JUTA Dvůr Králové nad Labem, kde koupil management majoritní balík akcií od kupónových akcionářů, nebo lnářský holding

mnohdy skončila i výroba. Opět zejména v důsledku nevyhovujícího konkurzního zákona, podle nějž se podniky v konkurzu obtížně restrukturalizují.³⁶

Nejproblematictější částí privatizace, a zejména postprivatizačního období, byly nestandardní převody aktiv a přelévání zisků, tzv. „tunelování“.³⁷ Majitelé kupující podnik na dluh z něj musí odsávat peníze na splácení privatizačních závazků. Jejich jednáním jsou však většinou poškozeni současní věřitelé kupovaných firem a minoritní akcionáři. Akcionářům se sníží šance na dividendy z jejich podílů a věřitelům na vrácení zapůjčených finančních prostředků. V důsledku nejasných formulací trestního zákona a nedostatečným zkušenostem policistů, státních zástupců a soudců však za „tunelování“ nebyl v České republice prakticky nikdo odsouzen. K některým formám přelévání zisků se museli uchýlit rovněž noví nabyvatelé velkých a známých podniků.³⁸ K převodům zisků docházelo, nebo ještě dochází, zejména formou účtování různých manažerských a správních poplatků, nebo převzetím prodeje výrobků koupených firem. K převodům zisků však někdy dochází i ve společnostech ovládaných zahraničními investory.³⁹ Přelévání aktiv se však neomezovalo pouze na podniky, ale často bylo praktikováno rovněž v investičních privatizačních fondech. Ty se navíc mohly měnit na

TEXLEN Trutnov, ve kterém rovněž ovládl management většinu akcií až po prvotním odstátnění v rámci první a druhé vlny kupónové privatizace.

³⁶ Příkladem nezvládnuté privatizace na dluh je např. potravinářský holding KOLI z Nového Města nad Metují, svého času jedna z největších československých konzerváren. V roce 1999 byl na jeho majetek prohlášen konkurz. V důsledku křížového ručení dceřiných společností za úvěry mateřského holdingu zbankrotovala rovněž většina dceřiných firem. Výrobu se podařilo zachovat jen ve zhruba polovině z nich.

³⁷ Popis různých technik odsávání zisků a nestandardních prodejů aktiv viz např. Jitka Roberts: Privatizační a úvěrové hry v průběhu velké privatizace. In. Kouba, K. Vychodil. O. Roberts, J. Privatizace bez kapitálu. Zvýšené transakční náklady české transformace. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004.

³⁸ Jedná se např. o Třinecké železářny a jejich majoritního akcionáře Moravia steel, majoritního akcionáře Českomoravských dolů společnost K.O.P., většinového akcionáře Ostravsko – karvinských dolů společnost Karbon Invest, nebo v minulosti majitele většinového balíku akcií ČKD Praha holding akciovou společnost INPRO. Své dluhy nakonec podobnou formou museli splácet rovněž výše zmínění kupci většinových balíků akcií společností JUTA a TEXLEN. Akciová společnost JUTA byla sloučena se společností JUTAPLAST, která před tím na úvěr koupila majoritní balík akcií samotné JUTY. Společnosti K.O.P. a Moravia steel převzaly prodej výrobků společností, které před tím vlastnicky ovládly (Českomoravské doly a Třinecké železářny).

³⁹ Například v akciové společnosti KABLO Kladno po jejím ovládnutí mezinárodním koncernem NKT Cables.

běžné obchodní společnosti. Podle legislativy platné do poloviny roku 1996⁴⁰ dokonce bez povinnosti vykoupit akcie minoritních vlastníků akcií.⁴¹

Největším problémem české (československé) privatizace, a zejména období po privatizaci, jež se někdy označuje termínem „třetí vlna privatizace“, se jeví její nedostatečný právní rámec. Ten byl na jedné straně tvořen nevyhovujícími právními předpisy (trestní zákon, zákon o cenných papírech, obchodní zákoník, zákon o investičních společnostech a investičních fondech, zákon o konkurzu a vyrovnaní) a na druhé straně nedostatkem zkušeností orgánů činných v trestním řízení. Vlády, zákonodárci a „otcové privatizace“ neměli bohužel na paměti, že lidé lépe přijmou snížení životní úrovně než pocit, že jsou okrádáni, že někdo zbohatl podvodným jednáním a že stát nevybudoval systém regulace, který by nedovoloval, aby toto podvodné jednání zůstalo nepotrestáno a tolerováno.⁴²

Liberální ekonom Milton Friedman prohlásil při své návštěvě Prahy v roce 1990, že všechno je zcela prosté a jednoduché: Československo by mělo privatizovat a liberalizovat trhy a vytvořit pro jejich fungování odpovídající právní rámec. To je vše, co by měla vláda udělat v zájmu úspěšné transformace od ekonomiky sovětského typu k rozvinuté tržní ekonomice (Mlčoch, Machonin, Sojka 2000: 228-229). Odpovídající právní rámec se vytvořit nepodařilo. Proto měla česká transformace zvýšené transakční náklady a dodnes se nepodařilo vytvořit plnohodnotný kapitálový trh.⁴³

⁴⁰ Zákon č. 248/1992 Sb. o investičních společnostech a investičních fondech.

⁴¹ Akcionáři byli okradeni např. ve fondech TREND, MERCIA, CS Fondy, fondech harvardské skupiny a celé řadě dalších. Příběhy mnohých z nich by vydaly na objemné knihy.

⁴² Hodnocení privatizace vychází ze znalostí a zkušeností autora práce. Další informace a pohledy je možno nalézt např. In. Klaus, V. Země, kde se již dva roky nevládne. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 1999. Kočenda, E. Lízal, L. Český podnik v české transformaci. Praha: Academia, 2003. Kouba, K. Vychodil. O. Roberts, J. Privatizace bez kapitálu. Zvýšené transakční náklady české transformace. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004. Měchýř, J. Velký převrat či snad revoluce sametová? Praha: Nakladatelství Progetto, 1999. Mlčoch, L. Machonin, P. Sojka, M. Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989 (alternativní pohled). Praha: Univerzita Karlova, 2000. Švejnar, J (eds). Česká republika a ekonomická transformace ve střední a východní Evropě. Praha: Academia, 1997. Tomšík. V. Transformace ekonomik zemí střední a východní Evropy. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 1998.

⁴³ Počet obchodovaných emisí akcií na tuzemské burze se dnes dá měřit v jednotkách. Na rozdíl od Maďarska a Polska se tento počet příliš nezvyšuje. Peníze tuzemských investorů tak podporují ekonomický růst v zahraničí (prostřednictvím nákupů aktiv na zahraničních burzách). Česká a Slovenská vláda naopak usiluje o zahraniční investory, kteří však mnohdy přinášejí pouze manuální, mechanickou a špatně placenou práci. Bez fungujícího kapitálového trhu je rovněž problematické uvažovat o reformě penzijního systému postavené alespoň částečně na kapitálovém pilíři. Stejně jako ostatním investorům chybí penzijním fondům dostatek tuzemských akciových investičních možností.

2.4 Centrum, periferie a regiony

2.4.1 Vymezení vztahů mezi centry a periferiemi

Ruku v ruce se společenským uvolněním a politickou liberalizací se ve státech střední a východní Evropy vynořily mnohé problémy, kterým předchází autoritativní režimy nevěnovaly odpovídající pozornost, nebo je dokonce násilně potlačovaly. Jedním z nich je problematika vztahů mezi centry a periferiemi. Nejviditelněji a nejfatálněji se projevily národnostní konflikty. Minulostí se staly mnohonárodní státní útvary jako Jugoslávie, Sovětský svaz či Československo. Zánik Jugoslávie navíc provázela krvavá občanská válka.⁴⁴ Vztah mezi centrem a periferií však nelze redukovat pouze na problematiku vztahů mezi národy. Některé jeho aspekty je možné sledovat rovněž na lokálních úrovních politického rozhodování, např. v rámci procesu decentralizace veřejné správy.

Model vztahů mezi centrem a periferií, respektive teorie závislosti, se zabývá geografickými faktory společenských a politických dějů. Jádrem teorie závislosti je studium vztahů mezi vyspělými a méně vyspělými regiony, zjišťování příčin a důsledků rozdílů v dynamice vývoje v různých geografických oblastech. Teorie vztahů mezi centrem a periferií je spojena zejména se jménem norského sociologa a politologa Steina Rokkana (Říchová 2000: 277).

Centra lze podle modelu vztahů mezi centrem a periferií definovat jako privilegovaná místa. Jsou to místa, v kterých se v rámci určitého teritoria setkávají klíčoví držitelé zdrojů moci, kde se shromažďují k ceremoniím posilujícím identitu (především národní) a kde jsou umístěny památníky symbolizující tuto identitu. Je možné rozeznávat několik typů center. Prvním typem jsou vojensko-administrativní centra, kde se soustřeďují instituce jako ministerstva, soudní dvory, parlamenty a velvyslanectví. Další jsou ekonomická centra, tj. místa s vysokou koncentrací bank, průmyslových korporací, odborových svazů, obchodních organizací a burz. V neposlední řadě jde o kulturní centra, která jsou reprezentovaná univerzitami, vysokými školami, akademickými pracovišti, církevními institucemi, divadly, koncertními sály apod. Všechny typy center mohou být koncentrovány do jednoho místa, ale je rovněž možné, že centrum, kde se soustředí politické elity, nemusí být

⁴⁴ Více např. Barša, P. Strmiska, M. Národní stát a etnický konflikt. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. Dizdarević, R. Od smrti Tita do smrti Jugoslávie. Praha: 2002. Rehnicer, R. Tráva a sloni. Poznámky o životním prostředí za občanské války v Bosně. Praha: Prostor, 1993.

totožné s místem, které je rozhodující pro určité průmyslové odvětví či obchod. Stejně tak může v rámci jednoho státního celku existovat více kulturních center. Centrum se dá rovněž definovat jako místo, kde je vysoká koncentrace osob zaměstnaných v terciární sféře, tedy ve službách. Charakteristickým znakem centra je také to, že vždy řídí, kontroluje a usměrňuje rozhodující část toku informací v rámci daného systému. Na druhé straně je však závislé na zdrojích (potraviny, pracovní síla, nerostné suroviny, obrana atd.) z ostatních oblastí (regionů). Teritoriálně vymezený politický systém je normálně členěn na několik regionů, z nichž každý je specifickým způsobem závislý na hlavním centru, resp. jemu podřízených centrech, která dohromady tvoří hierarchický systém (Říchová 2000: 279-280).

Periferie je v geografickém pojetí formálně definována jako prostorová jednotka podřízená autoritě centra. Základními charakteristickými rysy odlišujícími periferie od center jsou vzdálenost, odlišnost a závislost. Obyvatelé periferie jsou sice součástí systému jako celku, jsou však významem marginální. Spojuje je určitá míra vlastní (periferní) identity, která je odlišná od identity centra, avšak jsou pod trvalým tlakem. Ideální znaky periferií je pak možno vymezit následovně:

1. Často se jedná o dobyté území (typickým příkladem periferie jsou kolonie řízené úředníky dosazenými z centra, kteří jsou odpovědní geograficky vzdálenému centru, nikoli teritoriu, nad nímž vykonávají svou pravomoc).
2. Často jsou to oblasti ekonomicky zaostalé, či je jejich hospodářství orientováno výlučně na jednu komoditu (těžbu nerostné suroviny, plantáže kávy apod.).
3. Stejně tak se na periferii nevyskytují vlastní kulturní instituce, které by byly schopné posilovat místní identitu.

Periferie se vzhledem k těmto rysům mohou obvykle jen velmi obtížně bránit tlaku z centra. Mají současně jen velmi malý vliv na určování svých vlastních potřeb a mohou jen v minimální míře chránit svou odlišnost před vnějším vlivem. Ideální charakteristické znaky vymezující periferie nelze aplikovat na všechny specifické případy periferií, přesto mají jednu rozhodující výhodu. Obracejí pozornost sociologů, politologů i historiků paralelně ke třem podstatným sférám života společnosti – ke sféře politické, ekonomické a kulturní. Periferie není pouze geograficky vymezeným prostorem, ale je nutné ji chápat a studovat jako výraz obou dimenzí – tedy jako fenomén současně horizontální (geografický, teritoriální) i vertikální (politicko – ekonomicko – kulturní). Vztah závislosti mezi centrem a periferií v sobě nemusí

jednoznačně zahrnovat nevyspělost periferie. Je možné, že politicky závislá oblast může být oblastí hospodářsky značně vyspělou, mnohdy dokonce významem převyšující hospodářskou úroveň centra (Říchová 2000: 280-282).

Periferie je sice podřízena centru (případně několika centrům) a je jím kontrolována, to však na druhé straně neznamena, že by byl jejich vztah jednosměrný a jednorozměrný. V úvahu je třeba vzít vzájemnost a vícerozměrnost „perifernosti“, respektive „centrálnosti“. Momenty vzdálenosti, odlišnosti a závislosti se mohou různou měrou odrážet v politické, kulturní a ekonomické sféře interakcí s centrem, a tudíž zde mohou vznikat různé asymetrické a navíc více či méně proměňující se konfigurace, ovlivňující podobu celého politicko – teritoriálního systému. Formování center a periferií je přitom logickým a svým způsobem přirozeným výsledkem procesů strukturálně – funkční diferenciaci, jež se pochopitelně nevyhýbají ani teritoriální bázi či rámci politického systému. Čím větší je teritoriální expanze spjatá s takovou diferenciací, tím výraznější a silnější je tendence k rozvoji různých struktur a substruktur typu centrum – periferie. Utváření a reprodukce periferií a center tedy představuje komplexní proces se specifickou dynamikou, který je zapotřebí zkoumat vždy v příslušném geopolitickém, geoeconomickém, geokulturním a geohistorickém kontextu (Barša, Strmiska 1999: 179-180).

2.4.2 Vztah centrum - periferie a příklad Podkarpatské Rusi⁴⁵

Jednotlivé konsekvence vztahu centrum – periferie je možné ilustrovat například na osudech obyvatelstva a území dnešní Zakarpatské oblasti Ukrajinské republiky, která leží v samotném geografickém středu evropského kontinentu. Podle posledního sčítání lidu z roku 2001 zde žije 1 258 tis. obyvatel a rozkládá se na 12 753 km². Podkarpatská Rus naplňuje všechny tři ideální znaky periferie vymezené Steinem Rokkanem.

1. Jedná se prakticky o dobyté území. Podkarpatská Rus byla v historii součástí mnoha států, podíl rozhodování Podkarpatorusů o vlastní státní příslušnosti byl však většinou minimální.⁴⁶ Území Podkarpatské Rusi a východního Slovenska je

⁴⁵ Podkarpatská Rus je historický název území dnešní Zakarpatské oblasti Ukrajiny. Oficiálně se používal v době první Československé republiky. V průběhu dějin neslo toto území několik názvů: Karpatská Rus, Uherská Rus, Podkarpatská Rus, Karpatská Ukrajina, Zakarpatská Ukrajina, Zakarpatská oblast (SSSR, Ukrajiny), Zakarpatí.

⁴⁶ Jen v průběhu 20. století byla Podkarpatská Rus součástí šesti států. Rakouska–Uherska (do roku 1918), Československa (1918 – 1939), Karpatské Ukrajiny (1939, krátké období samostatnosti počítající se však pouze na hodiny), Maďarska (1939 – 1945), SSSR (1945 – 1991) a Ukrajiny (od roku 1991).

národnostně vlastní jihokarpatských Rusínů. Po příchodu Slovanů ze západu, severu a jihozápadu zde vznikla regionální knížectví. Od desátého století začínají na toto území pronikat Maďaři. Podkarpatská Rus se stala součástí Uher a s nimi poté Rakouska. Po rozbití podunajské monarchie byla přičleněna k Československu. Rozhodující podíl na připojení k ČSR měly americké rusínské spolky.⁴⁷ Po zániku pomnichovské tzv. druhé Česko-Slovenské republiky a krátkém období samostatnosti byla v roce 1939 Karpatská Ukrajina okupována Maďarskem.⁴⁸ Na podzim roku 1944 byla Podkarpatská Rus obsazena sovětskou armádou a v roce 1945 bylo Československo donuceno odstoupit území Podkarpatské Rusi a části východního Slovenska Sovětskému svazu.⁴⁹ S výjimkou poměrně krátkých historických období měli vždy rozhodující slovo ve správě Podkarpatské Rusi úředníci dosazení centrem. Rovněž v současné Zakarpatské oblasti má rozhodující slovo předseda státní administrativy (gubernátor), kterého jmenuje a odvolává ukrajinský prezident.⁵⁰

2. Podkarpatská Rus byla historicky hospodářsky zaostalou oblastí, což přetrvává do současnosti. V roce 2000 např. dosahovala průměrná mzda v Zakarpatské oblasti pouze zhruba 75% průměrné mzdy na Ukrajině.⁵¹
3. Kulturní rozvoj na Podkarpatské Rusi byl historicky ovlivněn národnostní nevyhraněností a „přízní doby“. Podkarpatoruská a rusínská kultura se rozvíjela

⁴⁷ Velký počet Podkarpatorusů se v průběhu druhé poloviny 19. a na začátku 20. století vystěhoval ze své vlasti, odcházeli většinou do Kanady a USA. Podle neúplné oficiální statistiky emigrovalo do roku 1918 ze Zakarpátí více než 400 tisíc lidí, což představovalo skoro polovinu veškerého obyvatelstva. Donutily je k tomu zejména katastrofální ekonomické podmínky. Díky úsilí představitelů rusínské emigrace se problém Podkarpatské Rusi stal v průběhu velké války mezinárodním. Po zhodnocení situace ve střední Evropě na konci první světové války se zahraniční Rusíni rozhodli usilovat o připojení Podkarpatské Rusi jako autonomního území ke vznikající Československé republice.

⁴⁸ V rámci druhé Česko-Slovenské republiky získala v říjnu 1938 Podkarpatská Rus plnou autonomii. V hektickém vývoji pomnichovského období získali na Podkarpatské Rusi navrch představitelé ukrajinské orientace. Ti poté změnili název tohoto území na Karpatskou Ukrajinu. Po okupaci českých zemí vyhlásil odpoledne 15. března 1939 autonomní sněm Karpatskou Ukrajinu nezávislým státem. Ten však byl po několikadenních bojích obsazen Maďarskem. Podle Duleby bleskový maďarský úspěch ukázal, že se podkarpatské obyvatelstvo ukázalo jako vojensky nemobilizovatelné pod zástavami ukrajinofilské státnosti. Hornatý podkarpatský kraj totiž vytváří doslova ideální podmínky pro partyzánskou válku (Duleba 2000: 90-91).

⁴⁹ Po sovětské okupaci byl na Podkarpatské Rusi rozpoután doslova teror. Jeho cílem se stala zejména rusínská inteligence, řecko – katolická církev a příznivci Československa. Československá vládní delegace, která se na podzim roku 1944 pokusila převzít kontrolu nad tímto československým „osvobozeným“ územím, neměla sílu, ani prostředky jak zvůli sovětských sil zabránit.

⁵⁰ Více o historii Podkarpatské Rusi viz Pop 2001: 20-54.

⁵¹ Viz Programa ekonomičnogo i socialnogo rozvitku Zakarpatskoj oblasti na 2001 rik. Užhorod: Zakarpatská oblastní rada, 2000. Str. 43- 44.

zejména v období společenského uvolnění druhé půle 19. století (po rakousko – uherském vyrovnání však postupně sílil maďarizační tlak) a za první československé republiky. Podkarpatoruské slovanské obyvatelstvo však bylo rozděleno do tří hlavních proudů – velkoruského, rusínského a ukrajinského. Koncem třicátých let nabýval vrchu ukrajinský směr (Srb 2002: 82-83).⁵²

O periferním postavení a jeho vlivech píše rusínský historik Ivan Pop. V průběhu staletí přecházel kraj jihokarpatských Rusínů z jednoho státu do druhého, ale pokaždé se nacházel na jejich okraji. Toto postavení mělo své záporné i kladné stránky. Přirozeně, že se na okraji království, impéria, republiky či svazu nemohlo zformovat kulturní nebo ekonomické centrum s ambiciózní politickou, ekonomickou a kulturní elitou. Překážkou bylo samo provinciální a marginální postavení kraje. Zájem centra se zaměřoval zejména na geopolitický význam území a jeho strategické umístění z hlediska obrany, nebo naopak další expanze. Provinční postavení způsobovalo ještě jeden negativní jev, a sice systematický odliv fyzických a intelektuálních sil a zdrojů do centra. Nicméně okrajové postavení kraje mělo i svoji kladnou stránku. Původní obyvatelstvo nebylo prakticky zasaženo politickými a etnokulturními procesy probíhajícími v centru, zachovalo si proto skoro až do konce 19. století své patriarchální postavení a konzervovalo tak, byť v archaické formě, svoji etnickou identitu. Takové prostředí nevyhnutelně ovlivňuje elitu, která je v obdobích silného asimilačního tlaku centra zatlačována do marginálního postavení, a aktivizuje se v době oslabení, krachu, nebo nedostatečné síly centra. Tato elita je bez ohledu na svůj silný komplex méněcennosti, který je zapříčiněn jednak slabostí ekonomických pozic, jednak nedostatečnou podporou pasivních mas, neméně nositelkou idejí samosprávných, autonomistických a separatistických snah (Pop 2001: 20-21).

⁵² Více o kultuře na Podkarpatské Rusi viz Pop 2001: 55-72. O literatuře týkající se historie a kultury Podkarpatské Rusi platí více než o kterékoli jiné, že je ovlivněna dobou a okolnostmi jejího vzniku. Existují tak prameny pojaté spíše z rusínského hlediska. Sem se dá zařadit zejména rozsáhlá Encyklopedie Podkarpatské Rusi vydaná v ruském a anglickém jazyce (Ruskojazyčné vydání viz Pop, I. Enciklopedija Podkarpatskoj Rusi. Užhorod: Uzdatelstvo V. Padjaka, 2001.). V roce 2005 vyšly dvě knihy Ivana Popa rovněž v českém jazyce (Podkarpatská Rus – edice Stručná historie států nakladatelství Libri a Dějiny Podkarpatské Rusi v datech). Další množství pramenů je poято spíše z ukrajinského hlediska. Např. Balega, J. Politické rusinstvo i budivnictvo ukrajinskoj deržavi. Užhorod: Vidavnictvo Gražda, 2003, nebo Jovbak, V. Podkarpatská Rusj – Zakarpatská Ukrajina. Kroměříž: nákladem vlastním, 2001. Po sovětské okupaci Podkarpatské Rusi byl samozřejmě ukrajinský směr protěžován a rusínští aktivisté byli pronásledováni. Protěžování ukrajinského směru přetrvává rovněž v současné nezávislé Ukrajině.

Alexander Duleba píše, že geopolitické zákonitosti potvrzuje i časem prověřená skutečnost. Prostor Zakarpatí byl prakticky ve všech státních formách, vyjma centralistického a totalitního Sovětského svazu, neustále zdrojem autonomistických snah.⁵³ Nejinak je tomu v dnešní době. V devadesátých letech se dají na Zakarpatí rozlišit dva hlavní autonomistické proudy. První byl motivován ekonomicky a jeho hlavním nositelem byla “postsovětská” zakarpatská elita. Jeho výsledkem byly dva prezidentské dekrety Leonida Kučmy z roku 1998, přiznávající Zakarpatské oblasti na období 30 let zvláštní ekonomická práva a na období 60 let mimořádná práva v oblasti investic. Druhý proud staví na etnicky orientovaném rusínském hnutí a jeho cílem je politická autonomie, případně v budoucí perspektivě rusínský národní stát. Tento proud je však poněkud slabší (Duleba 2000: 100-123).⁵⁴

2.4.3 Centrum, periferie a lokální úrovně rozhodování

Některé aspekty vztahu centrum – periferie lze sledovat rovněž na lokální úrovni rozhodování. Na přelomu 20. a 21. století se nejviditelněji projeví zejména v souvislosti s řešením ekonomických problémů některých regionů a reformou veřejné správy.

Problematikou vztahů mezi hospodářsky vyspělými a méně vyspělými regiony se zabýval např. Albert Hirschman. Progresivní regiony nebo odvětví jsou podle něho do určité míry opojeny svým vlastním úspěchem a na ostatní regiony (odvětví) se dívají s pohrdáním a zdůrazňují svůj odstup od nich. Jako příklad uvádí rčení často používané Italy, že Afrika začíná jižně od regionu, kde příslušný Ital bydlí, což odráží tradiční severojižní gradient v dosažené úrovni rozvoje v Itálii.⁵⁵ Přestože počátkem úspěchu může být naprostá náhoda nebo vybavenost přírodními zdroji apod., úspěšní budou

⁵³ Autonomistická meta regionálních politických elit však byla dosažena pouze na období několika měsíců od října 1938 do března 1939 v období druhé Česko-Slovenské republiky.

⁵⁴ Rusínská národnost je v současné Ukrajině stále zpochybňována. V konečném důsledku však o tom, že se někdo cítí být Rusínem, nebo Ukrajincem, na což má plné historické i občanské právo, nemůže rozhodovat názor národně zánícených historiků a politická moc poplatná ideologii budování národního státu, ale pouze a jenom dotyčný občan sám. Demokratická moc by mu měla takovouto možnost poskytnout. V této souvislosti je zajímavá zkušenost Slovenska. V období socialistického Československa zde rovněž nebyla rusínská národnost uznávána. V prvním popřevratovém svobodném sčítání lidu v roce 1991 se k rusínské národnosti přihlásilo 17 197 občanů a k ukrajinské 13 281. V dalším sčítání v roce 2001 se už cítilo být Rusíny 24 201 osob a Ukrajinci pouze 10 814. Viz Základné údaje – sčítání obyvateľ, domů a bytů 26.5.2001. Slovenský statistický úrad.

⁵⁵ Analogické rčení existovalo i v bývalém Československu, založené na tradičním západo – východním gradientu.

vždy zdůrazňovat svou zásluhu, schopnosti a pracovitost, dokonce tomu sami uvěří a začnou se podle toho chovat a vychovávat tak své děti. Podle rozsahu, v jakém k tomuto jevu dojde, dojde i k vytvoření atmosféry příznivé pro další rozvoj. Obyvatelé méně úspěšných regionů či odvětví zase stejně silně obviňují úspěšné z hrubého materialismu, pošlapávání tradičních národních hodnot, spojují úspěch s nekalými až kriminálními praktikami, což je prostředí, které potencionálním podnikatelům (ať už místním, nebo vně regionu) příliš nepřeje (Blažek, Uhlíř 2002: 92-93).⁵⁶

Vztah mezi centrem a periferií se rovněž projevil v procesu reformy místní správy. Mnohé lokální elity a lokální společenství, která se kolem nich vytvořila, v ní viděly možnost větší účasti na správě věcí veřejných a rovněž možnost účinněji zasahovat do politického a ekonomického rozvoje svého regionu. Jako příklad je možné uvést velký zájem měst v České republice stát se obcemi s rozšířenou působností po zrušení okresních úřadů na přelomu let 2002 a 2003, diskuse při vytváření nových samosprávných krajů v České republice a Slovenské republice, nebo při změně počtu vojvodství v Polsku. Z regionů se rovněž stále hlasitěji ozývají požadavky na postupné snižování financování obcí a krajů prostřednictvím dotací a subvencí ze státního rozpočtu ve prospěch většího podílu samofinancování z daní.

2.4.4 Region a jeho vymezení

Jako *regiony* jsou označovány menší územně ohraničené jednotky určitého většího prostorového nebo územního celku, tj. světa, světadílů a jednotlivých zemí (Bartoš 1996). Pojem *region* je poměrně vágní a je možné ho použít jak pro jednotky uvnitř států, tak pro oblasti mnohem větší než je stát.⁵⁷ *Regiony* menší nežli stát se dají specifikovat jako středně velké územně rozložené a vymezené jednotky uvnitř států, tedy území s menší rozlohou než stát a větší než jednotlivé lokality a základní sídelní a správní jednotky – obce⁵⁸ (Čmejrek, Bubeníček, Luhanová 2004: 21-23).

⁵⁶ Různí autoři navrhuji rozdílné regionální politiky pro snižování hospodářských rozdílů mezi regiony. Více viz Blažek, Uhlíř 2002. Např. Teorie jádro – periferie str. 103.

⁵⁷ Regiony přesahující svojí velikostí státy jsou panregiony (makroregiony), rozsáhlé oblasti s „kontinentálními“ rozměry (např. Severní Amerika, Dálný východ, evropský panregion), transnacionální politické regiony zahrnující několik států s určitými společnými rysy (např. středoevropský transnacionální region) a mezihraniční politické regiony. Posledně jmenované regiony nezahrnují celé státy, jen jejich příhraniční oblasti se společnými etnickými, národnostními, náboženskými či jazykovými vlastnostmi. V Evropě se jedná např. o Baskicko.

⁵⁸ Může se jednat o přírodní krajinu, ekosystém, teritoriální skupinu či lidskou pospolitost.

V současné době se pojem region nejčastěji používá v souvislosti s *decentralizací* veřejné správy, „regionálním rozvojem“ a strukturální a regionální politikou Evropské unie. Proces *decentralizace* představuje předávání výkonných i politických pravomocí centrální správy na regionální nebo místní úroveň. Tlak na *decentralizaci* veřejné správy je rovněž podporován principy uplatňovanými v politice EU, jako jsou *subsidiarita*, tedy delegování rozhodování na nejnižší možnou úroveň, či *partnerství*. Vedle posilování územních samosprávných celků v rámci reformy veřejné správy vzrůstá také úloha regionálních útvarů, jež se často nekryjí s hranicemi administrativních celků. Jsou to jednak venkovské *mikroregiony*, jednak rozsahem mnohem větší *euroregiony*, jež překračují i hranice států (Čmejrek, Bubeníček, Luhanová 2004: 24-27).

2.5 Lokální demokracie

2.5.1 „Vláda“ na lokální úrovni

Vládou na lokální úrovni se rozumí místní veřejná správa, či spíše samospráva, vlastní určeným místům, například vesnici, městskému obvodu, městu, okresu nebo kraji. Konkrétněji je to vláda, která se nijak nepodílí na suverenitě, a je tudíž podřízena ústřední autoritě, případně ve federálním uspořádání autoritě členského státu nebo regionu. Ústavní podřízenost vlády v místech však v žádném případě neznamená, že je tato vláda politicky bezvýznamná. Už ze samotné všudypřítomnosti vlády v místech je zřejmé, že je ze správního hlediska nezbytná, jelikož je blízká lidem a snadno srozumitelná. Navíc mají volení politikové v místech jistou míru demokratické legitimacy, která jim dovoluje jejich formální pravomoci a funkce rozšiřovat. To často znamená, že se vztahy mezi centrem a místem realizují spíše v procesu vyjednávání a smlouvání než diktátem shora. Na vyváženost mezi centrem a místy mají vliv i takové faktory, jako jsou politická kultura, zejména tradice místní autonomie a regionální rozrůzněnosti, a podoba systému politických stran. Například tendence ke stále větší „politizaci“ místní politiky, tedy ke stále většímu vlivu národních (celostátních) politických stran na politiku v místech, vede zpravidla i ke stále větší centralizaci. Míra decentralizace se výrazně liší jak v čase, tak v prostoru, tj. v jednotlivých zemích (Heywood 2004: 187-188).

V evropských zemích má územní samospráva povětšinou ústavní základ, týká se to především její základní úrovně – obce. V evropských státech je tradičním základem samosprávy samospráva obcí a následně jsou většinou zřizovány i vyšší samosprávné

celky (kraje, provincie). V některých federálních státech plní úkoly vyšší územní samosprávy země jako subjekt federace⁵⁹ (Koudelka 2001: 25-26).

2.5.2 Lokální úroveň politického rozhodování v České republice

Počátky územní samosprávy sahají v českých zemích do roku 1849, kdy byl v tehdejší Rakousku přijat prozatímní obecní zákon.⁶⁰ V něm byla stanovena liberální zásada: „základem svobodného státu je svobodná obec“. Tento zákon rovněž pokládal základ tzv. dvojí působnosti obcí – vlastní (samostatné, samosprávné) a přenesené (státní správy). Do vlastní působnosti obcí patřila např. správa obecního jmění, starost o obecní silnice a mosty, dopravní policie, pořádek na trhu, zdravotní péče, správa obecních a středních škol, péče o chudé a dobročinné ústavy a stavební dohled. K finančnímu pokrytí poměrně širokých pravomocí mohly obce kromě příjmů z vlastního majetku vybírat různé správní poplatky a dokonce stanovit přírážku k přímým daním⁶¹ nebo k dani z potravin. V každé obci byly zřízeny obecní orgány. Byl to obecní výbor, obecní představenstvo a starosta (představený). Obecní výbor byl volený příslušníky obce na základě nerovného volebního práva daného majetkovým censem.⁶² Obecní představenstvo a starosta byli poté vybíráni z jeho řad. V Čechách se postupně vyvinula také omezená okresní samospráva. Obdobně jako v obcích i v okresech fungovaly okresní zastupitelstvo, okresní výbor a okresní starosta (představený). Zastupitelstvo bylo voleno voliči rozdělenými do čtyř *kurií* a členové výboru se starostou byli voleni zastupitelstvem. Na Moravě však nebyl příslušný zákon upravující okresní samosprávu proveden a ve Slezsku nebyl ani vydán⁶³ (Malý, Sivák 1988: 409-421).

Systém místní samosprávy v obcích, převzatý z Rakouska, byl bez větších koncepčních změn uplatňován i v době první československé republiky. Obecní výbor se přejmenoval na obecní zastupitelstvo, představenstvo na radu a představený na

⁵⁹ Např. spolkové země v Rakousku.

⁶⁰ Prozatímní obecní zákon byl vyhlášen 17. března 1849. Na tuto právní úpravu poté navazovala další z let 1863 (Řád obecní Vévodství slezského) a 1864 (Řád obecní Markrabství moravského a Obecní zřízení Království českého).

⁶¹ Jednalo se o daně z pozemků, domovní, činžovní, živnostenské daně a daně z příjmů.

⁶² Uplatňovala se představa, že do veřejných záležitostí může mluvit ten, kdo se podílí na jejich financování. Hlas toho, kdo se podílel ve větší míře, měl větší váhu. Více viz Balík 2003: 12-13.

⁶³ V rámci Předlitavska existovala okresní samospráva pouze v Čechách, Haliči a Štýrsku.

starostu. Ve volbách do zastupitelstva byly odbourány majetkové censy.⁶⁴ V roce 1933 však byla zavedena nutnost státního souhlasu s volbou starosty, ten dával zemský úřad a u okresních měst ministerstvo vnitra. V roce 1920 byl Národním shromážděním přijat zákon o zřízení župních a okresních úřadů.⁶⁵ Župní zřízení se však v Čechách, na Moravě a ve Slezsku nerealizovalo a neproběhly volby do volených orgánů žup a okresů, tj. okresních výborů a župních zastupitelstev.⁶⁶ V roce 1927 byly zrušeny župy a obnoveny země.⁶⁷ Na vyšší úrovni, tj. v okresech a zemích, byla konstruována omezená samospráva.⁶⁸ V době druhé česko-slovenské republiky a následně za Protektorátu Čechy a Morava došlo k výraznému oslabení samosprávy a centralizaci státu (Koudelka 2001: 41-43).⁶⁹

Po druhé světové válce se postupně prosadil systém národních výborů, jako místních orgánů státní moci a správy. Nejdůležitějším orgánem národního výboru bylo plénium složené z poslanců volených na pět let systémem absolutní většiny.⁷⁰ Plénium volilo ze svého středu radu v čele s předsedou, místopředsedy a tajemníkem národního výboru. Aparát národního výboru byl tvořen jednotlivými odbory, které byly podřízeny jak radě, tak příslušnému odboru nadřízeného národního výboru. V případě zemských (po

⁶⁴ V obcích, které měly více než 700 obyvatel, se používal poměrný volební systém. V menších obcích se používal systém většinový. Více viz Balík 2003: 14-17.

⁶⁵ Zákon č. 126/1920 Sb., o zřízení župních a okresních úřadů v Republice československé.

⁶⁶ V určité míře se župní zřízení realizovalo na Slovensku a na Podkarpatské Rusi.

⁶⁷ Zákon č. 125/1927 Sb., o organizaci politické správy.

⁶⁸ Zákon o organizaci politické správy z roku 1927 nabyl účinnost dnem 1. července 1928. Podle něj se Československo rozdělovalo na čtyři země (Českou, Moravsko-slezskou, Slovenskou a Podkarpatskou). Země byly dále rozděleny na okresy. Dvě třetiny členů zemských a okresních zastupitelstev volili občané a jedna třetina byla jmenována, do zemských zastupitelstev vládou, do okresních ministrem vnitra. Předsedy zemských zastupitelstev byli zemští prezidenti, státní úředníci podřízení ministerstvu vnitra. Předsedy okresních zastupitelstev byli okresní hejtmani, rovněž státní úředníci, služebně podřízení zemským prezidentům. Viz Kapesní zeměpisný atlas Československého červeného kříže na rok 1936. Praha, 1936, str. 87-88.

⁶⁹ Stát mohl do obcí dosazovat svého tajemníka, který prováděl přenesenou působnost a někdy i samostatnou působnost obce a došlo k řadě rozpuštění volených zastupitelstev a dosazení představitelů jmenováním ze strany státu.

⁷⁰ Na konci 2. světové války byly místní národní výbory na osvobozeném území vytvářeny revoluční cestou, okresní a zemské pak nepřímou volbou prostřednictvím volitelů z místních národních výborů. V roce 1946 bylo složení národních výborů upraveno v závislosti na výsledcích voleb Ústavodárného národního shromáždění v dané obci, okrese či zemi. V souvislosti s komunistickým převratem z 25. února 1948 proběhla další „rekonstrukce“ složení národních výborů. První přímé volby do plén národních výborů proběhly až v roce 1954, to už si však voliči vybírali pouze z jednotné kandidátky Národní fronty. Tento systém byl zachován prakticky po celou dobu socialistického Československa. Viz také Balík 2003: 17.

přechodu na krajské uspořádání krajských) národních výborů vládě (Koudelka 2001: 44-47. Gerloch, Hřebejk, Zoubek 1994: 140-142).⁷¹

Politické změny nastoupené na přelomu 80. a 90. let dvacátého století se projeví rovněž na úrovni regionů a obcí. V České republice byla samospráva na úrovni obcí opětovně zavedena Zákonem č. 367/1990 Sb., o obcích (obecní zřízení). Tento zákon opět dělil působnost obce na samostatnou a přenesenou (výkon státní správy). Po celá devadesátá léta však zůstala struktura územní samosprávy neúplná, protože byla uplatňována pouze na úrovni obcí. Česká republika byla sice rozdělena na 76 okresů a formálně také do sedmi krajů. Na úrovni okresů působily okresní úřady jako územní úřady státu soustředěné však v zásadě pouze na výkon státní správy a kraje existovaly pouze *de iure* bez orgánů⁷² (Gerloch, Hřebejk, Zoubek 1994: 143-145).

S účinností od 1. ledna 2000 se začala realizovat reforma územní veřejné správy. Základním územním samosprávným společenstvím občanů zůstávají obce. V rámci první fáze reformy vznikla vedle obecní ještě samospráva krajská. Území České republiky bylo rozděleno na 13 krajů⁷³ a v listopadu 2000 proběhly první volby do zastupitelstev krajů. V souvislosti s druhou fází reformy veřejné správy zanikly k 1. lednu 2003 okresní úřady. Většina jejich pravomocí byla rozdělena mezi 205 obcí s rozšířenou působností a z menší části na krajské úřady⁷⁴ (Reforma veřejné správy v České republice 2003: 16-23).

Postavení obcí je v současné době upraveno Zákonem č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení) ve znění pozdějších změn. Obec je veřejnoprávní korporací a má právní subjektivitu (v soukromoprávních vztazích vystupuje jako právnická osoba). K charakteristickým rysům obcí patří vlastní občané (obyvatelstvo), území a majetková samostatnost. Občanem obce je občan ČR, který má trvalý pobyt na území obce. Občané obce od 18 let věku mají podle zákona aktivní a pasivní volební právo do zastupitelstva obce, právo hlasovat v místním referendu, právo vyjadřovat na zasedání zastupitelstva své stanovisko k projednávaným věcem a některá další. Stejná práva mají

⁷¹ Vývoj obecní samosprávy také viz Průcha, P. Schelle, K. Základy místní správy. Brno: Iuridica Brunensia, 1995.

⁷² Podle členění krajů ale měly územní působnost soudy, ze zákona tvořily kraje volební obvody při volbách do Poslanecké sněmovny a představovaly územní obvody pro řadu specializovaných orgánů státní správy. Pro územní působnost soudů a některých orgánů státní správy to platí dosud.

⁷³ Dále má postavení kraje rovněž hlavní město Praha.

⁷⁴ Výjimečně přešly některé kompetence okresních úřadů na jiné orgány státní správy.

rovněž cizí státní příslušníci, kteří jsou v obci hlášeni k trvalému pobytu. Musí to ale stanovit smlouva, kterou je Česká republika vázána a která byla vyhlášena.⁷⁵

Zákon rozlišuje samostatnou a přenesenou působnost obcí. Do samostatné působnosti patří spravování záležitostí, které jsou v zájmu obce a jejích občanů, pokud nejsou svěřeny zákonem krajům, nebo pokud nejde o výkon přenesené působnosti, a dále záležitosti, které do samostatné působnosti obce svěří zvláštní zákon. Jedná se například o schvalování územního plánu obce, schvalování rozpočtu obce, vydávání obecně závazných vyhlášek či nabývání a převody nemovitostí. Přenesená působnost obcí spočívá ve výkonu státní správy na území obce ve věcech, které stanoví zákon.⁷⁶

Zákon rovněž stanovuje orgány obcí, kterými jsou zastupitelstvo, rada, starosta a obecní úřad. Zastupitelstva mají 5 až 55 členů (podle počtu obyvatel obce)⁷⁷ a jejich členové jsou voleni ve volbách na čtyři roky. Zastupitelstvo je nejvyšším orgánem obce ve věcech patřících do samostatné působnosti. Jako jediné je zakotveno ústavně a disponuje přímou demokratickou legitimitou, neboť je voleno občany na základě všeobecného, rovného a přímého hlasovacího práva. Rada je výkonným orgánem obce v oblasti samostatné působnosti. Je volena a odvolávána zastupitelstvem z jeho členů. V nejmenších obcích (do 15 zastupitelů) se rada nevolí a většinu jejích pravomocí vykonává starosta. Navenek obec zastupuje starosta, kterého ze svých řad volí zastupitelstvo. Starosta je zároveň členem zastupitelstva a rady obce a zpravidla řídí zasedání těchto orgánů. Starosta rovněž řídí obecní úřad. Obecní úřad vykonává především přenesenou působnost obce. Zastupitelstvo a rada mu však mohou uložit úkoly samostatné působnosti. Úřad je tvořen starostou, místostarostou (místostarosty), tajemníkem obecního úřadu (je-li tato funkce zřízena) a zaměstnanci obce. Zastupitelstvo a rada mohou zřídit jako své iniciativní, poradní a kontrolní orgány výbory, respektive komise. Povinně se zřizují finanční a kontrolní výbor.

Postavení krajů upravuje Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení) ve znění pozdějších změn. Podobně jako u obcí je rozlišena samostatná a přenesená působnost krajů.⁷⁸ Při výkonu samostatné působnosti kraj spolupracuje s obcemi, nesmí však

⁷⁵ Viz § 16, odstavec 2 zákona o obcích.

⁷⁶ Viz Hlava II. Samostatná působnost obce a Hlava III. Přenesená působnost zákona o obcích.

⁷⁷ Zastupitelstvo hlavního města Prahy má 55 –70 členů. Viz Zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze.

⁷⁸ Viz Hlava III. Působnost kraje. Zákon o krajích.

zasahovat do jejich samosprávných pravomocí. Orgány kraje jsou podle zákona zastupitelstvo, rada, hejtmán a krajský úřad. Krajská zastupitelstva mají 45 až 65 členů, počet zastupitelů se řídí počtem obyvatel kraje. Krajští zastupitelé jsou obyvateli kraje voleni na čtyři roky. Ze svých řad zastupitelé volí radu, hejtmána a náměstka hejtmána.⁷⁹ Zastupitelstvo a rada mohou podobně jako u obcí zřídit jako své iniciativní a kontrolní orgány výbory, respektive komise. Krajské zastupitelstvo povinně zřizuje výbor finanční, výbor kontrolní a výbor pro výchovu, vzdělávání a zaměstnanost.

2.5.3 Volby do obecních a krajských zastupitelstev v České republice

Volby do zastupitelstev obcí byly v České republice po roce 1989 postupně upraveny několika zákony. Jednalo se o Zákon č. 368/1990 Sb., o volbách do zastupitelstev v obcích, podle kterého se řídily první popřevratové komunální volby v roce 1990. Zákon č. 152/1994 Sb., o volbách do zastupitelstev v obcích a o změně a doplnění některých dalších zákonů, podle kterého se uskutečnily dvoje volby (1994 a 1998). V mezidobí mezi řádnými volbami v roce 1990 a v roce 1994 byl ještě v době od července 1992 do července 1994 v platnosti Zákon č. 298/1992 Sb., o volbách do zastupitelstev v obcích a o místním referendu. Podle toho se však řídily pouze nové volby do zastupitelstev v obcích.⁸⁰ V roce 2001 byl přijat nový Zákon č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů. První řádné volby podle tohoto předpisu se uskutečnily v roce 2002 (Outlý 2003: 21-22).

Volební právo v komunálních volbách mají občané obce, kteří dosáhli věku 18 let a jsou v obci přihlášení k trvalému pobytu. Aktivní i pasivní volební právo mají rovněž občané jiných států, kteří dosáhli věku 18 let, jsou v obci přihlášení k trvalému pobytu a jimž právo volit přiznává mezinárodní úmluva, kterou je Česká republika vázána a která byla vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv.⁸¹

Volební stranou mohou být v komunálních volbách jak politické strany, politická hnutí a jejich koalice, tak nezávislí kandidáti, sdružení nezávislých kandidátů a jejich koalice. Nezávislí kandidáti a jejich sdružení však musí při registraci kandidátní listiny

⁷⁹ Viz Hlava IV. Orgány kraje zákona o krajích.

⁸⁰ Tj. volby v nově vzniklých obcích a v obcích, kde klesl počet členů zastupitelstva pod zákonem stanovenou mez.

⁸¹ Viz § 4 Právo volit a § 5 Právo být volen zákona o volbách do zastupitelstev obcí.

předložit petici s podpisy občanů obce, kteří jejich kandidaturu podporují (Outlý 2003: 23-25).

Tabulka 9: Vyžadovaná podpora kandidatury nezávislých kandidátů a jejich sdružení

Zákonná úprava v letech 1990 až 1994		zákonná úprava od roku 1994		
Počet obyvatel v obci, případně volebním obvodě	kandidaturu nezávislého kandidáta i sdružení NK musí peticí podpořit	Počet obyvatel v obci, případně volebním obvodě	kandidaturu musí peticí podpořit u nezávislého kandidáta	u sdružení nezávislých kandidátů
do 1 tis.	alespoň 20 voličů	do 500	5%	7%
nad 1 tis. do 3 tis.	alespoň 30 voličů	nad 500 do 3 tis.	4%, nejméně 25	7%
nad 3 tis. do 20 tis.	alespoň 100 voličů	nad 3 tis. do 10 tis.	3%, nejméně 120	7%
nad 20 tis. do 50 tis.	alespoň 200 voličů	nad 10 tis. do 50 tis.	2%, nejméně 600	7%
nad 50 tis.	alespoň 400 voličů	nad 50 tis. do 150 tis.	1%, nejméně 1 000	7%
		nad 150 tis.	0,5%, nejméně 1 500	7%

Zdroj: Outlý 2003: 24-25.

Obec primárně tvoří jeden volební obvod, zastupitelstvo však může rozhodnout o vytvoření více volebních obvodů. V obcích s počtem obyvatel do 10 tisíc se v každém volebním obvodu musí volit nejméně pět zastupitelů, v obcích s počtem obyvatel od 10 do 50 tisíc mohou být vytvořeny obvody s minimálně sedmi volenými zastupiteli a v obcích od 50 tisíc se musí v každém obvodě rozdělovat alespoň devět mandátů.⁸² Volební zákony z let 1990 a 1992 dokonce rozdělení na více obvodů některým obcím nařizovaly. Určovaly, že pokud se má volit více než 30 členů zastupitelstva, vytvoří městská rada obvody, ve kterých se bude volit poměrná část zastupitelů, nejméně však 10 a nejvíce 20. Zákon z roku 1994 už rozdělení na obvody nenařizoval a ponechával obcím možnost volby. Volební obvody mohly vytvořit obce, v nichž se volilo alespoň 16 zastupitelů. Velikost volebních obvodů se musela pohybovat od nejméně pěti do patnácti mandátů (Outlý 2003: 29-35).⁸³

Při hlasování se může volič rozhodnout, zda podpoří kandidátní listinu jedné politické formace, nebo označí jednotlivé kandidáty, třeba i z rozdílných volebních stran. Volič má tolik hlasů, kolik činí počet členů voleného zastupitelstva. Podle zákonů z let 1990, 1992 a 1994 se pro přepočítání hlasů používala metoda dělitele *Saint-Laguë*.

⁸² Viz § 27 Volební obvody zákona o volbách do zastupitelstev obcí.

⁸³ Pětimandátový volební obvod představuje kritickou hranici z hlediska proporcionality systému. Vedle prostoru pro účelné přizpůsobení volební geografie tak dal zákon prostor momentální mocenské většině v zastupitelstvu pro potenciálně účelovou kreativitu. Srov. také Lebeda, T. Přirozený práh poměrných systémů, teorie a realita. In. Politologický časopis 2001/2, ročník 7. Lebeda, T. Hlavní proměnné proporcí volebních systémů. In. Sociologický časopis 2001/4, ročník 37.

Legislativní úprava z roku 2001 změnila přepočtovou metodu na méně proporční *D'Hondtův* dělitel. Navíc zavádí 5% uzavírací klauzuli nutnou pro vstup do zastupitelstva.⁸⁴ V průběhu let se změnila rovněž pravidla pro preferenční hlasování. Zákony z let 1990 a 1992 pojímaly kandidátní listiny jako volné. Mandáty se přidělovaly kandidátům v pořadí podle počtu hlasů, které obdrželi, bez ohledu na pořadí na stranických soupiskách. Od roku 1994 se mandát přednostně přiřazuje jen kandidátovi, jehož volební zisk nejméně o 10% převyšuje průměrný zisk hlasů všech kandidujících na listině. Taková úprava směřuje proti personifikovanému hlasování voličů (Outlý 2003: 35-39).

Volební komunální systém se chová různě podle parametrů příslušného volebního obvodu (obce). V případě menších obcí (respektive menších obvodů) se zvýrazňuje počet mandátů nejúspěšnějších politických formací. V málokteré malé obci však spolu soupeří větší počty stran, když už, tak více nezávislých kandidátů. Jiná situace je například ve volebních obvodech při volbách do pražského zastupitelstva. Zde spolu soupeří mnoho politických stran a jde spíše o „parlamentní“ volby svého druhu. Nevýhodou malých formací a nezávislých kandidátů se mnohdy stává nenaplnění celé kandidátky. Kandiduje např. jen 6 kandidátů do 21 členného zastupitelstva. Volební strana z našeho příkladu může i od svých „skalních“ příznivců obdržet maximálně 6 hlasů, což ji v konečném sčítání oslabuje.

Volby do krajských zastupitelstev se řídí podle Zákona č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů. Volební právo mají v krajských volbách státní občané ČR, kteří dosáhli věku 18 let a jsou přihlášení k trvalému pobytu v obci, která náleží do územního obvodu kraje.⁸⁵ Kandidovat do krajských zastupitelstev mohou pouze politické strany, politická hnutí a jejich koalice. Volebním obvodem je vždy území celého kraje. Volič může hlasovat pouze pro jednu kandidátku a pro přepočet hlasů se používá upravený *D'Hondtův* dělitel.⁸⁶ Pro vstup do zastupitelstva musí politická strana získat nejméně 5% hlasů (5% postačuje rovněž koalici). Voliči mohou rovněž využít preferenčního hlasování, mandát se přednostně

⁸⁴ 5% kvórum je stanoveno v relativní výši, která reflektuje počet kandidátů každé volební strany. Subjekt musí získat alespoň 5% z celkového počtu platných hlasů v dané obci, vyděleného počtem členů voleného zastupitelstva a vynásobeného počtem kandidátů strany.

⁸⁵ Viz § 4 Právo volit a § 5 Právo být volen zákona o volbách do zastupitelstev krajů.

⁸⁶ Hlasy pro každou politickou stranu se začínají dělit číslem 1,42. Dále se již dělí celými čísly.

přiřazuje jen kandidátovi, jehož volební zisk nejméně o 10% převyšuje průměrný zisk hlasů všech kandidujících na listině.

Krajské volby se technicky velice podobají volbám do Poslanecké sněmovny. Velký počet rozdělovaných mandátů v obvodech (volebními obvody jsou celé kraje) zaručuje vysokou míru proporcionality bez ohledu na použitý upravený *D'Hondtův* dělitel pro přepočet hlasů.

2.5.4 Specifika lokální a regionální politiky

Regionální a komunální politická scéna představuje velmi členitý terén. Je to dáno zejména tím, že se odehrává ve třinácti krajích a ve více než šesti tisících obcích rozličných velikostí a s nescíslným množstvím jednajících aktérů. Na počátku roku 2002 měla Česká republika 6 248 obcí. Z toho činí skoro 60% obce do 500 obyvatel. Rozčlenění obcí podle počtu obyvatel ukazuje následující tabulka.

Tabulka 10: Struktura obcí v ČR podle četnosti a počtu obyvatel (2002)

Počet obyvatel obce	Počet obcí	Relativní četnost obcí	Počet obyvatel	Podíl obyvatel na celkové populaci ČR
do 100	561	9,0 %	40 392	0,4%
101 až 300	2 006	32,1 %	388 567	3,8%
301 až 500	1 127	18,0%	439 495	4,3%
501 až 1 000	1 278	20,5%	894 100	8,8%
1 001 až 3 000	852	13,6%	1 396 526	13,7%
3 001 až 5 000	163	2,6%	630 028	6,2%
5 001 až 10 000	130	2,1%	896 863	8,8%
10 001 až 20 000	68	1,1%	961 888	9,4%
20 001 až 30 000	27	0,4%	675 620	6,6%
30 001 až 50 000	14	0,2%	539 565	5,3%
50 001 až 150 000	18	0,3%	1 327 959	13,0%
nad 150 000	4	0,1%	2 013 168	19,7%
celkem	6 248		10 204 171	

Zdroj: ČSU.

Zatímco politický proces na parlamentní (národní) úrovni lze zkoumat jako určitý celek, ve kterém soutěží několik hlavních politických subjektů, lokální politika se obtížně převádí na společné jmenovatele a nepředstavuje homogenní kvalitu.

Podle Petra Jüptnera (2003) se základním specifickým rysem lokální politiky jeví určitá absence ideologie. Většinou zde dochází k přímé úměře mezi absencí ideologie a malou velikostí obce. Čím menší obec, tím méně ideologie, více „selského rozumu“ a odmítání tzv. politikaření. Je to způsobeno jednak tím, že velká část místních zastupitelů vstupuje do politiky na základě svých zájmů, jednak povahou komunálních problémů. Z absence ideologie však přímo vyplývá neexistence více rovnocenných názorů a

řešení. V komunální politice se zejména v nejmenších obcích spoléhá na tzv. zdravý či „selský“ rozum a pluralita názorů je nezřídka interpretována jako nepoctivost, nevěrohodnost, nebo dokonce záškodnictví druhého kandidáta (Hudák, Jüptner, Svoboda 2003: 181).

Velikost obce je většinou rovněž rozhodující pro počet a fungování politických stran. Zejména v nejmenších obcích zhruba do 2 000 obyvatel jsou stranická spektra ve srovnání s parlamentní scénou neúplná a rozhodující formu politického zapojení představují nezávislí kandidáti a jejich sdružení. Až v obcích od přibližně 2 000 obyvatel většinou působí stranická spektra, složená ze všech (nebo téměř všech) parlamentních stran, a kromě nich ještě další politické subjekty místního či regionálního charakteru. Jde, podobně jako v nejmenších obcích, o různá místní sdružení nezávislých kandidátů, ale také o neparlamentní politické strany. V obcích nad 14 300 obyvatel je totiž výhodnější, než před každými volbami shromažďovat podpisy nutné ke kandidatuře místního sdružení nezávislých kandidátů, založit politickou stranu (Čmejrek 2003: 271-280. Outlý 2003: 24-25).⁸⁷

V závislosti na velikosti obcí je odlišné i samotné fungování politických stran. Pokud už jsou v nejmenších obcích zastoupeny, mají zpravidla zanedbatelný počet členů, kteří se obvykle příliš nescházejí a k činnosti se mobilizují zejména před volbami. Ve středně velkých obcích již fungování jednotlivých stranických organizací nabývá standardnějších rozměrů, přesto spolu zastupitelé, zvolení za tu kterou stranu, svůj postup často před jednáním zastupitelstva nekoordinují. Naopak v největších obcích se fungování politických stran blíží fungování jednotlivých parlamentních frakcí, schůze před jednáním zastupitelstva a ustavení zastupitelských frakcí jsou samozřejmostí (Hudák, Jüptner, Svoboda 2003: 185).

Pro lokální a regionální politiku je charakteristické početné zastoupení nezávislých kandidátů a jejich sdružení. V nejmenších obcích nezávislí a jejich sdružení představují mnohdy jedinou formu politického zapojení. Ve větších obcích pak doplňují stranické spektrum. Kandidáti bez politické příslušnosti však často působí i na kandidátních

⁸⁷ Sdružení nezávislých kandidátů musí ke kandidatuře předložit petici s minimálně 7% podpisů voličů obce. V obcích nad 14 300 obyvatel tak musí získat přes 1 000 voličů, což přesahuje počet podpisů nutných dle Zákona č. 424/1991 Sb., o politických stranách pro zaregistrování politické strany. Navíc podpisy pro zaregistrování politické strany nemusí pocházet pouze od spoluobčanů v obci. Také kvůli takto nelogicky koncipovanému zákonu o komunálních volbách dnes v ČR existuje značně nepřehledná změť lokálních politických stran, jež mnohé nevyvíjejí takřka žádnou stálou činnost. Viz Outlý 2003: 24-25.

listinách parlamentních politických stran (Čmejrek 2003: 271-280). Podíl zastupitelů bez politické příslušnosti zvolených v komunálních volbách 2002 a ve volbách do krajských zastupitelstev v roce 2004 ukazuje tabulka číslo 11.

Tabulka 11: Zvolení zastupitelé dle politické příslušnosti (komunální volby 2002, volby do krajských zastupitelstev 2004)

Zastupitelstvo	Počet zastupitelů celkem	Zastupitelé bez politické příslušnosti	Podíl zastupitelů bez politické příslušnosti
obecní zastupitelstvo	49 828	44 160	88,62 %
městské zastupitelstvo*	9 317	5 759	61,81 %
zastupitelstvo statutárního města**	786	142	18,07 %
zastupitelstvo hlavního města Prahy	70	6	8,57 %
zastupitelstvo městské části nebo městského obvodu	2 493	927	37,18 %
zastupitelstva obcí celkem	62 494	50 994	81,60 %
zastupitelstva krajů	675	41	6,07 %

Pozn.: * podle zákona o obcích je obec s více než třemi tisíci obyvatel městem, pokud tak po vyjádření vlády stanoví předseda Poslanecké sněmovny PČR.

** města se zvláštním postavením, která se mohou členit na městské obvody nebo městské části s vlastními orgány samosprávy. Statutární města jsou stanovena v § 4 zákona o obcích.

Zdroj: www.volby.cz

3. Charakteristika a socioekonomická studie Nového Města nad Metují

„Nové Město nad Metují leží na 50° 21' s.š. a 16° 9' v.d. Má šťastnou polohu. Možnost dopravit se v půlhodince na orlické hřebeny, podnikat vycházky do blízkých strání a rozkošných údolí, obhlédnout horizont hradecké roviny a kdykoliv si zajet do okolních měst, to vše jsou klady, které násobí hodnotu Nového Města nad Metují a přispívají ke spokojenosti jeho obyvatel. Trochu drsnější klima každý rád toleruje. Město leží v severovýchodních Čechách. To znamená, že Novoměstsko má své domovské právo v Orlických horách, Náchodské vrchovině, Podorlické pahorkatině a Úpsko-metujské struktuře. Vlastní sídliště se rozkládá na rozhraní podhůří a roviny, a tomu odpovídá průměrná nadmořská výška 310 m.“

„Klimatické podmínky už tolik chválit nelze. To si obyvatelé uvědomují zvláště v chladných měsících, kdy od severovýchodu doráží nepříjemný studený vítr, zvaný Polák. Novoměstsko má průměrnou teplotu 5 až 7 stupňů C. To je o 3 stupně méně než v Hradci Králové a o 3 stupně více než v Orlických horách. Zatímco na hřebenech je průměrná výše dešťových srážek 900 až 1200 mm, v Novém Městě nad Metují naprší 600 až 800 mm ročně. Podnebí se již delší dobu nijak zvlášť nemění: studené, deštivé jaro, léta střídavá, deštivý, mlhavý podzim a nevelké zimní mrazy s přiměřenou sněhovou pokrývkou.“

„Vegetace a půda. Z lesních porostů se v okolí Nového Města nad Metují vedle smrků a borovic vyskytují listnaté lesy dubohabrové a též remízky bříz a jasanů. Lesnatost náchodského regionu je 26,4 %. 80 % tvoří smrkový porost. Na převážné části území se uplatňují hnědé půdy hlinito-písčité s příměsí štěrku. Druh zemědělských plodin je závislý na nadmořské výšce a bonitě půdy.“⁸⁸

3.1 Základní údaje

Nové Město nad Metují je administrativně součástí okresu Náchod a Královéhradeckého kraje. Podle sčítání lidu k 1. březnu 2001 mělo město 10 074 obyvatel. Jeho podíl na celkovém obyvatelstvu kraje činí necelá dvě procenta a řadí se tak mezi větší města kraje.

Tabulka 12: Počet obyvatel Nového Města nad Metují

Rok	Počet obyvatel (sčítání lidu)									Počet obyv. k 31.12.2003
	1910	1921	1930	1945	1961	1970	1980	1991	2001	
Počet obyvatel	3 509	3 473	3 827	4 205	6 741	7 988	9 709	10 220	10 074	10 126

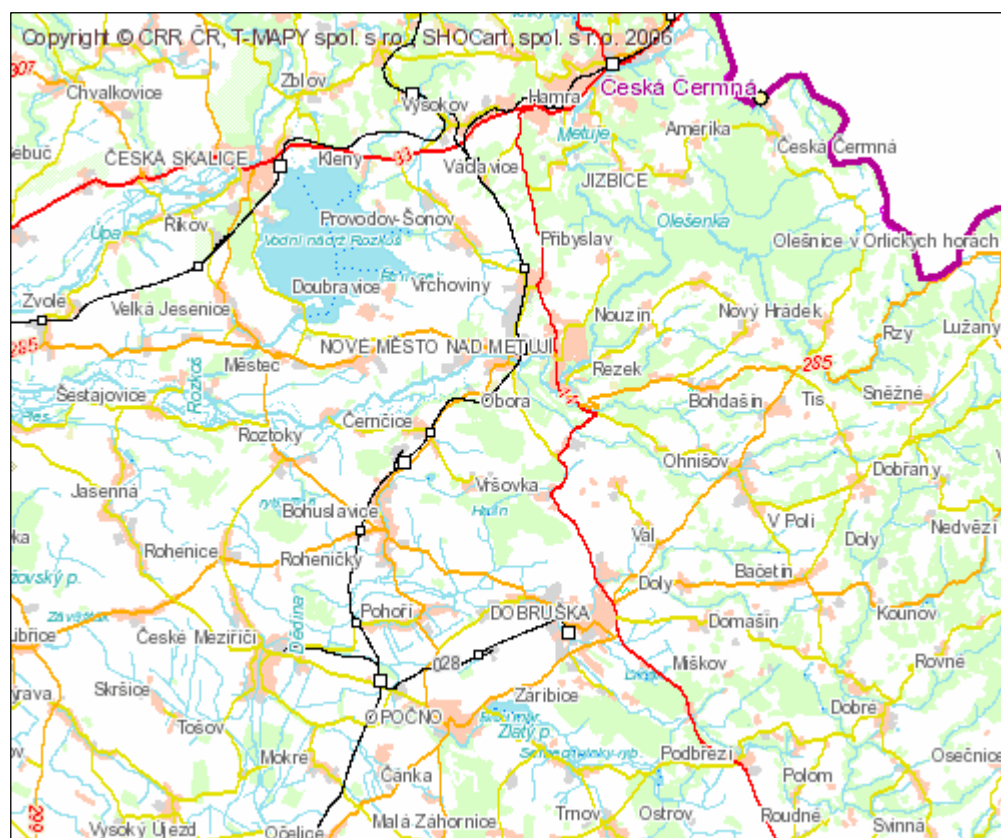
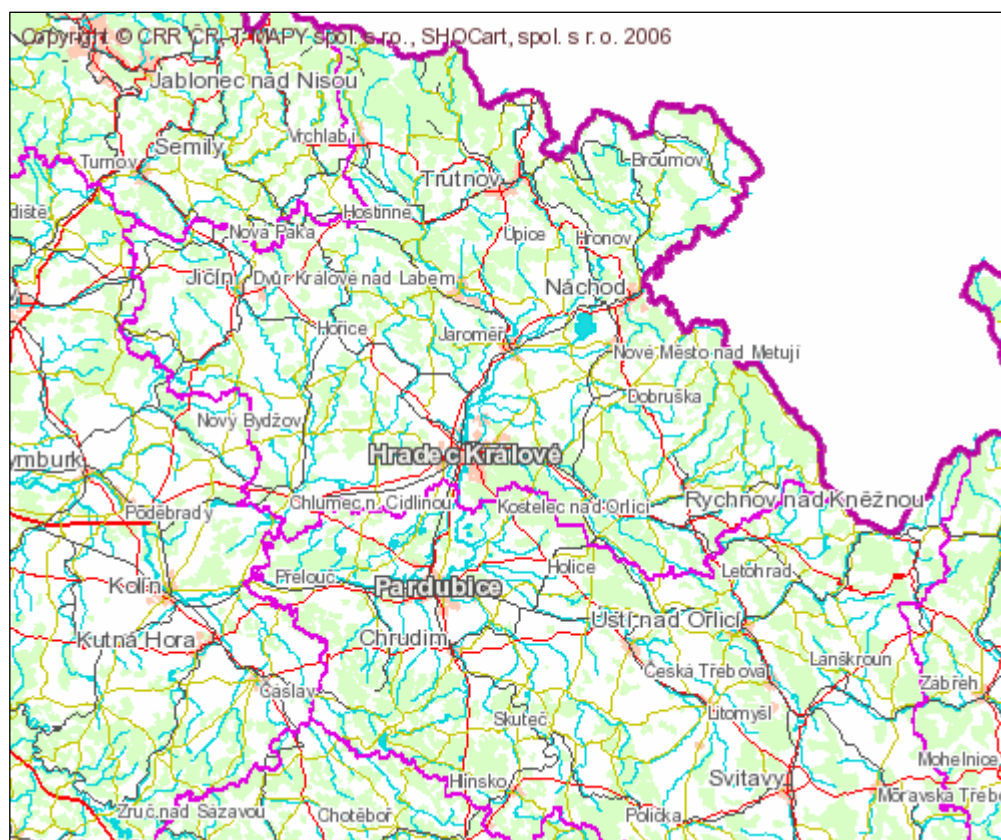
Zdroj: Dvořáček 1998: str. 75 a Český statistický úřad

(http://www.czso.cz/xh/redakce.nsf/i/dlouhodoby_vyvoj_obyvatelstva_v_obcich).

Od 1. ledna 2003 se Nové Město nad Metují v rámci druhé fáze reformy územní veřejné správy stalo obcí s rozšířenou působností. Spádová oblast města je vymezena dvanácti obcemi. Jsou to Bohuslavice nad Metují, Černčice, Jestřebí, Libchyně, Mezilesí, Nahořany, Provodov–Šonov, Přibyslav, Sendraž, Slavětín nad Metují, Slavoňov a Vršovka. Nové Město nad Metují a tyto obce mají dohromady necelých patnáct tisíc obyvatel. V Královéhradeckém kraji je patnáct obcí s rozšířenou působností a v rámci okresu Náchod čtyři, vedle Nového Města nad Metují jsou to ještě města Náchod, Jaroměř a Broumov.

⁸⁸ Dvořáček, B.: Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují. Nové Město nad Metují, 1998, str. 7-9.

Obrázek 1: Nové Město nad Metují

3.2 Stručná historie města

Historie Nového Města nad Metují začíná v roce 1501, kdy bylo založeno Janem Černčickým z Kácova. Černčický na nově založené město přenesl všechna městská práva sousedního městečka Krčína, které mu patřilo. V roce 1526 však město vyhořelo a o rok později se ho majitel spolu s celým panstvím zbavil prodejem Pernštejnům. Ti dali během dvaceti let na troskách požárem zničeného dřevěného města postavit nové, kamenné. Způsob výstavby jeho náměstí je světovou urbanistickou zvláštností. Kolem náměstí byly postaveny jednotné průčelní zdi s oblouky podloubí. Měšťané zakoupili kus zdi a k ní přistavěli svůj dům.

Pernštejnové rovněž přestavěli bývalý Černčického gotický hrad v těsném sousedství náměstí na jednoduchý renesanční zámek. Následující majitelé z předního štyrského rodu Stubenberků, kteří vládli v Novém Městě celé půlstoletí, zámek rozšířili a postarali se tak o důstojné sídlo. V průběhu dalších staletí se vystříдалo několik majitelů zámku a panství. Patřily mezi ně rody Valdštejnů, Trčků z Lípy, Lesliů, Dietrichštejnů a Lichtenštejnů. Dnešní majitelé, Bartoňové z Dobenína, zámek koupili v roce 1908. Svým diplomatickým uměním a právníckými schopnostmi k tomu přispěl tehdejší starosta města Jan Vostřebal. Bartoňové byli, a dnes po restitucích opět jsou, velkopodnikatelé v textilním průmyslu. V roce 1912 byli Františkem Josefem I. povýšeni do rytířského stavu. V letech 1909 až 1912 provedli noví majitelé rozsáhlou renovaci zámku, jejíž realizací pověřili brněnského architekta Dušana Jurkoviče. Architektonicky tvoří zámek a náměstí jeden celek. Provoz zámku dnes zajišťuje akciová společnost BARTOŇ–textilní závody, kterou rodina Bartoňů majoritně vlastní.

Nové Město nad Metují bylo původně založeno jako poddanské město. Vliv vrchnosti představované zámek se však postupem času omezoval. Po revoluci z roku 1848, která otevřela dveře postupným reformám habsburské monarchie, se město stalo svobodnou obcí. I po té majitelé zámku zůstali význačnými osobnostmi města, pokud samozřejmě ve městě trvale žili. Platí to zejména o rodině Bartoňů z Dobenína.

Město vyniká architektonickou krásou a pro svou polohu na skále je nazýváno Českým Betlémem. Již v roce 1950 bylo historické centrum zařazeno mezi městské památkové rezervace. Mnohé historické a kulturní pamětihodnosti jsou také v bezprostředním okolí (Lázně Rezek, Peklo, Slavoňovský kostelík).

Počet obyvatel města se v minulosti odvíjel v závislosti na „přízni doby“, případně vrchnosti. Po založení se do Nového Města hojně stěhovali obyvatelé z Krčína, ale též

ze vzdálenějších míst, např. ze Slezska. Příčinou byly výsady, úlevy a pravomoci, které městu poskytl jeho zakladatel Jan Černčický a které odpovídaly spíše výsadám města královského než poddanského. Naopak v době třicetileté války se mnoho obyvatel, převážně českých bratří, vystěhovalo jednak z důvodů rekatolizace, jednak proto, že přišli o majetek. V roce 1651 tak bylo v Novém Městě napočítáno 555 obyvatel, oproti zhruba 800 na přelomu 16. a 17. století. V následujících staletích již měl počet obyvatel města spíše stoupající tendenci. Do dvacátého století tak již Nové Město vstupovalo s více než třemi tisíci lidmi. Díky rozvoji průmyslu a sloučení s Krčínem (1949), Spy (1960) a Vrchovinami (1985) se počet obyvatel v minulém století více než ztrojnásobil a v roce 1985 překročil 10 000. Kolem tohoto čísla se počet lidí pohybuje i dnes. Ve sčítání lidu, domů a bytů v březnu 2001 bylo napočítáno 10 074 obyvatel. Národnostně v Novém Městě nad Metují převažovali a převažují Češi. Například v roce 1930 žilo ve městě 3 827 obyvatel. Z nich se 3 748 hlásilo k národnosti československé, 52 k německé a 6 k jiné.

V Novém Městě nad Metují mimo obecní správu historicky sídlily také vyšší úřady. Ostatně již zakladatel města Jan Černčický z Kácova zastával funkci hejtmána Hradeckého kraje. V roce 1784 byl v Novém Městě zřízen c. k. bankální (finanční) inspektorát Hradeckého kraje. Od 1. ledna 1850 se město stalo sídlem podkrajského hejtmanství, tj. okresního úřadu. S krátkou přestávkou v době Protektorátu Čechy a Morava existoval novoměstský okres až do roku 1949, kdy byl připojen k okresu Dobruška. V roce 1960 zanikl také dobrušský okres a Novoměstsko bylo připojeno k okresu Náchod.

Hlavní výrobní základnou Nového Města od časů Černčického až do konce 19. století bylo zemědělství. Vedle něho se rozvíjela cechovní řemesla, živnosti a obchod. V 19. a zejména ve 20. století postupně vznikají také větší průmyslové podniky. Rozvíjel se textilní, typografický, koželužský, potravinářský, chemický, papírenský a strojírenský průmysl. Po druhé světové válce pak přibyla ještě jemnomechanická hodinářská výroba.

Také spolkový kulturní a sportovní život ve městě byl od 19. století vždy poměrně bohatý. Působil zde například spolek divadelních ochotníků s názvem Tyl. Svou činnost vyvíjelo a dosud vyvíjí také několik pěveckých spolků (Kácov, Lumír), ale též Sokol, Sbor dobrovolných hasičů, kapely, sportovní kluby (Dvořáček 1998, Mühlstein 1975).

3.3 Vývoj zaměstnanosti, příjmů a podnikání

Před rokem 1989 byla většina aktivního obyvatelstva zaměstnána ve velkých podnicích, reprezentujících několik výrobních oborů – strojírenství (STAVOSTROJ), elektrotechniku a jemnou mechaniku (ELTON), textilní výrobu (TEPNA), potravinářství (Východočeské konzervárny a lihovary), papírenství (OSPAP, Východočeské papírny), knihtisk (Severografia) a chemickou výrobu (Chemické výrobní družstvo DETECHA). Po převratu prošly prakticky všechny podniky složitým vývojem a nezbytnou redukcí stavu zaměstnanců. V případě Nového Města nad Metují však pokles zaměstnanosti v tradičních subjektech, na rozdíl od některých jiných regionů bývalého Československa, nahradilo poměrně velké množství menších a středních podniků. Výhodou města, jakož i celého náchodského okresu, je rozložení zaměstnanosti do širokého spektra odvětví a většího počtu spíše středních a menších podniků. Okres Náchod také vykazuje nadprůměrné hodnoty tzv. podnikatelské aktivity (míry podnikavosti), která je definována jako podíl počtu podnikatelů (fyzických osob) na počtu obyvatel v produktivním a poproduktivním věku v daném regionu.⁸⁹

3.3.1 Zaměstnanost

Zaměstnanost, respektive nezaměstnanost, je nejdůležitějším indikátorem na trhu práce a je také jedním ze základních kritérií pro vymezení problémových regionů. Přestože je určitá míra nezaměstnanosti v tržní ekonomice potřebná, je vysoká úroveň nezaměstnanosti zdrojem nežádoucí sociální i ekonomické nestability. V České republice začala být nezaměstnanost vážným problémem počínaje rokem 1997, od kterého je možno sledovat dynamický růst míry nezaměstnanosti, spojený se zvyšováním regionálních rozdílů.

Nové Město nad Metují, obdobně jako většina obcí okresu Náchod, se dlouhodobě řadí mezi oblasti s relativně nízkou registrovanou mírou nezaměstnanosti v rámci českých zemí.⁹⁰ Vývoj míry nezaměstnanosti na úrovni města, okresu Náchod, Královéhradeckého kraje (Východočeského kraje) a České republiky od roku 1995 zachycují následující tabulka a graf.

⁸⁹ Viz Zprávy o situaci na trhu práce okresu Náchod za roky 2000 až 2004. Náchod: Úřad práce.

⁹⁰ Některé mikroregiony náchodského okresu však vysokou nezaměstnaností trpí. Jde o Broumovsko (11,6% k 31.12.2004), Meziměstí (9,4%), Teplice nad Metují (8,9%) a Jaroměř (8,5%).

Tabulka 13: Míra nezaměstnanosti

Měsíc	Nové Město absolutně	ekonomicky aktivních obyvatel	Nové Město v %	okres Náchod v %	kraj* v %	ČR v %
Červen 1995	51	5 656	0,90	1,5		2,8
Prosinec 1995	43	5 656	0,76	1,8	2,0 (2,3)	2,9
Červen 1996	40	5 656	0,71	1,6		2,7
Prosinec 1996	80	5 656	1,41	2,3	(2,9)	3,5
Červen 1997	86	5 656	1,52	2,3		4,0
Prosinec 1997	134	5 656	2,37	3,3	(4,4)	5,2
Červen 1998	109	5 656	1,93	3,3		5,6
Prosinec 1998	187	5 656	3,31	5,2	6,1 (6,3)	7,5
Červen 1999	195	5 656	3,45	5,3		8,4
Prosinec 1999	225	5 656	3,98	6,5	7,5 (8,2)	9,4
Červen 2000	193	5 656	3,41	5,1		8,7
Prosinec 2000	183	5 656	3,24	5,3	5,9	8,8
Červen 2001	156	5 656	2,76	4,6		8,1
Prosinec 2001	213	5 013	4,25	6,0	6,3	8,9
Červen 2002	219	5 013	4,37	5,6		8,7
Prosinec 2002	286	5 013	5,71	7,2	7,3	9,8
Červen 2003	291	5 141	5,66	6,8		9,5
Prosinec 2003	336	5 141	6,54	7,9	7,9	10,3
Červen 2004	301	5 141	5,85	7,4		9,9
Prosinec 2004	335	5 141	6,52	8,2	7,7	9,5
Červen 2005	277	5 141	5,40	6,5		8,6

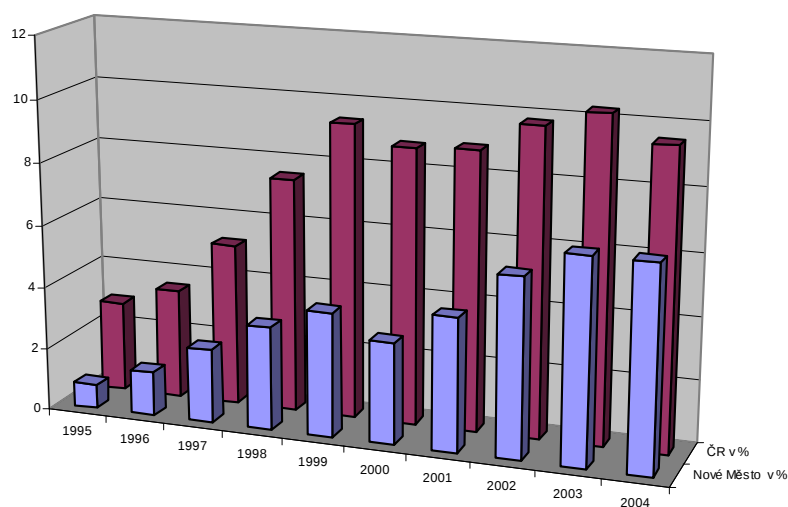
Pozn.: Podle oficiální metodiky se míra registrované nezaměstnanosti na úrovni ČR, krajů a okresů počítá na základě výsledků výběrového šetření pracovních sil. Míra nezaměstnanosti v obcích a mikroregionech se z důvodu nedostupnosti dat o zaměstnaných na úrovni těchto územních celků počítá na základě ekonomicky aktivního obyvatelstva.

Od července 2004 je používána nová metodika výpočtu míry nezaměstnanosti. Dle Zprávy o situaci na trhu práce okresu Náchod za rok 2004 byla míra nezaměstnanosti vypočítaná dle nové metodiky v průměru celého roku o 0,8 – 1,2 procentního bodu nižší oproti výpočtu podle staré metodiky. Přes tuto skutečnost však tabulka zachycuje trendy vývoje míry nezaměstnanosti.

* údaje jsou za kraj Královéhradecký, pokud je uvedeno číslo v závorce, týká se kraje Východočeského

Zdroj: Úřad práce Náchod. Integrovaný portál MPSV(<http://portal.mpsv.cz>). ČSU.

Graf 1: Porovnání míry nezaměstnanosti v Novém Městě nad Metují a v ČR

Důležitým ukazatelem je také délka nezaměstnanosti. Vysoký podíl dlouhodobě nezaměstnaných je bezesporu v mnohém horší než kupříkladu vyšší míra nezaměstnanosti, která je pouze krátkodobá. Dlouhodobě evidované uchazeče o zaměstnání zachycuje následující tabulka a graf. Zachyceny jsou údaje za okres a Českou republiku.

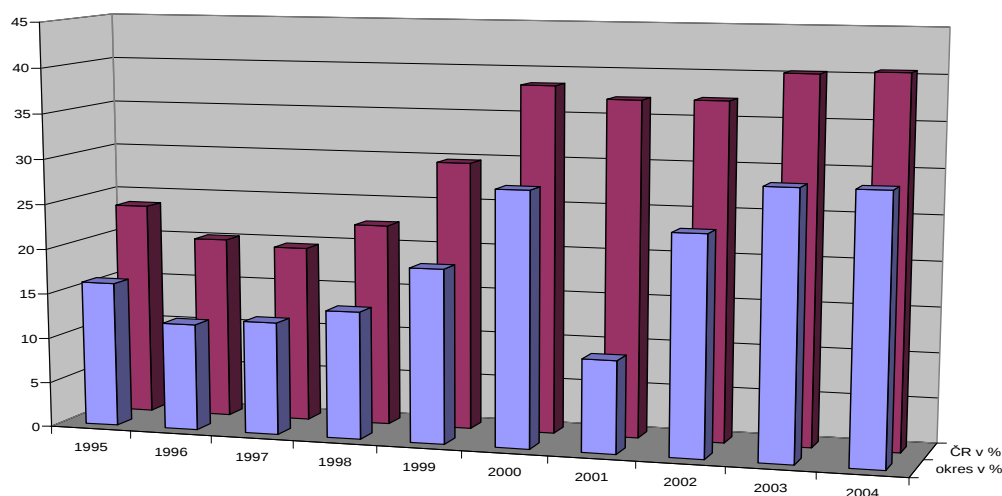
Tabulka 14: Dlouhodobě evidovaní uchazeči o zaměstnání
(stav k 31.12. přísl. roku)

Okres Náchod							
Rok	poč. nez. celkem	absolutní hodnoty			relativní hodnoty (%)		
		délka nezaměstnan. v měsících			délka nezaměstnan. v měsících		
		6 až 9	9 až 12	nad 12	6 až 9	9 až 12	nad 12
1995	1 052	65	56	169	6,18	5,32	16,06
1996	1 393	121	55	165	8,69	3,95	11,84
1997	1 997	181	106	249	9,06	5,31	12,47
1998	2 926	220	118	413	7,52	4,03	14,11
1999	3 621	395	243	695	10,91	6,71	19,19
2000	3 071	301	195	861	9,80	6,35	28,04
2001	3 231	285	189	329	8,82	5,85	10,18
2002	3 867	462	282	932	11,95	7,29	24,10
2003	4 426	499	372	1 294	11,27	8,40	29,24
2004	4 597	462	332	1 345	10,05	7,22	29,26

Česká republika							
Rok	poč. nez. celkem	absolutní hodnoty			relativní hodnoty (%)		
		délka nezaměstnan. v měsících			délka nezaměstnan. v měsících		
		6 až 9	9 až 12	nad 12	6 až 9	9 až 12	nad 12
1995	153 041	14 490	9 760	36 218	9,47	6,38	23,67
1996	186 339	18 009	10 495	37 562	9,66	5,63	20,16
1997	268 902	30 311	18 012	52 588	11,27	10,66	19,56
1998	386 918	41 049	26 700	86 772	10,61	6,90	22,43
1999	487 623	61 785	46 895	144 726	12,67	9,62	29,68
2000	457 369	47 138	34 369	175 563	10,31	7,51	38,39
2001	461 923	47 202	35 042	171 203	10,22	7,59	37,06
2002	514 435	57 292	41 433	191 327	11,14	8,05	37,19
2003	542 420	55 996	44 103	218 336	10,32	8,13	40,25
2004	541 675	49 405	38 784	219 730	9,12	7,16	40,56

Zdroj: Úřad práce Náchod a statistické ročenky.

Graf 2: Podíl dlouhodobě evidovaných uchazečů o zaměstnání v okrese Náchod a České republice (nad 12 měsíců, z nezaměstnaných celkem)

Jak vyplývá z tabulky a grafu, vykazuje region Náchodská v porovnání s celostátními ukazateli příznivější hodnoty rovněž v podílu dlouhodobě nezaměstnaných ke všem evidovaným lidem bez práce. Také v náchodském okrese se však průměrná doba evidované nezaměstnanosti zvyšuje.

Tabulka 15: Průměrná doba evidované nezaměstnanosti v okrese Náchod

Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004
prům. doba evidované nezaměstnanosti (v měsících)	5,6	6,7	6,3	5,3	11,4	12,2

Zdroj: Zprávy o situaci na trhu práce okresu Náchod za roky 2000 až 2004.

Příznivějších hodnot v porovnání s průměrnými údaji za celý stát dosahuje okres Náchod rovněž v počtu uchazečů na jedno pracovní místo. Porovnání okresu, Královéhradeckého kraje a ČR je zachyceno v následující tabulce:

Tabulka 16: Počet uchazečů na 1 volné pracovní místo (k 31.12.)

	1997	1998	1999	2000	2001
okres Náchod	2,0	3,3	5,3	2,9	4,4
Královéhradecký kraj	2,7	6,2	6,7	3,3	4,4
ČR	4,3	10,3	13,9	8,8	8,9

Zdroj: Program rozvoje územního obvodu Královéhradeckého kraje.

Pomineme-li postupný pokles počtu zaměstnanců v bývalých velkých státních podnicích, který bude podrobněji zmíněn v subkapitole o podnikání, došlo ve městě k organizační změně s větším negativním dopadem na zaměstnanost v roce 2000, kdy bylo přeneseno ředitelství a.s. GE CAPITAL LEASING z Nového Města nad Metují do Prahy. Tímto opatřením zaniklo 100 pracovních míst v regionu. V roce 2004 byl prohlášen konkurs a skončila výroba v textilní společnosti Vatel, s.r.o. Ještě v roce

2003 zaměstnávala Vatel a okolo 90 zaměstnanců. Na druhé straně existuje poptávka po zaměstnancích ze strany strojírenské společnosti MESA, potravinářské společnosti Nutricia DEVA a některých stavebních firem. Ve valné většině jde o pracovní místa ve výrobě. Tato poptávka naráží na prakticky vyčerpané místní zdroje kvalifikované pracovní síly potřebných profesí (strojírenských, stavebních). Uvedené profese vykazují značný počet dlouhodobě neobsazených volných pracovních míst a vysoké objemy nadlimitní přesčasové práce. Příčinou jejich nedostatku jsou i minimální počty absolventů příslušných učebních oborů.

S nedostatkem pracovníků některých profesí souvisí rovněž zaměstnávání cizinců. Jejich počet není přes poměrně nízké hodnoty nezaměstnanosti vysoký a pohybuje se na úrovni celého okresu dlouhodobě kolem 1 000 osob. Nejvíce lidí s jinou státní příslušností pracuje v méně vyhledávaných oborech textilního a strojírenského průmyslu. Největší počet tvoří občané sousedního Polska, Ukrajiny (zejména bývalé Podkarpatské Rusi) a Slovenska.⁹¹

3.3.2 Průměrné výdělky

Na rozdíl od míry nezaměstnanosti dosahují výdělky v okrese Náchod a v Novém Městě nad Metují v celorepublikovém srovnání spíše podprůměrných hodnot. Tato skutečnost odpovídá poněkud nižší ekonomické výkonnosti oblasti. V případě relativně malého regionu, jakým je město o zhruba deseti tisících obyvatel, je však těžké údaje o průměrných mzdách zobecňovat. Je třeba spíše sledovat mzdy v jednotlivých podnicích, které se případ od případu velmi liší v závislosti na odvětví podnikání a hospodářské výkonnosti toho kterého podniku. Rovněž průměrné mzdy na úrovni jednotlivých firem však mohou být zavádějící a nezřídka se stává, že platu na úrovni podnikového průměru či vyššího dosahuje jen málo zaměstnanců. Vývoj hrubých mezd celkem a podle některých hlavních odvětví za okres Náchod, Královéhradecký kraj (Východočeský kraj) a Českou republiku zachycují následující čtyři tabulky. Poslední tabulka uvádí srovnání výše hrubých mezd některých společností s celostátními průměrnými mzdami převažujícího oboru podnikání zvoleného podniku.⁹² Uveden je největší novoměstský

⁹¹ Viz Zprávy o situaci na trhu práce okresu Náchod za roky 2000 až 2004. Náchod: Úřad práce.

⁹² Uvedené srovnání je třeba brát jako velmi zjednodušující jen pro určitou hrubou informaci. Mzdy jsou dopočítány přibližně z údajů uvedených v přílohách k účetním závěrkám a nejsou zde hodnoceny např. ukazatele ekonomické efektivity (produktivita práce z přidané hodnoty atp.).

zaměstnavatel, kterým je akciová společnost STAVOSTROJ⁹³ (výroba strojů a zařízení pro další výrobu) a výrobce potravin Nutricia DEVA (průmysl potravinářských výrobků a nápojů, tabákových výrobků). Pro doplnění je v tabulce zachycena akciová společnost ATAS elektromotory Náchod (výroba elektrických strojů a přístrojů), která je jedním z největších zaměstnavatelů v okrese a pracují v ní také lidé z Nového Města.⁹⁴

Tabulka 17: Průměrné měsíční mzdy (v Kč)

	1980	1990	1992	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Okres Náchod	2 412	2 967	4 099	7 127	10 183	10 951	11 489	12 115	12 707	13 520	14 565
Vč. kraj	2 503	3 061	4 249	7 376	10 510	11 309	x	x	x	x	x
Královéhr. kraj	x	X	x	x	x	x	12 312	13 183	13 753	14 752	15 732
Česká republika	2 650	3 247	4 585	8 166	11 705	12 654	13 484	14 633	15 857	16 920	18 035

Zdroj: ČSU – časové řady základních ukazatelů statistiky práce, Statistické ročenky Královéhradeckého kraje 2001 - 2005.

Tabulka 18: Průměrné měsíční mzdy – podíly v % k průměru ČR

	1980	1990	1992	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Okres Náchod	91,0	91,4	89,4	87,3	87,0	86,5	85,2	82,8	80,1	79,9	80,8
Vč. kraj	94,5	94,3	92,7	90,3	89,8	89,4	x	x	x	x	x
Královéhr. kraj	x	X	x	x	x	x	91,3	90,1	86,7	87,2	87,2

Tabulka 19: Průměrné výdělky podle oborů (v Kč za měsíc)

	zemědělství	průmysl	stavebnictví	obchod	školství	zdrav.	ost. služby
1999							
Okres Náchod	9 461	10 920	11 265	9 751	10 543	10 838	8 551
Vč. kraj	9 526	11 400	11 725	10 627	10 764	10 897	9 595
Česká republika	9 589	12 676	12 785	12 819	11 082	11 313	10 730
2001							
Okres Náchod	10 838	12 161	12 848	10 561	11 706	12 409	9 024
Královéhr. kraj	11 761	13 301	14 089	11 983	11 958	13 193	10 857
Česká republika	11 247	14 543	15 698	15 354	12 447	13 356	13 199

Zdroj: ČSU – Evidenční počet zaměstnanců a jejich mzdy v okresech ČR.

Tabulka 20: Prům. výdělky podle oborů – podíly v % k průměru ČR

	zemědělství	průmysl	stavebnictví	obchod	školství	zdrav.	ost. služby
1999							
Okres Náchod	98,7	86,1	88,1	76,1	95,1	95,8	79,7
Vč. kraj	99,3	89,9	91,7	82,9	97,1	96,3	89,4
2001							
Okres Náchod	96,4	83,6	81,8	68,8	94,1	92,9	68,4
Královéhr. Kraj	104,6	91,5	89,8	78,0	96,1	98,8	82,3

⁹³ Od 6.12.2005 došlo ke změně názvu společnosti na Ammann Czech Republic a.s.

⁹⁴ Podrobněji bude situace v těchto podnicích zmíněna ještě v následující subkapitole Podnikání.

Tabulka 21: Průměrné mzdy v některých významných podnicích (v Kč za měsíc)

Rok	STAVOSTROJ	Výr. str. a zař.	ATAS	Výr. el. str. a př	Nutricia DEVA	Prům. potr. výr.
1994	6 848	6 678	5 761	6 644	-	6 575
1995	7 876	7 857	6 588	7 919	6 256 (5 539)	7 821
1996	9 856	9 176	7 780	9 336	7 016 (6 163)	9 383
1997	11 770	10 727	8 596	10 755	8 289 (7 222)	10 231
1998	13 568	11 992	9 279	11 657	9 145 (7 690)	11 137
1999	14 169	12 827	9 572	12 572	9 802 (7 660)	11 785
2000	14 962	13 704	10 064	12 989	12 600 (10 739)	12 733
2001	14 944	14 681	10 526	14 099	12 422 (11 044)	13 538
2002	14 451	15 512	11 510	14 587	14 122 (12 203)	14 396
2003	16 096	16 495	12 120	15 315	15 923 (13 116)	14 968
2004	18 222	17 657	12 527	16 438	20 095 (17 066)	15 876

Pozn.: U společnosti Nutricia DEVA udávají čísla v závorkách mzdy bez započítání managementu firmy.
Zdroj: výroční zprávy, přílohy k účetním závěrkám, ČSU.

Tabulky potvrzují zaostávání průměrných mezd okresu a kraje za celostátními hodnotami. Za posledních patnáct let se rozdíl ještě o pár procent prohloubil. Na příkladu akciové společnosti STAVOSTROJ je však vidět, že ne všechny podniky regionu vyplácejí dlouhodobě mzdy pod celostátním průměrem, což je způsobeno zvýšenou poptávkou po strojírenských profesích v regionu.

3.3.3 Podnikání

Většina velkých a středních podnikatelských subjektů vznikla odstátněním bývalých státních podniků. Mezi podniky střední velikosti se však již objevují také nově založené společnosti, které vznikají buď jako pobočky zahraničních firem (MESA, Sab-trafo, BS, FEINMETALL CZ atd.), nebo také jako nezávislé společnosti s tuzemským kapitálem (ASC Bohuslavice, LOSENICKÝ-polygrafický závod, ZBA, ZILVAR stavební atd.).

Nejvýznamnějším průmyslovým odvětvím v Novém Městě je strojírenství, které reprezentují hlavně dva tradičně největší zaměstnavatelé ve městě - STAVOSTROJ (Ammann Czech Republic) a Nový ELTON. Tyto dvě akciové společnosti vzešly z privatizace, která byla zvláště v případě podniku ELTON dosti „divoká“. Strojírenskou výrobou se také zabývá expandující, v roce 1993 založená, firma MESA, 100% vlastněná německým rodinným podnikem Meyer Lenzkirch.⁹⁵

K tradičním průmyslovým odvětvím se řadí rovněž textilní průmysl, který v současné době představuje společnost Nyklíček a spol. Druhá z novoměstských textilních společností, firma VATELA, ukončila výrobu po prohlášení konkurzu v roce

⁹⁵ Společnost MESA sídlí v obci Vysokov, v Novém Městě nad Metují vlastní jeden výrobní objekt.

2004. Obě společnosti jsou bývalé závody TEPNY Náchod, navrácené po převratu v rámci procesu restitucí potomkům bývalých majitelů.

Dalším oborem je potravinářství, tvořené dnes výrobcem dětské výživy, akciovou společností NUTRICIA DEVA. V Novém Městě bylo také koncernové ředitelství bývalých Východočeských konzerváren a lihovarů.⁹⁶ Po privatizaci se podnik přejmenoval na KOLI holding. Byl zprivatizován pražskou firmou CMH a svým managementem. Velké privatizační závazky však nebyl schopen splácet a v prosinci 1999 byl na jeho majetek prohlášen konkurz. Spolu se svou mateřskou společností se do problémů dostaly prakticky všechny pod novoměstskou centrálu spadající závody, které ručily za závazky holdingu, případně byly přímo jeho věřiteli. V některých byla dokonce zastavena výroba. Novoměstský závod DEVA, vlastněný z 50% holandským koncernem NUTRICIA, nelehkou hospodářskou situaci po bankrotu uskupení KOLI překonal.⁹⁷ Mateřský koncern NUMICO/NUTRICIA po plném ovládnutí společnosti DEVA a stabilizaci ekonomické situace převedl do Nového Města výrobu z Polska, Walesu a Německa. Mezi lety 2000 a 2004 se počet zaměstnanců zvýšil bezmála o 80%.

Z dalších oborů je možné jmenovat papírenství, reprezentované společností s ručením omezeným Bauch, Navrátil. Tato společnost v rámci privatizace odkoupila novoměstský závod Východočeských papíren Lanškroun. Svou činnost rovněž stále vyvíjí chemické výrobní družstvo DETECHA. Původně v jeho rámci vznikla také výroba svíček pro německého partnera. V roce 1995 se osamostatnila pod obchodním jménem BS, spol. s r. o. K nezanedbatelným odvětvím ve městě patří také polygrafie a stavebnictví. Významným zemědělským producentem v okolí je a.s. Nahořanská, sídlící v nedaleké obci Nahořany nad Metují. Vznikla v rámci transformace ZD Nahořany.⁹⁸ Zabývá se chovem krav na mléko a výkrmem prasat, na více než dvou tisících hektarech pěstuje zejména obiloviny, řepku, cukrovku, zeleninu a jahody. Dalšími zemědělskými společnostmi jsou ZEPO Bohuslavice (před transformací JZD Bohuslavice) a akciová společnost Slavonia ve Slavoňově.

⁹⁶ Východočeské konzervárny a lihovary (po privatizaci KOLI holding) zahrnovaly několik potravinářských provozů ve východních Čechách. Až do svého zániku v roce 1999 patřila skupina KOLI k největším potravinářským výrobcům v bývalém Československu.

⁹⁷ NUTRICIA odkoupila v roce 2001 od správce konkurzní podstaty KOLI holdingu rovněž zbývajících 50% akcií.

⁹⁸ Zemědělské družstvo Nahořany se v roce 1975 sloučilo se ZD Nové Město nad Metují.

K tradičním oborům Nového Města nad Metují patří rovněž hodinářství. Jeho počátky sahají do roku 1949 a město bylo nazýváno městem hodinek a růží. Produkce časomíry stále pokračuje, i když po převratu z roku 1989 nastal částečný úpadek. Hodinářskou výrobou se dnes zabývají spíše menší firmy, mezi kterými je možné jmenovat ELTON hodinářskou, H+H hodinářskou či Jasněnu Vláhovou.

Tabulka 22: Někteří významní zaměstnavatelé v Novém Městě nad Metují

Zaměstnavatel/podnik	Obor činnosti	Počet zam. 2000	Počet zam. 2004	Pozn.
STAVOSTROJ, a.s.	Výroba stavebních strojů	711	545	
Nový ELTON, a.s.	Střední stroj. výroba, nástrojárna	231	153	
MESA, spol. s r.o.*	Strojírenská výroba	115	202	
DETECHA, chem. v. dr.	Výroba chemických výrobků	140	128	rok 2000 přibližně
NYKLÍČEK a spol. s r.o.	Textilní výroba	122	117	
VATELA, s.r.o.	Textilní výroba	120	0	přibližně
Bauch, Navrátil, s.r.o.	Tiskárna a kartonážka	118	107	
ORLOBUS, a.s.	Autobusová doprava	2	114	
NUTRICIA DEVA, a.s.	Potravinářská výroba	86	153	
Nahořanská, a.s.	Zemědělská výroba	102	101	
ZEPO Bohuslavice, a.s.	Zemědělská výroba	173	159	
Slévárna, spol. s r.o.	Slévání litiny	69	67	
ELTON hodinářská, a.s.**	Hodinářská výroba	53	34	
FEINMETALL CZ, s.r.o.	Kovoobráběčství	50	50	přibližně
BS, spol. s r.o.	Výroba svíček	54	48	
Městský úřad		73	100	

Pozn.: * většina zaměstnanců pracuje v hlavním objektu v obci Vysokov (od roku 2006 je název fy Mesa Parts, s.r.o.).

** v roce 2000 jako PRIM, spol. s r.o., před prohlášením konkurzu na PRIM v roce 2002 byla výroba převedena do mateřské společnosti ELTON hodinářská.

Zdroj: firemní materiály, sbírka listin Obchodního rejstříku v Hradci Králové.

Oproti roku 1989 doznala struktura podniků ve městě značných změn. Zatímco v posledním roce předlistopadového režimu bylo bezmála 60% lidí v produktivním věku zaměstnáno ve dvou největších, tehdy státních, podnicích, v roce 2004 již tento podíl nepředstavoval ani 15%. STAVOSTROJ zaměstnával v roce 1989 2 076 a ELTON 1 277 lidí. Koncem roku 2004 to bylo již pouze 545 a 153 osob. Vznikly však nové podniky, rozvíjí se drobné soukromé podnikání ve výrobě i službách. Poměrně významným zaměstnavatelem se stal městský úřad. Jeho podíl se ještě zvýšil v souvislosti se skutečností, že se Nové Město nad Metují stalo obcí s rozšířenou působností.

Celkově se dá říci, že se struktura podniků vyvíjí dobrým směrem. Problémy některých regionů v bývalém Československu ukazují, že více menších zaměstnavatelů je lepších nežli jeden velký. Samozřejmě i v Novém Městě byly a jsou v podnikatelské sféře mnohé problémy. Některé podniky zkrachovaly. V některých, a to i významných,

se opožděvaly výplaty mezd, případně byli, či dosud jsou jejich zaměstnanci též jinak kráceni ve svých právech. Lidé propuštění z velkých problémových podniků někdy těžko hledají odpovídající uplatnění. Vedení těchto podniků mnohdy vynakládá obdivuhodné úsilí k dosažení co nejnižšího či nulového odstupného pro propuštěné zaměstnance atd. Zaměstnanci bývalých velkých státních podniků mají určitou výhodu, že v nich dosud fungují odborové organizace, kterým se většinou daří zabránit největším výše jmenovaným excesům. V žádném z nově založených podniků však odborová organizace dosud z různých důvodů nevznikla. Většinou patrně pro nezájem ze strany zaměstnanců, ale mnohdy také pro absolutní „nepodporu“ zaměstnavatelů.

V příloze Některé podniky v Novém Městě nad Metují je pro dokreslení popsán vývoj v některých podnicích. Jsou zde vybrány jen některé z mnohých novoměstských, případně pro Nové Město významných, podnikatelských subjektů. Dá se však říci, že podobným vývojem prošly i jiné podniky. STAVOSTROJ a ATAS jsou velké akciové společnosti a zaměstnávají stovky lidí. Menší a poměrně dobře hospodařící podniky zastupuje spol. s r. o. Slévárna. Nejobsáhlejší sonda zachycuje vývoj společnosti ELTON a jejich nástupců.

3.4 Doprava

Novým Městem nad Metují prochází jedna ze dvou důležitých železničních tras okresu Náchod, trať Choceň – Meziměstí, která zabezpečuje propojení východní a severní části okresu na celostátní železniční síť. Je na ní také situován jediný regionální přechod do Polska s nepřetržitým provozem i pro nákladní dopravu v Královéhradeckém kraji. Městem rovněž prochází silnice první třídy I/14. Ta vede přes historické náměstí. Přestože většina těžké dopravy je vedena jinou trasou, prochází Novým Městem. Proto se má v nedaleké budoucnosti přikročit ke stavbě přeložky zmíněné silnice. S ní však nesouhlasí část občanů.⁹⁹ Ve městě se nachází rovněž malé sportovní letiště.

Veřejná autobusová doprava je v regionu zabezpečována zejména dvěma většími dopravci, akciovými společnostmi ČSAD Ústí nad Orlicí a ORLOBUS. Druhá ze jmenovaných firem má sídlo v Novém Městě nad Metují a na dopravní trh vstoupila v roce 2000. Její vstup na trh byl doprovázen ostrými střety se společností ČSAD. Vedení podniku ORLOBUS a jeho většinoví vlastníci jsou prakticky totožní s bývalým managementem ústeckého ČSAD, který byl odvolán jedním z bývalých majoritních

⁹⁹ Podrobněji bude problém rozebrán v kapitole Politických aktéři.

vlastníků. Město má prostřednictvím starosty zastoupení v dozorčí radě společnosti ORLOBUS. Provozní ředitel této společnosti je ve volebním období 2002 – 2006 členem rady města.

Závěrem lze konstatovat, že dopravní obslužnost města je na poměrně dobré úrovni a v relativně krátké době se občané mohou dostat do bývalého okresního města, krajského města i hlavního města státu.

3.5 Bytová situace

Bytová situace v Novém Městě nad Metují se výrazně neliší od průměru obdobných měst v České republice. V letech 1998 až 2001 bylo ve městě dokončováno kolem dvaceti bytů ročně. Téměř polovinu činily byty ve střešních nástavbách. V minulých letech proběhla privatizace většiny bytového fondu vlastněného jak podniky (zvláště STAVOSTROJ, ELTON a DEVA), tak městem.

Nová bytová výstavba probíhá v posledních letech prakticky pouze v soukromé režii. V poměru k příjmům se ceny nových bytů a domů jeví poměrně vysoké. Město formou veřejných soutěží odprodalo občanům několik pozemků k výstavbě rodinných domků¹⁰⁰ a vytipovalo lokalitu, na které by se v příštích několika letech mělo vystavět cca 180 nových bytů a domků. Tuto výstavbu bude realizovat královéhradecká společnost FATO Invest spolu s novoměstskou stavební společností Zilvar.¹⁰¹

3.6 Školství

V současné době jsou v Novém Městě nad Metují provozovány tři mateřské¹⁰², tři základní¹⁰³, tři střední, dvě speciální a jedna základní umělecká škola.

Podobně jako v jiných městech je v posledních letech zaznamenáván soustavný pokles počtu dětí, který se zatím projevil zrušením jedné z mateřských školek. Tento

¹⁰⁰ Prodejní cena většiny pozemků se pohybovala v rozmezí 800 až 1 000 Kč za plošný metr. Město však nevlastnilo mnoho pozemků vhodných k výstavbě.

¹⁰¹ Jedná se o lokalitu „Březinky“ v prostoru mezi bývalým pensionem ELTON a bývalými kasárnami. Nové Město vypsaló veřejnou soutěž na bytovou výstavbu v této lokalitě. Vítězná firmě FATO odprodalo pozemky, které zde vlastnilo. Předpokládá se, že ceny nabízených bytů budou přesahovat 20 tisíc Kč za metr plošný.

¹⁰² V roce 2006 bylo v Mateřské škole Na Františku 845 zapsáno 107 dětí, v Mateřské škole Rašínova 600 celkem 129 a v Mateřské škole 1. máje 95 dětí, z toho 30 ve Vrchovinách. Viz www.novemestonm.cz.

¹⁰³ V roce 2006 navštěvovalo Základní školu v Komenského ul. 400, Základní školu Krčín 343 a Základní školu Malecí 538 žáků. Viz www.novemestonm.cz.

návrh vyvolal velké diskuse v zastupitelstvu města a taktéž někteří občané proti němu protestovali formou petice.

Na základních školách je situace zatím stabilizovaná. V ZŠ Krčín, jedné ze tří základních škol, proběhla v letech 1999 až 2001 rozsáhlá rekonstrukce původní budovy a výstavba nového pavilonu. Vedení města se na část této rekonstrukce podařilo získat státní dotaci.

Střední školství je ve městě tvořeno Odborným učilištěm a praktickou školou, Středním odborným učilištěm řemesel a služeb a Střední průmyslovou školou.

Ve městě dále působí zvláštní škola a Soukromá speciální škola, která je úzce svázána se Stacionářem NONA (Novoměstská NAděje).

Sít škol doplňuje Základní umělecká škola Bedřicha Smetany, kterou navštěvuje na 590 žáků, a Dům dětí a mládeže, ve kterém je zajišťován celoroční provoz několika desítek zájmových kroužků a různé další akce.

3.7 Zdravotnictví, sociální péče

Ve městě působí okolo dvaceti praktických, zubních a odborných lékařů. Dále se zde nachází dvě oddělení Okresní nemocnice Náchod – kožní a psychiatrické.

Zařízení sociální péče tvoří zejména Městské středisko sociálních služeb Oáza a Stacionář NONA. Oáza sdružuje tři sloučené jednotky s činností zaměřenou na stárnoucí spoluobčany. Jsou to penzion pro seniory, domov důchodců a terénní pečovatelská služba. Nový, moderní penzion pro seniory byl postaven ve volebním období 1994 až 1998, částečně za přispění státní dotace. Celková kapacita penzionu je 35 klientů. Zejména v průběhu výstavby kritizovali někteří novoměstští občané, zvláště z tehdejšího Sdružení nezávislých kandidátů, neúměrně vysoké náklady na výstavbu tohoto zařízení. Podle jejich názoru by za stejné peníze mohlo mít slušné bydlení mnohem více starších občanů.¹⁰⁴ Je však otázka, jakou roli v této kritice sehrál fakt, že výstavbu nezískala stavební firma jednoho z tehdejších vůdčích představitelů zmíněné politické formace Václava Zilvara. Je však pravda, že se kapacita penzionu pro seniory v současné době jeví jako nedostatečná. Stacionář NONA (Novoměstská NAděje) zajišťuje především činnost denního zařízení pro mentálně postižené děti a mladistvé

¹⁰⁴ Viz Materiály a volební program místního SNK z roku 1998.

s kombinovanými vadami. Jeho hlavním posláním je integrace mentálně postižených s kombinovanými vadami mezi zdravou populací.¹⁰⁵

3.8 Sport, rekreace, volný čas

Nové Město je poměrně dobře vybaveno sportovními zařízeními. Je zde letní stadion i krytý zimní stadion. V rámci areálu zdraví je v provozu rovněž krytý bazén, byť poněkud menších rozměrů. Ve městě se nalézají rovněž několik tenisových kurtů. Převážná většina těchto sportovišť byla vybudována v období komunistického režimu za přispění největšího z novoměstských podniků, tehdy státního podniku STAVOSTROJ. Ze sportovních zařízení chybí letní koupaliště, respektive to stávající je již několik let mimo provoz.

Z kulturních zařízení se ve městě nachází Kino 70, vybavené novou zvukovou technologií dolby stereo, knihovna a městský klub organizující různé kulturní akce. Některé z nich, zvláště koncerty a výstavy, se konají v prostorách novoměstského zámku. V roce 2002 bylo do provozu uvedeno centrum pro mládež Klub Mandl, jehož úkolem je mimo jiné poskytovat poradenství mladým lidem a vytvořit jim prostředí pro trávení volného času.

3.9 Obchody, služby

Mezi oblasti, které za posledních patnáct let doznaly značného rozvoje, patří bezesporu sféra obchodu a služeb. V Novém Městě vzniklo poměrně velké množství obchodů a drobných provozoven. Některé z nich sice již zase zanikly, ale na jejich místě vznikají jiné. V roce 1999 byl ve městě otevřen také první supermarket, provozována nadnárodní společnost AHOLD začleněná do její sítě ALBERT. Později následoval ještě Penny Market (REWE holding international). Vedle nich ve městě sídlí také společnost Verner potraviny, která je zhruba padesátým největším maloobchodníkem v ČR.

Prudký rozvoj zažilo rovněž odvětví finančních služeb ve městě. Vzniklo několik nových bankovních poboček a expozitur, ale také pobočky některých nebankovních finančních institucí. Podobně jako v jiných městech se ani novoměstští občané nevyhnuli mnohým rozčarováním. Za všechny je možné jmenovat krach finanční

¹⁰⁵ Viz Komunitní plán sociálních služeb pro území Obce s rozšířenou působností III. stupně Nové Město nad Metují na období 2005 – 2008.

skupiny ABLE ze Dvora Králové nad Labem, zahrnující Živnostenskou družstevní záložnu, ABLE makléřský dům a společnost FIBUR.

3.10 Životní prostředí

Území Královéhradeckého kraje i okresu Náchod se vyznačuje nižší úrovní emisí a zatížením ovzduší ve srovnání s průměrem České republiky. V samotném městě se úroveň emisí neměří, ale není důvod se domnívat, že by překračovala nějak výrazně okresní průměr.

Nedaleko od města se nachází přírodní rezervace Peklo. Ta byla zřízena v roce 1997 a zahrnuje 319,9 ha plochy. Již začátkem devadesátých let byla také postavena čistička odpadních vod.

Největším problémem města v této oblasti je špatný stav skalního ostrohu, na kterém stojí historické jádro Nového Města nad Metují, kde se na několika místech již situace blíží havarijnímu stavu. Postupně se rekonstruují skály celého ostrohu, což si vyžádá investice ve výši několika milionů korun.

3.11 Náznaky obyvatel na život v Novém Městě nad Metují

V září 2005 realizoval Městský úřad v Novém Městě nad Metují v rámci tvorby tzv. strategického plánu rozvoje města průzkum mezi obyvateli.¹⁰⁶ Jeho cílem bylo zjistit názory občanů jak na současnou situaci ve městě, tak na další rozvoj města. Názorový průzkum proběhl formou dotazníku, který obdržela každá domácnost, a zároveň telefonickými rozhovory. Vzorek obyvatel pro telefonické rozhovory byl vybrán náhodným výběrem ze všech uživatelů telefonních linek ve městě. S ohledem na použité techniky nelze provedený průzkum vydávat za zcela reprezentativní obraz názorů občanů města. Každý však dostal stejnou možnost účastnit se dotazníkové akce či být osloven telefonem.¹⁰⁷ Validitu provedeného šetření také zvyšuje skutečnost, že v odpovědích získaných telefonickým dotazováním a dotazníkovým šetřením byly pouze minimální rozdíly. Výsledky názorového průzkumu se jeví jako vhodné doplnění výše uvedených dat o názory novoměstských voličů.

¹⁰⁶ Průzkum proběhl za asistence občanského sdružení Agora Central Europe.

¹⁰⁷ Celkem bylo do novoměstských domácností distribuováno 3 500 dotazníků, z nichž se vrátilo 613 vyplněných. Představitelé radnice rovněž uskutečnili 239 úspěšných telefonických rozhovorů. V názorovém průzkumu se objevily všechny sociodemografické skupiny obyvatel (myšleno rozdílného věku, pohlaví, místa bydliště v různých částech města, rodinného stavu, zaměstnání atd.)

Obyvatelé města v úvodu hodnotili klady a zápory Nového Města nad Metují. Jejich odpovědi zachycuje následující tabulka.

Tabulka 23: Přednosti a nedostatky Nového Města nad Metují

Přednosti Nového Města nad Metují		Nedostatky Nového Města nad Metují	
kategorie	četnost v %	kategorie	četnost v %
historické centrum města	67 %	nevyužité a chátrající koupaliště	57 %
přírodní zajímavosti v okolí	61 %	stav místních komunikací a chodníků	47 %
kvalitní životní prostředí (ovzduší, voda ...)	33 %	bydlení (např. startovací byty pro mladé lidi)	32 %
dobrá pověst města	24 %	parkování	24 %
dostatek kvalitní zeleně ve městě	22 %	doprava (hlavně průjezdní)	24 %
možnosti sportu a využití volného času	17 %	využití náměstí (chybí akce na oživení náměstí)	17 %
hospodaření města bez dluhů	16 %	chybí domov důchodců	17 %
dostupnost zdravotní péče	14 %	obchody a služby	16 %
využití zámku	13 %	špatný stav sportovišť a dětských hřišť	15 %
zájem o bydlení ve městě	9 %	kulturní život ve městě	15 %
nabídka sociálních služeb (např. pro seniory)	9 %	ekonomická situace obyvatel	14 %
spolková činnost (pořádání akcí ...)	6 %	dopravní obslužnost (MHD i spojení s okolím)	10 %
jiné	3 %	nedostatečné služby pro turisty (hlavně ubytování)	9 %
nevím/ bez odpovědi	3 %	jiné	11 %
		nevím/ bez odpovědi	3 %
celkem	xxxxx	celkem	xxxxx

Pozn.: dotazovaní mohli zvolit více odpovědí, součet proto není 100%.

Zdroj: Zpráva o výsledcích názorového průzkumu obyvatel Nového Města nad Metují v září 2005.

Mimo historické centrum a přírodní zajímavosti v okolí, které jsou současnou politickou reprezentací ovlivnitelné pouze okrajově, řadí občané k přednostem města především kvalitní životní prostředí, dobrou pověst, dostatek kvalitní zeleně, možnosti sportu a trávení volného času, hospodaření města bez dluhů a dostupnost zdravotní péče.

Jako hlavní nedostatky naopak obyvatelé města vidí neexistenci koupaliště, nevyhovující stav místních komunikací a chodníků, potíže s bydlením (např. absence startovacích bytů pro mladé), parkování ve městě, průjezd městem, nedostatečné využití náměstí, chybějící kapacity v domově důchodců, nedostatečné obchody a služby, špatný stav sportovišť a dětských hřišť, kulturní život ve městě či ekonomickou situaci obyvatel.

V dalších otázkách se občané vyjadřovali k některým nedostatkům města podrobněji. Poměrně tristně hodnotili respondenti své ekonomické vyhlídky ve vztahu k výdělku a zaměstnání ve městě:

Tabulka 24: Hodnocení budoucnosti s ohledem na výdělek a zaměstnání

velmi dobré vyhlídky	2 %
spíše dobré vyhlídky	25 %
spíše špatné vyhlídky	40 %
rozhodně špatné vyhlídky	10 %
nevím/ bez odpovědi	23 %
celkem	100 %

Zdroj: Zpráva o výsledcích názorového průzkumu obyvatel Nového Města nad Metují v září 2005.

Ještě pesimističtější hodnotili svoji pracovní budoucnost v Novém Městě respondenti do 25 let. 68% z nich předpokládalo spíše nebo rozhodně špatné vyhlídky. S hodnocením ekonomické situace do značné míry souvisí otázka, zda by lidé využili možnosti odstěhovat se z Nového Města.

Tabulka 25: Odstěhoval/a byste se z města?

	všichni respondenti	respondenti do 35 let
určitě ne	43 %	19 %
spíše ne	38 %	45 %
spíše ano	11 %	24 %
určitě ano	3 %	5 %
nevím/ bez odpovědi	5 %	7 %
celkem	100 %	100 %

Zdroj: Zpráva o výsledcích názorového průzkumu obyvatel Nového Města nad Metují v září 2005.

Důvody pro odstěhování jsou zejména špatné pracovní uplatnění ve městě a okolí a finanční nedostupnost nového bydlení.

Tabulka 26: Důvody pro odstěhování

kategorie	četnost v %
špatné pracovní uplatnění	48 %
nové bydlení je finančně nedostupné	26 %
osobní důvody	21 %
nespokojenost se stávajícím bydlením	15 %
nízká kvalita obchodů a služeb	12 %
nedostatek kulturního vyžití a trávení volného času	9 %
láká mě velkoměstský styl života	6 %
problémy s čistotou a údržbou veřejných prostranství	5 %
nespokojenost s bezpečností ve městě	4 %
vadí mi městský styl života	4 %
jiné (vypíšte)	11 %
nevím/ bez odpovědi	8 %
celkem	xxxxx

Pozn.: dotazovaní mohli zvolit více odpovědí, součet proto není 100%.

Zdroj: Zpráva o výsledcích názorového průzkumu obyvatel Nového Města nad Metují v září 2005.

Jako jedna z problematických oblastí byla již v úvodních otázkách označována také doprava.

Tabulka 27: Obtíže při zajištění vlastního bydlení

kategorie	četnost v %
finanční nedostupnost	55 %
nejsou startovací byty pro mladé rodiny	42 %
nedostatek zainvestovaných pozemků pro výstavbu domků	20 %
nejsou žádné problémy	4 %
jiné (vypíšte)	4 %
nevím/ bez odpovědi	15 %
celkem	xxxxx

Tabulka 28: Největší dopravní problémy města

kategorie	četnost v %
dopravní zatížení tranzitní dopravou	38 %
problémy s parkováním	34 %
zajíždění těžkých nákladních aut do centra města	27 %
chybí cyklostezky	26 %
údržba komunikací (hlavně v zimě)	23 %
nedostatečná MHD	17 %
nedostatek přechodů pro chodce nebo nejsou přechody zabezpečené	15 %
špatné dopravní spojení (autobus, vlak) do okolních měst	8 %
doprava nepůsobí žádné větší problémy	10 %
jiné (vypíšte)	8 %
nevím/ bez odpovědi	4 %
celkem	xxxxx

Pozn.: dotazovaní mohli zvolit více odpovědí, součet proto není 100%.

Zdroj: Zpráva o výsledcích názorového průzkumu obyvatel Nového Města nad Metují v září 2005.

Respondenti měli rovněž uvést, na co by se mělo zaměřit vedení města. Více než stávající radnice by podporovali vytváření pracovních míst a bydlení. V případě veřejného pořádku, životního prostředí, čistoty a péče o památky by nadpoloviční většina dotázaných postupovala stejně jako stávající zastupitelstvo a rada města.

Respondenti dále častěji zmiňovali potřebu lepší informovanosti občanů ze strany radnice.¹⁰⁸

3.12 SWOT analýza

Závěrem socioekonomické analýzy shrnujeme její nejdůležitější body, a to zejména se zřetelem na případný vliv sociálních a ekonomických podmínek na politické chování obyvatel (zvláště volební). Tomu je také uzpůsobena následující SWOT analýza.

Silné stránky

- relativně nízká míra nezaměstnanosti a příznivější délka nezaměstnanosti v porovnání s celostátním průměrem
- průmyslová tradice ve městě
- vznik nových firem, diversifikace podnikání do nových oborů, podnikatelské aktivity rozložené do značného spektra odvětví a většího množství spíše středních a menších podniků
- relativně dobrá dopravní obslužnost regionu
- dostatek sportovních a kulturních zařízení
- relativně dobrá úroveň sociální péče
- dobré životní prostředí
- zařazení mezi města s rozšířenou působností v rámci reformy veřejné správy.

Slabé stránky

- nižší úroveň mezd v porovnání s celostátním průměrem
- bouřlivá přeměna podnikové sféry po převratu a problematický vývoj některých významných zaměstnavatelů
- polovina občanů pesimisticky hodnotí svoji budoucnost ve městě s ohledem na výdělek a zaměstnání (mezi mladšími skoro 70%)
- problémy při získání bytu
- nedostatečná kapacita penzionu pro seniory
- dopravní zatížení tranzitní dopravou
- zastaralost některých sportovních zařízení, dlouhodobá nefunkčnost koupaliště
- působení problematických finančních institucí a jejich krachy.

¹⁰⁸ Viz Zpráva o výsledcích názorového průzkumu obyvatel Nového Města nad Metují v září 2005. Dostupné na webových stránkách Nového Města nad Metují www.novemestonm.cz [28. 2. 2006].

Příležitosti

- rozvoj cestovního ruchu
- rozvoj přeshraniční spolupráce

Hrozby

- potenciální riziko úpadku některého z velkých zaměstnavatelů
- nedostatečný růst produktivity práce, a tím i mezd v mnoha, hlavně velkých, podnicích regionu s negativními důsledky na životní úroveň obyvatelstva, ale i na příjmy veřejné správy
- výrazné disproporce a další prohlubování nerovnováhy na trhu práce
- bezmála 30% mladých lidí by využilo možnosti odstěhovat se z Nového Města

3.13 Shrnutí a závěry

Hodnoceno statistickými daty patří Nové Město nad Metují a přilehlý mikroregion ze sociálního a ekonomického hlediska spíše k méně problémovým oblastem v rámci České republiky. Ve srovnání s celostátním průměrem vykazuje nižší míru nezaměstnanosti, na druhé straně ale zaměstnanci většinou dostávají nižší mzdy. Občané města však své ekonomické vyhlídky hodnotí poměrně negativně. Polovina z nich očekává rozhodně nebo spíše špatnou budoucnost s ohledem na výdělek a zaměstnání. Ještě pesimističtěji hodnotí svoji pracovní budoucnost v Novém Městě lidé do 25 let. Negativní očekávání se odráží ve skutečnosti, že bezmála 30% mladých lidí by využilo možnosti odstěhovat se z města. Výhodou regionu je diverzifikace podnikatelských aktivit do většího množství různých oborů, velké podniky však v 90. letech dvacátého století neunikly vážným hospodářským potížím. Ke kladům patří relativně dobrá dopravní obslužnost, množství sportovních a kulturních zařízení, relativně uspokojující úroveň stávající sociální péče a příznivé životní prostředí. K záporům je možno řadit vysoké zatížení tranzitní dopravou, zastaralost některých sportovních zařízení a nedostatečnou kapacitu penzionu pro seniory. Značná část občanů rovněž pociťuje obtíže při získání bydlení.

4. Političtí aktéři v regionu

4.1 Uvedení do problematiky

Historicky se ustavila struktura tří vzájemně se doplňujících hlavních forem zprostředkování zájmů. První forma je reprezentována politickými stranami. Jejich cílem je získání politické moci prostřednictvím voleb. Tento cíl tvoří podstatu rozsahu a obsahu jejich působnosti i zdroje moci a odlišuje je od ostatních subjektů, jež o získání politické moci neusilují. Druhou formu zprostředkování zájmů tvoří zejména odbory a organizace zaměstnavatelů. Třetí forma sestává z různých zájmových skupin, spolků, organizací a společenských hnutí. Od druhé poloviny 20. století předešlé tři formy stále více doplňuje čtvrtá forma zprostředkování zájmů, masmédia a tvůrci veřejného mínění (Brokl 1997: 29–31).

Odbory a různé zájmové skupiny, tj. druhá a třetí forma zprostředkovávání zájmů, jsou zakládány podle Zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů. Občanská sdružení vzniklá podle tohoto zákona jsou nejrozšířenějším typem organizací, ve kterých se lidé sdružují za účelem reprezentace nejrozmanitějších zájmů. Z hlediska motivace členství můžeme tyto organizace rozdělit na dvě základní skupiny. Do první patří ty, u nichž je primárním důvodem sdílet společnost s lidmi se stejným zájmem (sportovní, kulturní organizace apod.), do druhé pak ty, u nichž za primární důvod členství můžeme pokládat obhajobu a prosazování zájmů vůči jiným subjektům, např. odbory, profesní a podnikatelské organizace či sdružení spotřebitelů (Brokl 1997: 152–155). Podle tohoto klíče jsou v práci rozděleny rovněž organizace a zájmové svazy v námi zkoumaném regionu.

Otázce politických aktérů se věnuje rovněž Michal Illner. Podle něj se komunitní studie a výzkumy lokálních mocenských struktur shodují v závěru, že v demokratických společnostech je rozhodování o významných otázkách na lokální úrovni rozloženo mezi větší počet na sobě relativně nezávislých aktérů, kteří spolu obvykle komunikují, i když vztahy mezi nimi mohou být konfliktní. Tito aktéři patří k různým segmentům společenského života a svůj vliv opírají o různé zdroje. Může to být politický mandát (orgány místní samosprávy a politické strany), správní autorita (místní orgány veřejné správy), autorita justiční (soudy), majetek nebo pozice v místní ekonomice (zámožní občané, podnikatelé, manažeři), zdroje komunikační a ideové (místní sdělovací prostředky, angažování intelektuálů), mandát občanský (organizace občanů – spolky,

sdužení, iniciativy) aj. Do místního rozhodování samozřejmě zasahují, a to v moderní společnosti stále více, i četní aktéři vnější – regionální, národní i nadnárodní (Illner 2001: 266). Představu o tom, koho za takové vlivné aktéry považovali čeští starostové a jak se v jejich očích tato struktura vlivu změnila mezi prvním a druhým volebním obdobím obecních zastupitelstev, uvádí následující tabulka:

Tabulka 29: Vliv místních a nadmístních aktérů na rozhodování ve městech v letech 1991 a 1997 (názor starostů)

	Skóre vlivu		
	1991	1997	rozdíl 1997 - 1991
Místní zastupitelstvo	36,0	36,6	0,6
Rada místního zastupitelstva	34,2	33,8	-0,4
Starosta	28,4	33,6	5,2
Tajemník městského (obecního) úřadu	22,6	18,7	-3,9
Městský (obecní) úřad	22,8	23,6	0,8
Politické strany	15,0	12,3	-2,7
Místní podniky	15,7	11,6	-4,1
Místní podnikatelé	12,5	13,6	1,1
Místní spolky a organizace občanů	10,2	14,3	4,1
Církev	8,4	6,3	-2,1
Místní tisk	16,6	11,8	-4,8
Obyčejní občané	23,1	16,5	-6,6
Bývalí funkcionáři KSČ	10,5	5,0	-5,5
Okresní úřad	21,7	16,2	-5,5
Ústřední orgány	20,5	16,0	-4,5
Velikost souboru	91 - 134	390 – 515	

Pozn.: Skóre vlivu je index vytvořený agregací vážených podílů odpovědí na stupnici žádný vliv – velký vliv. Jeho hodnoty se mohou pohybovat v rozpětí od 0 do 40.

Zdroj: Illner 2001: 267. Převzato z Výzkum Lokální demokracie a inovace I, 1991; Výzkum Starostové obcí a měst v sedmém roce samosprávy, 1997.

4.2 Parciální hypotézy

Mnozí autoři poukazují na hluboké změny probíhající v systému zprostředkování zájmů a politického procesu vůbec. Ulrich Beck popsal již v polovině osmdesátých let 20. století současnou moderní společnost jako „společnost rizikovou“, což se odráží také v systému politiky. Podle Becka dochází ke snižování moci parlamentů a poslanců ve prospěch zájmových svazů, byrokracie a stranických aparátů. Tvrdí, že rozhodnutí, která podle ústavy přísluší parlamentu a jednotlivým poslancům, jsou ve stále větší míře přijímána jednak vedením jednotlivých frakcí a stranickými aparáty, jednak státní byrokracií. Politika se ze svých oficiálních arén, z parlamentu, vlády, politické administrativy, přesouvá do šedé zóny korporativismu. Organizovanou mocí zájmových svazů je předkováno žhavé želízko politických rozhodnutí, jež pak politici musí

obhajovat jako své vlastní dílo. Vliv svazů se odráží jak na rozhodování státní exekutivy, tak i na formování vůle politických stran (Beck 2004: 308-309).

Ralf Dahrendorf vidí zájmová sdružení, jež souhrnně nazývá občanskou společností, jako pojistku *liberálního řádu*.¹⁰⁹ Pluralitní rozmanitost občanských sdružení a aktivit – regulovaných, ale neovládaných státem, s plným právem vyjadřovat své názory, ba veřejně demonstrovat svá rozličná stanoviska – je podle Dahrendorfa nejmohutnějším pilířem *liberálního řádu*. Čilá občanská společnost se sešikuje, kdykoli je právní řád porušován, a dokáže rovněž mírnit neliberální sklony demokratických majorit (Dahrendorf 2005).

Na několika případech se pokusíme ukázat, zda teze Ulricha Becka a Ralfa Dahrendorfa platí rovněž pro lokální úroveň politického procesu. Nakolik mohou být různé zájmové skupiny úspěšné v prosazování svých cílů, ať tlakem na zastupitelstvo města nebo jinými prostředky.

Další dílčí hypotézou je předpoklad, že na lokální úrovni politického rozhodování mohou vznikat koalice a spojení, jež jsou na národní úrovni prakticky nemyslitelné.

4.3 Politické strany

Před listopadem roku 1989 působily v Novém Městě nad Metují pouze dvě politické strany – Komunistická strana Československa a Československá strana lidová.¹¹⁰ Do března 1990 k nim přibýlo dalších sedm subjektů – Československá strana socialistická, Československá sociální demokracie, Křesťansko demokratická strana, Strana zelených, Československá strana zemědělská, Sdružení pro republiku–Republikánská strana Československa a Občanské fórum.¹¹¹ V dalších letech doznala stranická struktura ve městě značných změn. Ty byly způsobeny jak změnami na celostátní úrovni (rozpad Občanského fóra na OH, ODS a ODA, sloučení KDS s ODS apod.), tak místními podmínkami. Postupně se počet stran ustálil na sedmi. Jsou to Občanská demokratická strana, Unie svobody–Demokratická unie, Komunistická strana Čech a Moravy, Křesťanská a demokratická unie–Československá strana lidová, Česká strana sociálně demokratická, Sdružení pro republiku–Republikánská strana Československa

¹⁰⁹ *Liberální řád* se podle Dahrendorfa skládá z politické demokracie (a svobodných voleb), právního řádu a občanské společnosti.

¹¹⁰ ČSL však před rokem 1989 nebyla v důsledku vedoucí úlohy KSČ v tehdejší Národní frontě plnohodnotnou politickou stranou v dnešním slova smyslu.

¹¹¹ Podle údajů Kroniky Nového Města nad Metují.

(Republikáni Miroslava Sládka) a Sdružení nezávislých kandidátů - místní sdružení.

4.3.1 Jednotlivé politické strany

Občanská demokratická strana

ODS je prakticky od svého vzniku nejvlivnější stranou v Novém Městě nad Metují. Její členové, případně kandidáti bez politické příslušnosti za ODS nominovaní, tvoří od začátku 90. let nejpočetnější skupinu jak v městském zastupitelstvu, tak v radě města. ODS rovněž od roku 1991 nominuje starostu města. V letech 1991 až 2002 jím byl Pavel Vašina, který byl do zastupitelstva podvkráté zvolen jako nezávislý na kandidátce ODS (1994, 1998 a 1990 ještě za OF). Od roku 2002 je starostou dlouholetý předseda místní organizace strany Jiří Tymel.

Počet členů místní organizace ODS se v Novém Městě nad Metují dlouhodobě pohybuje v rozmezí deseti až dvaceti. Ke konci roku 2005 měla strana ve městě 16 členů. V roce 2001 to bylo 12 členů. Ve volebním období 1998 až 2002 měla ODS spolu s Unií svobody, se kterou kandidovala ve volební koalici, sedm zástupců v jednadvacetičlenném zastupitelstvu. V sedmičlenné radě města měla tři zástupce, včetně starosty. V období 2002 až 2006 má ODS osm mandátů v zastupitelstvu. Podle povolebních dohod o rozdělení míst má spolu se starostou pět zástupců v radě.

Podle svého dlouholetého předsedy Jiřího Tymela je ODS ve městě „volební stranou“.¹¹² Své aktivity stupňuje před volbami a v mezidobí prakticky nevyvíjí žádnou činnost. V nejbližších letech by však chtěla svůj přístup poněkud přehodnotit a více pracovat i v čase mezi volbami. Oficiální schůze členské základny se konají zhruba 3 až 4 krát do roka. Navíc se však podle potřeby, většinou několikrát za rok, scházejí zastupitelé, radní, nezvolení kandidáti, další zájemci z ODS a starosta města k jakýmsi neformálním schůzkám, na nichž řeší závažnější aktuální problémy ve městě. Výsledkem těchto schůzek jsou určitá doporučení pro radní a zastupitele, co by měli prosazovat. V období po volbách 2002 však častěji probíhají spíše schůzky všech členů zastupitelstva bez ohledu na volební stranu. Tyto schůzky se většinou konají před veřejnými zastupitelstvy a řeší jednotlivé problematické body, např. otázky rozpočtu města nebo transformaci společnosti VAK Náchod.¹¹³ ODS svým zástupcům

¹¹² Nemáme zde na mysli volební stranu podle volebních zákonů, ale spíše jakousi stranu kádrů dle typologie politických stran.

¹¹³ Jde tedy vlastně o jednání zastupitelstva, ovšem s vyloučením veřejnosti. Zastupitelstvo však na těchto zasedáních nehlasuje a nepřijímá žádná rozhodnutí.

v městském zastupitelstvu nenařizuje, jak mají hlasovat. Existuje sice dohoda o hlasovací koalici (spolu s koaličními partnery), ta však nebyla doposud využita.

V krajské a celostátní politice se novoměstští členové příliš neangažují. Své politické působení většinou vysvětlují spíše zájmem pracovat pro město, než “vyššími” politickými ambicemi. To potvrzuje také fakt, že se na kandidátkách do zastupitelstva královéhradeckého kraje vždy vyskytují na hluboko nevolitelných místech. Dva zástupci novoměstské ODS jsou členy oblastní rady strany (okres Náchod) a jeden je jako náhradník členem regionální rady (kraj Královéhradecký).¹¹⁴

Unie svobody – Demokratická unie

US-DEU je co do počtu členů nejmenší z novoměstských stran. Její vliv na městské záležitosti však bezesporu malý není. Ve volebním období 1998 až 2002 měla US v zastupitelstvu tři poslance.¹¹⁵ V radě města však zastoupení neměla. Ve volbách v roce 2002 již kandidovala US-DEU samostatně. Její kandidátka nazvaná Sdružení US-DEU a nezávislých kandidátů v Novém Městě nad Metují získala tři mandáty v zastupitelstvu. Na základě povolebních jednání získala strana jedno místo v radě města¹¹⁶ a její člen Petr Tyč byl jmenován tajemníkem městského úřadu.

Unie svobody má v Novém Městě nad Metují dlouhodobě pouze 3 členy. Všichni byli před vznikem US členy ODS. Místní organizace nebyla ustavena, stejně jako v dalších městech náchodského okresu. Funguje pouze okresní organizace, která má zhruba 30 členů.

Novoměstští členové US-DEU se účastní okresních akcí strany. V Novém Městě např. každoročně organizují turistický pochod pekelským údolím.¹¹⁷

Mimo městskou politickou scénu není o místních členech strany příliš slyšet. Ve volbách do krajského zastupitelstva v roce 2004 kandidoval jeden z novoměstských

¹¹⁴ Podle rozhovorů se zastupitelem a členem ODS Janem Koskem ze září 2001 a dlouholetým předsedou novoměstské ODS a starostou města Jiřím Tymelem z února 2006.

¹¹⁵ Ve volbách do městského zastupitelstva v roce 1998 kandidovala US ve volební koalici s ODS. Celkem získaly 7 mandátů.

¹¹⁶ Od voleb do 1. června 2003 byl členem rady města člen US-DEU Jiří Hladík. Od tohoto data byla v Novém Městě nad Metují zřízena uvolněná funkce druhého místostarosty. Tím se stal nezávislý, na kandidátce US-DEU zvolený, Josef Vančák. Ten také vystřídal Jiřího Hladíka v radě města. Po několika měsících se však funkce místostarosty vzdal a do rady města se opět vrátil Jiří Hladík, který svoji funkci vykonává jako neuvolněný.

¹¹⁷ Jeden z jeho organizátorů Jiří Hladík ho ostatně se svými kamarády organizoval již jako člen ODS.

členů na nevolitelném místě.¹¹⁸ Případné angažmá unionistů v krajské či celostátní politice je rovněž do jisté míry limitováno nepříznivou situací této strany na národní úrovni.¹¹⁹ Jistou zajímavostí je, že předseda královéhradecké krajské organizace US–DEU Michael Jankovič pochází z Nového Města nad Metují.¹²⁰

Křesťanská a demokratická unie–Československá strana lidová

KDU–ČSL je vedle KSČ(M) jednou ze stran, která v Novém Městě nad Metují fungovala již před převratem v rámci tzv. Národní fronty. Od toho se také odvíjí relativně vysoký počet členů, který se dlouhodobě pohybuje kolem 70 osob. V zastupitelstvu stranu ve volebním období 1998 až 2002 zastupovali tři poslanci. Tři zástupce má rovněž v období 2002 až 2006. Na kandidátce KDU–ČSL zvolený Karel Nývlt (bez politické příslušnosti) je od roku 1994 místostarostou. Místostarostu měla strana také ve volebním období 1990 až 1994, kdy jím byl Ivan Nitka.

KDU–ČSL pořádá poměrně mnoho různých akcí v rámci členské základny i mimo ni, jako jsou besedy, přednášky, akce pro děti, či den matek. Členové strany jsou tak aktivní i v mezivolebním období. Členové městského zastupitelstva jsou zváni na stranické akce KDU–ČSL.

Ve vyšších patrech politiky se novoměstští členové KDU–ČSL doposud příliš neangažovali. V roce 2000 neměla novoměstská KDU–ČSL žádné zastoupení na kandidátce do královéhradeckého krajského zastupitelstva. V roce 2004 kandidoval jeden z členů na nevolitelném místě. Ve volbách do Senátu PČR v roce 2000 podpořila náchodská KDU–ČSL v rámci tehdejší Čtyřkoalice kandidáta US Petra Fejfara z České Skalice. Do podzimních voleb 2006 byl na okresní konferenci jako kandidát KDU–ČSL v obvodě 47 – Náchod vybrán dlouholetý místostarosta Nového Města nad Metují Karel Nývlt. Předseda místní organizace Jan Štěpánek je místopředsdou okresního výboru a členem krajského výboru KDU–ČSL.¹²¹

¹¹⁸ US–DEU získala pouze 3,44% hlasů a do zastupitelstva Královéhradeckého kraje nepronikla.

¹¹⁹ Již počátkem roku 2006 si členové novoměstské US–DEU uvědomovali jistou bezvýchodnost této strany a nulovou šanci na úspěch v nadcházejících sněmovních volbách. Stěžovali si rovněž na nedostatek informací ze strany celostátního vedení. Pro nadcházející komunální volby však upřednostňují opětovné postavení vlastní kandidátky před alternativou účasti na kandidátce jiného politického uskupení.

¹²⁰ Podle rozhovorů se zastupitelem a členem US–DEU Jiřím Hladíkem ze září 2001 a února 2006.

¹²¹ Podle rozhovoru s předsdou novoměstské organizace KDU–ČSL Janem Štěpánkem ze září 2001.

Česká strana sociálně demokratická

ČSSD prochází v posledních několika letech v Novém Městě nad Metují nepříznivým obdobím. Mezi léty 2001 a 2005 se počet členů snížil ze 17 na pouhé čtyři. ČSSD má stanoven minimální počet členů místních organizací na pět, tudíž by místní organizace v Novém Městě mohla být i zrušena.¹²² Navíc má novoměstská organizace spory s okresním tajemníkem a vedením strany.¹²³

Ve volebním období 1998 až 2002 měla strana v zastupitelstvu města tři zástupce. Stejně zastoupení má i v období 2002 až 2006. V letech 1998 až 2002 měla ČSSD jednoho zástupce také v radě města. Ve volbách 2002 však mandát za ČSSD díky preferenčním hlasům získali tři kandidáti bez politické příslušnosti, jejichž vztah ke straně je poměrně volný. Až po odstoupení jedné ze zvolených zastupitelek v roce 2005 se členem zastupitelstva stal kandidát ČSSD na starostu Petr Fanta¹²⁴, ani on však není členem strany.¹²⁵

Místní organizace již zhruba od roku 2000 není příliš aktivní. Jedna z mála činností mezi volbami je akce “malování na asfaltu”. Tu však spíše organizuje Základní organizace odborového svazu KOVO ELTON, v jejímž vedení je člen okresního výboru ČSSD Roman Pokorný.

Se stavem strany ve městě koresponduje rovněž nízká aktivita na vyšší politické úrovni. Do královéhradeckého krajského zastupitelstva kandidoval v roce 2000 pouze jeden člen místní ČSSD, ovšem na hluboko nevolitelném místě. V roce 2004 již z novoměstských sociálních demokratů nekandidoval žádný. Předsedkyně ČSSD v Novém Městě byla v minulosti krajskou tiskovou mluvčí. V současné době má místní organizace pouze jednoho zástupce v náchodském okresním výboru strany.¹²⁶

¹²² V průběhu roku 2006 se počet členů novoměstské ČSSD zvýšil na 5.

¹²³ Po komunálních volbách v roce 2002 ústřední vedení ČSSD vyloučilo a propustilo okresního tajemníka strany v Náchodě. Důvodem byla skutečnost, že přijal kandidaturu v komunálních volbách za jinou politickou stranu. Nový tajemník a okresní vedení strany se např. snažili ovlivňovat členy místní organizace, aby znovu nevolili stávající předsedkyni v Novém Městě Irenu Voříškovou. Rozpory s okresním vedením však patrně mají i jiné organizace v okrese. Svědčí o tom i klesající počet členů ČSSD v okrese Náchod. Nejvyšší členskou základnu vykazovala ČSSD v náchodském okrese počátkem roku 1999, kdy zde měla 241 členů. Koncem února 2000 212 členů, koncem března 2002 204 členů, v lednu 2003 176 členů, v lednu 2004 150 členů, v lednu 2005 116 členů a na konci roku 2005 105 členů. Viz Sjezdové materiály určené pro XXXIII. Mimořádný sjezd ČSSD 13. 5. 2006.

¹²⁴ Kandidoval na druhém místě kandidátky.

¹²⁵ V roce 2006 může mít ČSSD problémy se sestavením vlastní kandidátky.

¹²⁶ Podle rozhovorů s předsedkyní ČSSD v Novém Městě nad Metují Irenou Voříškovou ze září 2001 a února 2006.

Komunistická strana Čech a Moravy

Počet členů KSČM se ve městě pohybuje kolem 70.¹²⁷ Oproti roku 1989 se základní organizace v Novém Městě nad Metují zmenšila skoro o 900 členů. Vinou nepříznivé věkové struktury členské základny dochází k nepatrnému poklesu i nadále. Mezi hlavní úkoly, které si komunisté každoročně dávají, patří rozšiřování členské základny z řad mladších sympatizantů. Daří se však přijímat pouze jednotlivce, což zůstává za očekáváním strany.

Již od roku 1990 zajišťuje počet voličských hlasů komunistům stabilně dvě místa v městském zastupitelstvu. Městská organizace upřednostňuje, aby do zastupitelstva na volitelných místech kandidovali spíše mladší kandidáti a nejlépe nestraníci. Vedení strany předpokládá, že tito kandidáti nejsou tolik napadnutelní (např. v zaměstnání) jako členové KSČM.

Činnost strany je velmi rozsáhlá. 11 členný výbor se schází, za účasti dalších šesti stranických důvěrníků, 12 krát do roka a celá členská základna čtyřikrát ročně. Dále se několikrát do roka konají veřejné besedy s poslanci strany, o komunální politice, MDŽ atd. Vedení rovněž pro své členy pořádá zájezdy.¹²⁸ V Novém Městě nad Metují pracuje také tzv. středisko, které zahrnuje mimo novoměstskou KSČM organizace, příp. sympatizanty z okolních obcí, pro které je městský úřad v Novém Městě úřadem s rozšířenou působností.¹²⁹ Před každými volbami na místní, krajské i národní úrovni zasílá základní organizace v Novém Městě levicově smýšlejícím občanům dopis, ve kterém je informuje o svých postojích, a vyzývá je k podpoře strany v nadcházejících volbách.

Nejenom na úrovni města vystupují komunisté poměrně aktivně. Kritizují nedostatečnou činnost některých komisí při radě města, diskriminaci menších stran, které nemají zastoupení v radě. V této souvislosti připomínají situaci před II. světovou válkou, kdy měla KSČ svého zástupce v městské radě od roku 1922. Již v minulosti poukazovali na potřebu vytvořit dlouhodobou koncepci města. Před volbami do

¹²⁷ V Novém Městě nad Metují dlouhodobě působí dvě základní organizace. Jde o Základní organizaci KSČM se zhruba 50 členy a klub KSČM strojařů (jde zejména o zaměstnance největší novoměstské továrny a.s. Stavostroj) se zhruba 20 členy.

¹²⁸ Každoročně například na akce KSČM na Kunětické hoře u Pardubic, 1. máj v Náchodě či k Památníku na Bohdašíně.

¹²⁹ Místní organizace již v rámci těchto obcí působí pouze v Bohuslavicích nad Metují. V posledních několika letech zanikly organizace ve Slavětíně a Černčicích. MO v Černčicích zanikla po úmrtí svého dlouholetého předsedy.

městského zastupitelstva v roce 1998 bylo vedení strany jedním z iniciátorů setkání představitelů kandidujících stran. Novoměstští komunisté se objevují pravidelně rovněž na kandidátkách do ústředních i krajských zastupitelských sborů. Členky městského zastupitelstva se objevily, byť na nevolitelných místech, na kandidátkách do zastupitelstva Královéhradeckého kraje v roce 2000 i 2004.¹³⁰

Sdružení pro republiku–Republikánská strana Československa (Republikáni Miroslava Sládka)

Další politickou stranou působící v Novém Městě nad Metují je SPR–RSC. Ještě v roce 2000 měla ve městě kolem 15 členů a 10 sympatizantů. Po krajských volbách z listopadu 2000 však nastaly názorové rozepře. Ze strany odešla většina členů včetně tehdejšího předsedy místní organizace Romana Pokorného.¹³¹ Činnost je v současné době utlumená a ani situace na celorepublikové úrovni neskýtá naději na budoucí obrat. Na městské politické scéně nepředstavovalo SPR–RSC nikdy významnějšího hráče. Jeho kandidáti se neprosadili v žádných volbách do městského zastupitelstva.¹³²

Sdružení nezávislých kandidátů–místní sdružení

Sdružení nezávislých kandidátů se jako politický subjekt poprvé představilo ve volbách konaných v listopadu 1994, kdy získalo dva mandáty v městském zastupitelstvu. Okruh lidí kolem tohoto uskupení se výrazně rozšířil zhruba v roce 1997. Příznivci “Nezávislých” se scházeli na pravidelných schůzkách. Na nich diskutovali o situaci ve městě, případných nedostatcích a návrzích na zlepšení. Své názory publikovali v příloze Novin náchodského regionu ECHO, nazvané Novoměstský kurýr, a později v Informačním občasníku Novoměstská ZMĚNA. Tmelícím prvkem novoměstského SNK byl zejména odpor proti tehdejšímu vedení radnice. Tomu mimo jiné vytýkali malé zapojení místních firem při realizaci městských investic. V této souvislosti není bez zajímavosti, že jeden z vůdčích členů tehdejších “Nezávislých” Václav Zilvar je majitelem stejnojmenné stavební firmy.

V roce 1998 získalo místní SNK šest mandátů. Neúspěšně se pokusilo prosadit do

¹³⁰ Podle materiálů poskytnutých členy Základní organizace KSČM v Novém Městě nad Metují.

¹³¹ Zhruba před dvěma lety vstoupil do ČSSD. Ovšem do místní organizace v Náchodě, kam se přestěhoval. Stal se členem okresního výboru a jedním z deseti asistentů poslance Snítileho.

¹³² Podle rozhovoru s bývalým předsedou SPR–RSC v Novém Městě nad Metují Romanem Pokorným ze září 2001 a února 2006.

úřadu starosty města svého kandidáta, ředitele sportovního klubu Libora Šnajdra. V rámci povolebních jednání byly SNK nabídnuty dvě ze sedmi míst v městské radě. Místní SNK je obsadilo až několik měsíců po volbách. Jeden ze zástupců SNK Václav Zilvar však z rady na počátku roku 2001 odstoupil a jeho místo již zůstalo neobsazené. V té době už zástupci SNK v městském zastupitelstvu netvořili kompaktní celek. Mezi některými z nich se prohloubily osobní rozpory. Někteří z poslanců a zástupců v komisích při městské radě nominovaní SNK měli rovněž velmi malou účast na jednáních těchto orgánů. Také ve vztahu k občanům města byla komunikace sdružení minimální.

Ve volbách v roce 2002 přijali někteří z kandidátů místního SNK z roku 1998 kandidaturu za různé politické strany. Dva se stali zastupiteli za ODS.¹³³ Další z bývalých poslanců SNK se stal zastupitelem za ČSSD. Rovněž ve volbách na podzim 2002 kandidovalo místní SNK. Šlo však o jiný okruh lidí než v roce 1998.¹³⁴ Stejně jako v roce 1998 však byl hlavním důvodem kandidatury nového SNK odpor proti tehdejšímu vedení radnice. V roce 2002 šlo zejména o problematiku městského hotelu Metuj. Vedení města se rozhodlo ukončit nájemní smlouvu s tehdejším nájemcem Romanem Brožem a později hotel prodat. Bývalý nájemce se svá práva pokusil mimo jiné hájit jako kandidát číslo jedna místního SNK. Ve volbách získalo SNK dva mandáty. V důsledku využití preferenčních hlasů se však do zastupitelstva dostali kandidáti s číslem 14 a 16. Ti nebyli vůči radnici natolik vyhranění jako kandidáti z předních míst kandidátky, a proto spor postupně prakticky utichl.

4.3.2 Politické strany a vztahy mezi politickými stranami

Exkurz do činnosti politických stran v Novém Městě nad Metují ukázal několik zajímavých skutečností. V první řadě se zastavíme u počtu členů jednotlivých uskupení. Ten je významnější pouze u dvou politických stran, a to KSČM a KDU–ČSL, které fungovaly již v období před rokem 1989. Úměrná počtu členů je rovněž aktivita stran, jako je pořádání besed, zájezdů apod., a to zejména v období mezi volbami. Reálný vliv na městské záležitosti však počtem členů příliš ovlivněn není. Nejmarkantněji to ukazuje příklad US–DEU. Tato politická strana má ve městě pouhé tři členy. Dva z nich

¹³³ Zastupitelem a členem rady města za ODS se stal rovněž bývalý kandidát na starostu za SNK z roku 1998 Libor Šnajdr.

¹³⁴ Žádný z kandidátů místního SNK z roku 2002 nekandidoval za SNK v roce 1998.

však zastávají významné funkce. Jeden je členem rady města a další tajemníkem městského úřadu. Rovněž ODS jako dlouhodobě nejvlivnější politická strana ve městě nedisponuje žádným omračujícím počtem členů. Vnitřní rozepře či dlouhodobá krize se také odrážejí na aktivitě i výsledcích politických subjektů. Týká se to ČSSD a zejména v druhé půli volebního období 1998 až 2002 rovněž místního SNK.

Další zajímavou skutečností je fakt, že se komunální politika v Novém Městě nad Metují nestává vstupní branou do politiky regionální či celostátní. To však s největší pravděpodobností není způsobeno ani tak nedostatkem příležitostí, alespoň některých novoměstských komunálních politiků, jako spíše jejich nezájmem o „vyšší“ politické angažmá. První „špičkovou“ kandidaturou se tak s největší pravděpodobností stane účast stávajícího místostarosty za KDU–ČSL Karla Nývltu v senátních volbách na podzim 2006.¹³⁵

Pokud tedy většina novoměstských komunálních politiků nemá zájem propracovat se do krajské či národní politiky, můžeme se ptát, proč vstupují do politiky komunální. Někteří se tak bezesporu snaží prosazovat své zájmy, které mnohdy souvisí s jejich podnikatelskými aktivitami. Příklady by se dalo jistě vyjmenovat mnoho. Byla to kandidatura vůdčích osobností místního SNK ve volbách 1998 i 2002. V roce 1998 šlo mimo jiné o stavební zakázky a v roce 2002 o městský hotel Metuj. Ani v jednom případě však cesta přes kandidaturu do zastupitelstva nevedla k úspěchu. Ředitel sportovního klubu je členem městského zastupitelstva již od roku 1994,¹³⁶ a se střídavými výsledky se snaží prosazovat investice do výstavby, rozšiřování a modernizace sportovišť.¹³⁷ Ve volebním období 2002 až 2006 zastupitelstvo nesouhlasilo s výstavbou supermarketu LIDL ve městě. Jedním z důvodů byl také odpor místních obchodníků – zastupitelů. Snaha o prosazování zájmů se dá většinou vystopovat zejména u zastupitelů stran s reálnou politickou mocí, jako jsou strany zastoupené v radě města.

¹³⁵ Pro úplnost je třeba poznamenat, že v roce 1992 byla na kandidátce SPR-RSČ do České národní rady zvolena občanka Nového Města nad Metují Věra Jarkovská. Mandát však opustila již na konci roku 1992.

¹³⁶ V letech 1994 až 2002 za SNK a v letech 2002 až 2006 za ODS.

¹³⁷ Ve volebním období 2002 až 2006 se snažil prosadit tzv. projekt Mekka. Ten spočíval v rozsáhlé rekonstrukci stávajících sportovišť (Stadion generála Klapálka atd.), výstavbě nového koupaliště a hotelu. Investice měly výrazně přesahovat 100 milionů Kč. Město se mělo pokusit získat na projekt spolufinancování ze strukturálních fondů EU. Navrhovatelům projektu se však prozatím nepodařilo přesvědčit většinu zastupitelstva a patrně ani občanů.

Povolební koalice ve městě jsou již od roku 1990 tvořeny na stabilním půdorysu. Základem každé městské rady byly ODS (v roce 1990 OF) a KDU-ČSL. Zástupce ODS jako silnější strany zastával úřad starosty a KDU-ČSL nominovalo jeho zástupce. V roce 1998, kdy tyto dvě strany ve volbách těsně nezískaly většinu hlasů, je doplnily další politické subjekty. Ustavila se „velká koalice“ a každá z volebních stran získala zastoupení v městské radě v poměru k volebnímu výsledku. Jedinou výjimkou se stala KSČM, která místo v radě nezískala. Sociálně demokratickým zastupitelům byla v roce 1998 rovněž za podporu kandidáta ODS na funkci starosty nabídnuta pozice místostarosty. Ani jeden z nich ji však nepřijal. Volební výsledek z roku 2002 umožnil návrat k praxi před rokem 1998. Zástupce v radě města mají ve volebním období 2002 až 2006 opět pouze ODS, US-DEU a KDU-ČSL. Zajímavou skutečností v Novém Městě je velmi vřelý vztah mezi ODS a US. V roce 1998 se projevil společnou předvolební koalici.¹³⁸ O čtyři roky později již sice obě strany kandidovaly samostatně, ale o mnohém vypovídá průběh povolebních vyjednávání. Již druhý den po uzavření volebních místností byla podepsána dohoda o spolupráci mezi ODS a US-DEU. Společné jednání s KDU-ČSL však začalo až několik dnů poté. Dlouholetý předseda ODS také neváhá označit člena US, který byl před vstupem do US dlouhá léta v ODS, za svého přítele.

4.4 Zájmové skupiny

4.4.1 Organizace obhajující a prosazující zájmy

Za účelem prosazování zájmů se lidé nesdružují pouze do oficiálně zaregistrovaných organizací. Mnohdy jednají jako jakási neoficiální a nikde neregistrovaná skupina. Zaregistrované organizace většinou fungují dlouhodobě a zabývají se různými problémy určité skupiny lidí (zaměstnanců, podnikatelů apod.). Neoficiální skupiny vznikají většinou na kratší dobu a sdružují občany, které spojuje určitá jednorázová záležitost (např. odpor proti výstavbě liniové stavby).

Z registrovaných organizací v Novém Městě nad Metují působí prakticky jenom odbory. Základní organizace odborových svazů pracují ve větších, v minulosti státních, podnicích.¹³⁹ Svoji činnost však zaměřují zejména dovnitř podniků a jejich aktivity vně

¹³⁸ Spolupráce obou stran na národní úrovni byla v této době nemyslitelná.

¹³⁹ Ve společnostech STAVOSTROJ (AMMANN), DEVA, Nový ELTON a dále např. na městském úřadu.

nejdou nijak výrazné. V Náchodě má sídlo ještě Okresní hospodářská komora. Její činnost však podle vyjádření mnohých novoměstských podnikatelů není příliš viditelná.

Neoficiálních a neregistrovaných skupin ve městě fungovalo a funguje nepoměrně více. Pro příklad je možno uvést skupinu nesouhlasící s navrženou trasou přeložky silnice první třídy číslo 14. Tato komunikace vede přes historické jádro města. Navrhovaný obchvat sice silnici z náměstí odkloní, ale bude vést i nadále přes území Nového Města. Rychlou realizaci přeložky navrhuje rada města, převážná část členů zastupitelstva a prakticky všechny politické strany. K hlavním argumentům vedení města patří špatný stav domů a památek na náměstí, různá zákonná omezení, jež způsobuje komunikace se statutem silnice první třídy protínající historické centrum, a zlepšení situace obyvatel některých částí města po realizaci obchvatu. Proti stavbě velmi aktivně vystupují majitelé nemovitostí a pozemků, jež by museli nové trase ustoupit. Mezi hlavními argumenty odpůrců této trasy obchvatu se objevuje skutečnost, že těžká kamionová doprava byla z inkriminované části silnice odkloněna již v roce 1991. Dále poukazují na problémy, které navrhovaná varianta vyvolá (ponechání tranzitní dopravy ve městě, možná nepřípustná koncentrace škodlivin). Podle dotyčné skupiny novoměstských občanů by jedinou vhodnou variantou byl úplný obchvat města. S tím v podstatě souhlasí rovněž mnozí členové zastupitelstva. Současná varianta je však podle nich jediným řešením, třeba horším, ale reálně ufinancovatelným.¹⁴⁰

Na podobnou trasu bylo vydáno územní rozhodnutí již v polovině osmdesátých let 20. století. Z důvodu nedostatku finančních prostředků však výstavba nezačala.¹⁴¹ Počátek současného projednávání spadá do roku 1998, kdy pardubická správa Ředitelství silnic a dálnic rozeslala majitelům dotčených pozemků žádost o stanovisko vlastníka. V rámci územního řízení proběhlo několik jednání na půdě městského úřadu. Na těchto jednáních se představitelé města snažili zvrátit negativní postoje dotčených osob k přeložce komunikace. Situace vygradovala v roce 2001. V dubnu tohoto roku bylo na stavbu vydáno územní rozhodnutí. Své argumenty obě strany prezentovaly na stránkách Novoměstského zpravodaje.¹⁴² V květnu 2001 předložili odpůrci stavby petici nesouhlasící s vydaným územním rozhodnutím. Svým podpisem ji podpořilo zhruba

¹⁴⁰ Podle rozhovoru se zastupitelem za ODS Janem Koskem ze září 2001.

¹⁴¹ První zmínka o navrhované trase obchvatu Nového Města nad Metují dokonce padla již v roce 1924.

¹⁴² Novoměstský zpravodaj, květen 2001 (Jiří Tymel. Úprava trasy státní silnice I/14) a červenec 2001 (Ladislav Gerža. Přeložka silnice I/14 trochu jinak a opět Jiří Tymel. Znovu k přeložce).

170 občanů. Se zněním petice bylo na jednání 17. května 2001 seznámeno zastupitelstvo města. Poměrně ostře ji odmítlo s tím, že jednoznačně stojí o výstavbu.¹⁴³ Dotčení obyvatelé se v červenci 2001 odvolali proti vydanému územnímu rozhodnutí k Okresnímu úřadu Náchod a Krajskému úřadu Hradec Králové. Po jejich odvolání bylo toto rozhodnutí pozastaveno. V roce 2002 začalo nové územní řízení. Po částečné obměně na radnici po volbách v roce 2002 se však přístup vedení města začal postupně měnit. Podle odpůrců stavby je patrná větší snaha k dohodě. Zastupitelstvo města schválilo v roce 2005 záměr vynaložit až 20 milionů Kč na výkupy dotčených nemovitostí.¹⁴⁴ Rovněž majitelům obchodů a provozoven v trase přeložky se radnice snaží vyhledat a nabídnout vyhovující náhradní prostory.¹⁴⁵

Uvedený příklad dokazuje, že i relativně malá skupina občanů je schopna účinně prosazovat a hájit své zájmy.

4.4.2 Organizace sdílení společnosti

Organizací, jejichž stěžejním posláním je umožňovat lidem sdílení společnosti s jinými lidmi stejných zájmů, působí v Novém Městě nad Metují poměrně velké množství. Některé vznikly po roce 1989, ale většina z nich působí již dlouhodobě. Nejstarší je Svaz dobrovolných hasičů, který vznikl již v roce 1871.

K tradičním spolkům patří Český rybářský svaz, Český zahrádkářský svaz a Český svaz včelařů.

Největší z těchto organizací je Český rybářský svaz. Založen byl již v roce 1920 a počet jeho členů má stále rostoucí tendenci. V posledních letech se počet členů organizace pohybuje kolem pěti set. V letech kolem přelomu století byla místní organizace poněkud poznamenána vnitřními spory. Konflikt mezi členy výboru o zarybňování a osud pstruhařského revíru Metuje 3 vyústil v odstoupení části jeho členů. Na členské schůzi v prosinci 2001 dokonce nebylo přítomnými členy organizace přijato

¹⁴³ Ani některým členům zastupitelstva se však nelíbil způsob její prezentace tehdejším tajemníkem města Otto Horákem. Ten petici před zastupiteli ostře odsoudil. Zpochybňoval například, že někteří podepsaní neuvádějí novoměstskou adresu atd. Podle názoru těchto zastupitelů je naopak každá snaha občanů chválná. Podle rozhovoru se zastupitelem za ODS Janem Koskem ze září 2001.

¹⁴⁴ Město chce nemovitosti postupně samo vykoupit za vyšší sumu, než nabízela správa silnic a dálnic a po prosazení výstavby obchvatu je se ztrátou odprodat státu.

¹⁴⁵ Podle materiálů a korespondence Ladislava Gerží k přeložce silnice I/14, rozhovorů s Ladislavem Geržou z let 2001 a 2005, rozhovorů se zastupiteli města Irenou Voříškovou, Janem Koskem a Jiřím Hladíkem z let 2001 a 2006.

žádné usnesení.¹⁴⁶ Uvedené spory, před pár lety nemyslitelné, jsou příkladem změn celé společnosti po převratu z roku 1989.

Na rozdíl od Českého rybářského svazu se počet členů u svazů zahrádkářů a včelařů po roce 1989 podstatně snížil. „Zahrádkáři“ dnes mají zhruba 300 členů, oproti více než 700 před převratem. Také v Novém Městě nad Metují se odrazila změna ekonomických podmínek a společenské situace. Pod zahrádkářským svazem fungující kaktusářský spolek se rozpadl úplně, ač měl v 80. letech až 35 členů. Po roce 2000 však činnost znovu obnovil. Podobně klesl počet členů Českého svazu včelařů o více než polovinu (z 240 na 110). Průměrný věk včelařů se pohybuje kolem 62 let. Zde se však odráží špatná ekonomika tohoto oboru v celé zemi.

Další organizací je Klub seniorů „Dobrá pohoda“. Klub pořádá ročně desítky akcí, jako jsou zájezdy, besedy či vycházky po okolí. Ve městě rovněž působí Český červený kříž, Český svaz bojovníků za svobodu, Junák či mnohé sportovní organizace.

K organizacím, které vznikly, respektive obnovily svoji činnost po roce 1989, patří občanské sdružení Akademické týdny. Toto sdružení každoročně organizuje čtrnáctidenní vzdělávací, kulturní a oddechovou akci s osvětovým zaměřením na nejširší úrovni (od vědy až po občanské postoje). Návštěvnost dosahuje přes tisíc posluchačů z okolí i z celé republiky.¹⁴⁷

Samostatnou oblastí je vztah zájmových organizací s orgány státní správy a samosprávy, zejména s představiteli města. Pryč jsou doby, kdy zájmové svazy měly v rámci Národní fronty zastoupení v zastupitelských sborech na všech úrovních.¹⁴⁸ Dnes se tak do popředí dostává jejich pravý účel, tj. sdílení společnosti s lidmi se stejným zájmem. Na místní úrovni je u většiny organizací vztah s veřejnou správou a samosprávou prakticky minimální. Některé ze spolků usilují o získání dotací od města (sportovní svazy, Akademické týdny atd.). Některé organizace hodnotí vztahy s radnicí

¹⁴⁶ Ve stejném roce se na výroční schůzi část členů pokusila prosadit rozdělení místní organizace do dvou samostatných spolků.

¹⁴⁷ Podle rozhovorů s Jaroslavem Jindrou a Jindřichem Mimrou ze září 2001, materiálů občanských sdružení a webových stránek Nového Města nad Metují. Výčet občanských sdružení není zdaleka úplný, jejich seznam je uveden v příloze disertační práce.

¹⁴⁸ V Královéhradeckém kraji je však možné nalézt obce, ve kterých členové občanských sdružení jako sdružení nezávislých kandidátů pravidelně kandidují do obecních zastupitelstev. Například v obci Králíky (okres Hradec Králové) si v roce 2002 mohli voliči vybírat ze SNK – Sbor dobrovolných hasičů Králíky, SNK – Rybářský spolek Králíky, SNK – Český červený kříž či SNK – Myslivecké sdružení Háje.

jako dobré (Akademické týdny), jiné jako spíše špatné. Jako ne příliš uspokojivé hodnotí vztahy s městem např. místní organizace Českého rybářského svazu.¹⁴⁹

Podobně jako v dalších městech a obcích došlo také v Novém Městě nad Metují po roce 1989 ke značnému nárůstu počtu různých občanských sdružení. Na druhé straně ve stávajících spolcích většinou rapidně poklesl počet členů. Nejdůležitějším předpokladem pro fungování zájmových spolků byla a je skutečnost zda, se najdou lidé, kteří jsou ve svém volném čase ochotní zajišťovat jejich vedení, administrativu a činnost.

4.4.3 Ostatní organizace

Specifickým druhem občanských sdružení jsou církve. Obyvatele Nového Města nad Metují a zejména okolních menších obcí je možno označit za poměrně značně nábožensky založené. V současné době ve městě působí čtyři církve. Jsou to církve římskokatolická, bratrská, českokatolická evangelická a československá husitská. Největší z nich je církev římskokatolická, která udává účast až 800 lidí z města i celého okolí na svých bohoslužbách. Ostatní mají počet věřících řádově nižší.¹⁵⁰

4.5 Shrnutí a závěry

Politické aktéry je možné rozdělit do dvou skupin. Do jedné patří politické strany a do druhé zájmové skupiny. V Novém Městě nad Metují jako obci střední velikosti působí všechny strany zastoupené v Poslanecké sněmovně PČR a stranické spektrum doplňuje místní sdružení nezávislých kandidátů a jedna mimoparlamentní strana. Většina politických uskupení se aktivizuje pouze v období před volbami a v mezidobí nevyvíjí prakticky žádnou činnost. Výjimku tvoří KSČM a KDU–ČSL, ty rovněž disponují největším počtem členů. Reálný politický vliv na městské záležitosti však velikostí členské základny nijak ovlivněn není. Většina novoměstských komunálních politiků nemá zájem pracovat se do krajské či národní politiky, motivy jejich vstupu do politiky komunální je tak třeba hledat jinde. Vedle snahy pracovat pro své město je u minimálně části z nich můžeme nalézt ve snaze prosazovat své zájmy, které někdy souvisí s jejich podnikatelskými aktivitami.

¹⁴⁹ Podle rozhovoru s předsedou MO ČRS Jaroslavem Jindrou ze září 2001.

¹⁵⁰ Podle webových stránek Nového Města nad Metují.

Úspěšný odpor skupinky občanů bojujících proti navrhované trase obchvatu města ukazuje, že vstup do komunální politiky není jedinou cestou, jak účinně hájit své zájmy. Zájmových skupin jejichž hlavní činností je obhajovat a prosazovat zájmy svých členů, však ve městě mnoho nalézt nelze. Mimo neformálních a neregistrovaných skupin jde zejména o odborové organizace. Ty však svoji aktivitu zaměřují prakticky výhradně dovnitř organizací, v nichž působí. Nepoměrně větší počet občanských sdružení má za hlavní cíl své činnosti umožňovat lidem sdílení společnosti s jinými lidmi stejných zájmů. Po roce 1989 došlo ke značnému nárůstu počtu těchto občanských sdružení, byť celkový počet členů zaznamenal spíše pokles. Nejdůležitějším předpokladem činnosti zájmových spolků jsou lidé ochotní ve svém volném čase zajišťovat jejich fungování a administrativu. To samé platí také u odborových organizací, kterým počet členů již většinou neumožňuje zaměstnávat uvolněné funkcionáře, a u politických stran, zejména pokud nedisponují žádnými uvolněnými posty v samosprávě.

Situace v Novém Městě nad Metují potvrzuje myšlenky Ulricha Becka a Ralfa Dahrendorfa pouze částečně. Občané mnohdy před tlakem zvenčí dávají při prosazování svých zájmů přednost přímé účasti v zastupitelstvu města.

Předpoklad o odlišných spojenečtvích na lokální politické úrovni oproti úrovni národní se v Novém Městě nad Metují potvrzuje. Jako příklad je možno uvést velmi přátelské vztahy místní Unie svobody k místní Občanské demokratické straně, které trvají po celou dobu činnosti prvně jmenované.

5. Volby a volební výsledky

5.1 Uvedení do problematiky

Volby jsou významným aspektem politického procesu na všech úrovních rozhodování. Výkon aktivního či pasivního volebního práva je, vedle dalších možností, důležitou formou občanské a politické participace občanů.

V našem textu se zabýváme volbami na všech úrovních politické vertikály. Volby do Poslanecké sněmovny PČR a Evropského parlamentu jsou pro téma práce zajímavé prakticky pouze z hlediska výsledků a okrajově některých aspektů předvolební kampaně. Volbám do Senátu PČR je již věnována hlubší pozornost a všímáme si rovněž programu jednotlivých kandidátů. To obdobně platí o hlasování o kandidátech do zastupitelstva Královéhradeckého kraje. Na komunální úrovni jsou předmětem našeho zájmu programy jednotlivých volebních stran, průběh předvolební kampaně, výsledky voleb a povolební jednání mezi politickými subjekty.

5.2 Volby a jejich výsledky po roce 1989

5.2.1 Komunální volby

Volby 1990

První volby do obecních zastupitelstev se v popřevratovém Československu konaly 24. listopadu 1990. Podobně jako parlamentní volby z června téhož roku je nelze řadit mezi ty “klasické”, zejména z důvodu velmi dlouhé prodlevy od posledních demokratických komunálních voleb (květen 1938) a díky fenoménu Občanského fóra.

Jedinečnosti těchto zakládacích voleb odpovídal také průběh volební kampaně. Za značného zájmu občanů proběhlo zejména předvolební setkání s kandidáty Občanského fóra, které kandidovalo v koalici s Československou stranou socialistickou, na Husově náměstí. Tato koalice šla do voleb s “*Programem pro příští život města*”. Základní teze programu byla velice obecná: “*Nové Město nad Metují představuje spojení výtvaru člověka a krásné krajiny. Architektonickou výlučností a snadnou dostupností Orlických hor a všech okolních památek je předurčeno jako středisko kulturního ruchu*”.¹⁵¹

Podle očekávání ve volbách zvítězila koalice OF a ČSS. Získala deset mandátů a do absolutní většiny v zastupitelstvu jí tak scházelo pouze jedno křeslo. Zajímavostí těchto

¹⁵¹ Kronika města Nové Město nad Metují z roku 1990.

voleb je samostatná kandidatura nezávislého kandidáta Jaroslava Šimka, který však mandát v zastupitelstvu nezískal. A to ani přes skutečnost, že jako jednotlivec dosáhl jednoho z největších zisků voličských hlasů. Tento příklad ilustruje znevýhodnění samostatně kandidujících jednotlivců vyplývající z volebního zákona. Rada města byla po volbách vytvořena ze zástupců Občanského fóra a Československé strany lidové v poměru čtyři ku třem. Starostou se stal Pavel Vašina, jež kandidoval za OF, a místostarostou Ivan Nitka, bezpartijní, zvolený na kandidátce ČSL.

**Tabulka 30: Výsledky voleb do městského zastupitelstva 1990
(Nové Město nad Metují)**

Volební strana	Počet mandátů	Počet mandátů v %
Nezávislý kandidát J. Šimek	0	0
Koalice KDS, ČSL, nezávislí kand.	7	33,33
Koalice OF, ČSS	10	47,62
SPR-RSČ	0	0
Koalice ČSSD, SZ, NSS, SNK	2	9,52
KSČ	2	9,52
Celkem	21	100,00

Volební účast v %

Rok voleb	Nové Město nad Metují	Okres Náchod	Východo-český kraj	ČR - celkem
1990	85,9	82,3	80,9	73,5

Zdroj: Kronika Nového Města nad Metují, ČSU.

Volby 1994

Druhé volby do městského zastupitelstva proběhly 18. a 19. listopadu 1994. Proti volbám z roku 1990 měly už daleko blíže k „normálu“. Své kandidáty postavilo devět politických subjektů.

Ve srovnání s rokem 1990 byly již prakticky všechny předvolební programy poměrně konkrétní. Většina politických subjektů se v nich zabývala privatizací bytového fondu a podporou výstavby nových bytů, deklarovala podporu výstavby penzionu pro starší občany se sociálními službami a navrhovala rekonstrukci koupaliště. Levicové strany (ČSSD, KSČM) zdůrazňovaly nutnost ponechání alespoň části bytového fondu v majetku města jako tzv. sociální byty a požadovaly využití finančních prostředků z částečné privatizace obecních bytů na novou výstavbu. Naopak pravicové strany (KDS, ODA) deklarovaly ve svých programech podporu privatizace městských bytů a město by podle jejich názoru mělo pro novou výstavbu vytvářet pouze podmínky (silnice, kanalizace, plynofikace, telefonní sítě). ČSSD rovněž navrhla upřednostňování

novoměstských podniků při obnově a rozvoji města.¹⁵²

Většina kandidujících stran pořádala předvolební mítinky, které se setkávaly s poměrně značným zájmem občanů. Na setkání s kandidáty ODS se například přišlo podívat několik desítek občanů. V kampaních pozdějších let byl již tento počet prakticky nedosažitelný. Je však pravda, že místní kandidáty přijel podpořit tehdejší ministr dopravy Jan Stráský.

Volby s velkým náskokem vyhrála ODS s více než 41% hlasů (9 mandátů). Na druhém místě se umístila KDU–ČSL, která získala přes 18% hlasů (4 mandáty). Tyto dvě strany také vytvořily radu města. Starostou zůstal Pavel Vašina (bez politické příslušnosti, ODS) a místostarostou se stal Karel Nývlt (bez politické příslušnosti, KDU–ČSL).

**Tabulka 31: Výsledky voleb do městského zastupitelstva 1994
(Nové Město nad Metují)**

Volební strana	Platné hlasy	% platných hlasů	Počet mandátů	Počet mandátů v %
KDU–ČSL	18 004	18,34	4	19,05
KDS	5 020	5,11	1	4,76
ČSSD	7 030	7,16	1	4,76
ODA	5 322	5,42	1	4,76
KSČM	11 729	11,95	2	9,52
ODS	40 268	41,03	9	42,86
DEU	3 179	3,24	1	4,76
Koalice SPR-RSČ, SDČR	439	0,45	0	0,00
Sdružení nezávislých kandidátů	7 154	7,29	2	9,52
Celkem	98 145	100,00	21	100,00

Volební účast v %

Rok voleb	Nové Město nad Metují	Okres Náchod	Východo- český kraj	ČR - celkem
1994	70,49	66,6	69,37	60,68

Zdroj: Městský úřad Nové Město nad Metují, ČSU.

Volby 1998

V pořadí třetí volby městského zastupitelstva se konaly 13. a 14. listopadu 1998. Zúčastnilo se jich šest politických seskupení. V Novém Městě patřily k nejbouřlivějším z dosud konaných komunálních voleb v krátké popřevratové historii.

¹⁵² Volební program České strany sociálně demokratické-Nové Město nad Metují-kandidátka č. 7. KDU–ČSL Nové Město nad Metují-Volební program 1994. Občanská demokratická aliance-Víme, co naše město potřebuje-komunální volby 1994 v Novém Městě nad Metují. KDS-vědomí odpovědnosti pro komunální volby 1994. Centrální volební program ODS-Rozvážně a odpovědně-komunální volby 1994.

Většina stran zveřejnila poměrně konkrétní a obsáhlé předvolební programy. Koalice ODS a US ve svém programu obšírně vyjmenovávala dosažené úspěchy předcházejícího volebního období. Všechny strany opět navrhovaly výstavbu nového, případně alespoň rekonstrukci a zprovoznění stávajícího koupaliště a dále rekonstrukci základní školy v Krčíně. U ČSSD a KSČM se opět objevuje myšlenka výstavby sociálních bytů. S nejkritičtějším programem vystoupilo místní Sdružení nezávislých kandidátů. Mimo jiné v něm kritizovalo příliš vysoké náklady na výstavbu penzionu Oáza pro důchodce, malou podporu vedení města pro zapojení místních firem při realizaci městských investic, či nedostatečnou podporu sportovních klubů působících ve městě.¹⁵³

Kandidující strany představovaly své kandidáty voličům klasicky na předvolebních mítincích. Kandidáti místního SNK se zúčastňovali i mítinků ostatních stran. Veřejně se na nich dotazovali, koho dotyčná strana podpoří na funkci starosty města a jestli je případně ochotna podpořit jejich kandidáta Libora Šnajdra.

S těsným rozdílem necelých dvou procent hlasů ve volbách zvítězila koalice ODS a US před místním SNK (sedm a šest mandátů). Stávající koalice na radnici (ODS, KDU-ČSL) ztratila většinu v městském zastupitelstvu. Po poměrně složitém vyjednávání však starostou města zůstal Pavel Vašina (nezávislý za ODS) a místostarostou Karel Nývlt (nezávislý za KDU-ČSL). Rada města byla rozšířena o jednu členku nominovanou ČSSD a dvě místa byla rovněž nabídnuta zástupcům Sdružení nezávislých kandidátů. Kandidáta místního SNK Libora Šnajdra nepodpořil při volbě starosty mimo vlastních poslanců žádný zastupitel z jiné strany.

¹⁵³ ČSSD-program pro komunální volby v Novém Městě nad Metují 1998. Volební program koalice ODS a US v Novém Městě nad Metují 1998-2002. Sdružení nezávislých kandidátů-Poslanci řeší problémy celé společnosti, my chceme řešit problémy tohoto města A TÍM I VAŠE-volby 1998.

**Tabulka 32: Výsledky voleb do městského zastupitelstva 1998
(Nové Město nad Metují)**

Volební strana	Platné hlasy	% platných hlasů	Počet mandátů	Počet mandátů v %
KDU – ČSL	13 052	15,93	3	14,29
ČSSD	11 020	13,45	3	14,29
KSČM	6 961	8,49	2	9,52
Koalice SPR - RSČ, SDČR	1 122	1,37	0	0,00
Koalice ODS, US	25 492	31,11	7	33,33
Sdružení nezávislých kandidátů	24 302	29,66	6	28,57
Celkem	81 949	100,00	21	100,00

Volební účast v %

Rok voleb	Nové Město nad Metují	Okres Náchod	Východo-český kraj	ČR - celkem
1998	53,93	53,4	53,73	45,02

Zdroj: ČSU – www.volby.cz.

Volby 2002

Čtvrté popřevratové volby do městského zastupitelstva Nového Města nad Metují se konaly 1. a 2. listopadu 2002. Stejně jako předcházejících voleb v roce 1998 se jich zúčastnilo šest politických uskupení, avšak v poněkud odlišné struktuře. ODS již kandidovala samostatně bez US. Ta rovněž postavila samostatnou kandidátku.

V předvolebních programech většiny kandidujících uskupení se opět objevuje výstavba nového koupaliště. Mezi další prakticky totožné předvolební cíle patřila podpora výstavby obchvatu města, rekonstrukce objektu „nové radnice“¹⁵⁴ a řešení areálu kasáren, který byl po zrušení novoměstské vojenské posádky předán městu. S výjimkou místního SNK rovněž všechny kandidující strany navrhovaly přístavbu penzionu pro starší občany OÁZA. ČSSD viděla prioritu v oblasti investic do bytové výstavby a jeden z objektů v areálu kasáren navrhovala přestavět na nájemní malometrážní byty. Vyslovila se rovněž pro zachování dostatečného podílu bytů ve vlastnictví města pro sociálně potřebné lidi. Přes prakticky nulové zadlužení města upozorňují sociální demokraté ve svém programu na limitovanou možnost investic. ODS a US navrhuje pokračovat v privatizaci městských bytů s tím, že by si město mělo ponechat pouze nezbytný minimální bytový fond. ODS, US a místní SNK případnou

¹⁵⁴ Budova na náměstí Republiky byla vybudovaná v roce 1928 jako sídlo okresního úřadu Nové Město nad Metují. Po zrušení novoměstského okresu v roce 1949 zde desítky let sídlil podnik ELTON. V roce 2001 budovu odkoupilo město a po rozsáhlé rekonstrukci sem v roce 2004 přemístilo většinu svých úředníků.

městskou bytovou výstavbu nezmiňují. Město by podle jejich názoru mělo pouze vytvářet podmínky pro soukromou výstavbu nových bytů, a to včetně nájemníků.¹⁵⁵

Vzruch do předvolební kampaně přinesl svým sporem s vedením města o nájemní smlouvu k hotelu Metuj lídr kandidátky místního SNK Roman Brož a jeden z občanů, který přelepil volební plakáty kandidáta ODS na starostu Jiřího Tymela textem „*Je podáno trestní oznámení za vážný trestný čin (od 4.9.2002)*“.¹⁵⁶

Ve volbách opět zvítězila ODS, která získala osm mandátů. Všechna ostatní politická uskupení zůstala daleko vzadu s dvěma či třemi mandáty. Největší propad utrpělo místní SNK s dvěma mandáty oproti šesti v roce 1998. Toto uskupení však mělo naprosto odlišné personální složení a prakticky i cíle. Již několik hodin po vyhlášení volebních výsledků se sešli zástupci ODS se Sdružením US-DEU a nezávislých kandidátů k jednání o vytvoření rady města. Později se tato jednání rozšířila o KDU–ČSL. ODS obsadila funkci starosty a čtyři místa v radě města. KDU–ČSL nominovala místostarostu a US-DEU jednoho člena rady. Toto uskupení rovněž navrhlo tajemníka městského úřadu. Z rady města po čtyřech letech vypadl zástupce ČSSD a místního SNK.

**Tabulka 33: Výsledky voleb do městského zastupitelstva 2002
(Nové Město nad Metují)**

Volební strana	Platné hlasy	% platných hlasů	Počet mandátů	Počet mandátů v %
Sdružení nezávislých kandidátů	9 012	12,10	2	9,52
Sdružení US-DEU a nezáv. kand.	9 877	13,26	3	14,29
ČSSD	11 384	15,28	3	14,29
KDU–ČSL	10 750	14,43	3	14,29
ODS	24 896	33,43	8	38,09
KSČM	8 560	11,49	2	9,52
Celkem	74 479	100,00	21	100,00

Volební účast v %				
Rok voleb	Nové Město nad Metují	Okres Náchod	Královéhradecký kraj	ČR - celkem
2002	48,87	51,46	50,69	43,39

Zdroj: ČSU – www.volby.cz.

¹⁵⁵ Volte Nové Město plné života-volební program ODS 2002-2006. Sdružení nezávislých SNK-Základní body našich cílů v Novém Městě nad Metují-Volební období 2002-2006. Volební program 2002-2006 Sdružení Unie svobody a nezávislých kandidátů v Novém Městě nad Metují. KDU–ČSL Jsme tu doma-Nové Město nad Metují-komunální volby 2002. Každý občan se podílí na budoucnosti obce, ve které žijeme-komunální volební program ČSSD 2002, zveřejněný v novinách náchodského regionu ECHO 4.10., 11.10. a 18.10. 2002. Nové Město: Po 12 letech nový starosta. In. Mladá fronta DNES, kraj Královéhradecký, 19.10.2002.

¹⁵⁶ Trestní oznámení Jiřího Tymela vinilo ze založení požáru nefunkčního městského koupaliště. Policie však toto oznámení záhy odložila.

5.2.2 Regionální (krajské) volby

Volby do zastupitelstva Královéhradeckého kraje se od obnovení krajské samosprávy v roce 2000 konaly dosud dvakrát, v letech 2000 a 2004. Zatímco v roce 2000 se o 45 mandátů v krajském zastupitelstvu ucházelo 13 politických stran, politických hnutí a koalic, v roce 2004 již kandidovalo 15 politických subjektů.

Mnohé politické strany na svých kandidátkách vsadily na komunální politiky, případně v roce 2000 na představitele tehdejších okresních úřadů. Kandidátku ODS vedl Pavel Bradík, přednosta okresního úřadu v Hradci Králové¹⁵⁷, a kandidátku Čtyřkoalice dlouholetý starosta Třebechovic pod Orebem Vladimír Derner¹⁵⁸. Rovněž kandidáti z Nového Města nad Metují se často rekrutovali z městské samosprávy. Za ODS kandidoval v roce 2000 na 39. místě tehdejší starosta města Pavel Vašina a na 45. další zastupitel a městský radní Jiří Tymel. V roce 2004 Jiří Tymel, už jako starosta Nového Města, svoji kandidaturu zopakoval.¹⁵⁹ Členové městského zastupitelstva kandidovali rovněž za ČSSD, KSČM, KDU-ČSL a US-DEU.¹⁶⁰ V případě stran s reálnou šancí obsadit mandáty v zastupitelstvu se však novoměstští kandidáti objevují na nevolitelných místech. Nejvíce kandidátů z Nového Města figurovalo v roce 2000 na kandidátce koalice Republikáni Miroslava Sládka, kdy obsadili devět z celkových 50 míst kandidátů a náhradníků. Tehdejší předseda místní organizace SPR-RSČ Roman Pokorný byl na druhém místě této kandidátky.¹⁶¹

V programu většiny kandidujících formací se v obou letech jako jeden z hlavních programových cílů objevuje podpora dostavby dálnice D 11 do Hradce Králové a následné vybudování rychlostní komunikace až na hranice s Polskem, zlepšování kvality veřejné dopravy, či podpora hospodářství kraje¹⁶². Levicové strany slibovaly podporu výstavby nových bytů. Z novoměstských kandidátů představil obšírněji svůj

¹⁵⁷ Po volbách v roce 2000 se stal krajským hejtnem, stejný post zastává i ve volebním období 2004 – 2008.

¹⁵⁸ Po volbách v roce 2000 se stal náměstkem hejtmána. V roce 2004 vedl kandidátku KDU-ČSL a opět získal mandát v krajském zastupitelstvu. Místa v krajské radě však strana nezískala.

¹⁵⁹ Ovšem opět až na 44. místě kandidátky ODS.

¹⁶⁰ V roce 2004 jako 22. na kandidátce KSČM Zdeňka Kulhavá, jako 21. za KDU-ČSL Petr Neumann a na 23. místě kandidátky US-DEU Jiří Hladík. Viz volební listky.

¹⁶¹ V roce 2004 již za Republikány Miroslava Sládka kandidovala pouze jedna občanka Nového Města a celkově na kandidátkách všech uskupení bylo pouze 8 lidí z Nového Města.

¹⁶² Formou pomoci podnikatelům při získávání dotací z programů kraje a z fondů EU, oživení starých výrobních areálů v kraji.

program prakticky pouze kandidát za US-DEU Jiří Hladík, jež voličům zaslal dopis. Deklaroval v něm připravenost zastupovat zájmy Náchodska a zvláště Nového Města a zmiňuje, že se spolu s ostatními unionisty zasadí o obchvat města.¹⁶³

Setkání s voliči v Novém Městě nad Metují organizovaly pouze některé strany zde působící, tj. ODS, Čtyřkoalice (v roce 2004 KDU-ČSL), ČSSD a KSČM. Některé další se prezentovaly alespoň formou plakátů. V roce 2000 bylo v rámci kampaně obšírněji komentováno vloupání do kanceláře náchodského podnikatele a tehdejšího předsedy královéhradecké ČSSD Miloslava Mrštiny, který byl kandidátem této strany na hejtmána. Došlo k němu již několik měsíců před volbami a prakticky jedinou věcí, která se ztratila, byla jeho složka „ČSSD – tajné“.

V roce 2000 si mandáty v „královéhradeckém parlamentu“ rozdělily pouze čtyři politické formace. První skončila ODS, která o pár set hlasů porazila Čtyřkoalici. Třetí skončili s výraznějším odstupem komunisté a čtvrtí sociální demokraté. V roce 2004 se do krajského zastupitelstva dostalo již šest politických stran. Zvítězila opět ODS, která získala bezmála o polovinu více hlasů než v předcházejících krajských volbách. Mandáty v zastupitelstvu získali rovněž komunisté, sociální demokraté, lidovci, SNK sdružení nezávislých a koalice Volba pro kraj, složená z Evropských demokratů, Volby pro město a Strany pro otevřenou společnost.¹⁶⁴ Strana pro otevřenou společnost a Volba pro město kandidovaly ve společné koalici již v roce 2000, kdy je od postupu do zastupitelstva dělilo pouze několik setin procenta. Oproti volbám v listopadu 2000 zaznamenaly po čtyřech letech značné ztráty strany někdejší Čtyřkoalice, které již kandidovaly samostatně. KDU-ČSL získala pouze zhruba 10% hlasů a US-DEU se do zastupitelstva vůbec nedostala. Pro lidovce a unionisty znamenal volební propad ztrátu míst v radě kraje, kterou v období 2000 až 2004 tvořili spolu s ODS. V roce 2004 vytvořila krajskou radu ODS spolu se zástupci SNK sdružení nezávislých.¹⁶⁵

V roce 2000 zvítězila v Novém Městě se značným rozdílem tehdejší Čtyřkoalice. Lepších výsledků ve srovnání s celokrajskými dosáhla v obou letech ODS, horších naopak KSČM. Kandidátům z Nového Města se nepodařilo příliš zvýšit volební zisk

¹⁶³ Dopis voličům – Jiří Hladík. Programy kandidujících stran.

¹⁶⁴ Koalice Volba pro kraj získala přesně 5% hlasů nutných k zisku mandátů.

¹⁶⁵ Po volbách se KDU-ČSL, ČSSD, SNK a Volba pro kraj dohodly na společném postupu s cílem vytvořit jakýsi protipól vítězné ODS. Po delším vyjednávání však SNK vstoupilo do koalice s ODS a ostatní strany zůstaly spolu s KSČM v opozici. Viz např. Nová krajská koalice? Politická realita, nikoli zrada nezávislých. In. MF DNES, Kraj Královéhradecký, 6. 12. 2004.

svých formací. Ať už se v roce 2000 jednalo o devět kandidátů Republikánů Miroslava Sládka či v roce 2004 o člena městské rady za US-DEU. Jako jedno z mála větších měst kraje nemá Nové Město žádného zástupce v krajském zastupitelstvu. Způsobila to skutečnost, že u stran zastoupených v zastupitelstvu byli novoměstští občané na nevolitelných místech a žádný z nich není patrně mimo svůj region dostatečně známý, aby získal potřebný počet preferenčních hlasů.

Tabulka 34: Výsledky voleb do Královéhradeckého zastupitelstva (2000)

Politický subjekt	Královéhradecký kraj			Nové Město n. Met.	
	platné hlasy	% platných hlasů	mandáty	platné hlasy	% platných hlasů
ODS	39 953	26,86	14	824	28,81
Čtyřkoalice	39 030	26,24	14	1 076	37,62
Komunistická strana Čech a Moravy	26 764	17,99	10	353	12,34
Česká strana sociálně demokratická	19 613	13,18	7	331	11,57
Koalice Volba pro město a Str. za otevřenou společnost	7 251	4,87		52	1,81
Česká strana národně sociální - NEZÁVISLÍ	6 608	4,44		65	2,27
Strana za životní jistoty	4 007	2,69		32	1,11
Strana venkova	1926	1,29		16	0,55
Republikáni Miroslava Sládka	1 716	1,15		31	1,8
Humanistická aliance	1 121	0,75		22	0,76
Vlastenecká republikánská strana	294	0,20		6	0,2
Národně demokratická strana	243	0,16		48	1,67
Koalice Pravý blok, Klub angažovaných nestraníků	228	0,15		4	0,13

Volební účast v %

Rok voleb	Nové Město nad Metují	Okres Náchod	Královéhradecký kraj	ČR – celkem
2000	37,25	35,04	34,74	33,64

Zdroj: ČSU – www.volby.cz.

Tabulka 35: Výsledky voleb do Královéhradeckého zastupitelstva (2004)

Politický subjekt	Královéhradecký kraj			Nové Město n. Met.	
	platné hlasy	% platných hlasů	mandáty	platné hlasy	% platných hlasů
ODS	55 846	39,28	21	1 216	44,05
KSČM	23 686	16,66	8	372	13,47
ČSSD	17 020	11,97	6	330	11,95
KDU-ČSL	14 715	10,35	5	312	11,30
SNK sdružení nezávislých	8 662	6,09	3	219	7,93
ED, VPM, SOS - Volba pro kraj	7 108	5,00	2	103	3,73
US-DEU	4 900	3,44		100	3,62
Nezávislí	3 575	2,51		30	1,08
Strana zelených	3 564	2,50		40	1,44
Strana za živ. jistoty-Strana obč. republiky České	1 199	0,84		10	0,36
Pravý blok	630	0,44		8	0,28
Republikáni Miroslava Sládka	514	0,36		10	0,36
Strana zdravého rozumu	401	0,28		4	0,14
Koruna Česká (monarchistická strana)	278	0,19		5	0,18
Demokratická unie ČR	47	0,03		1	0,03

Volební účast v %

Rok voleb	Nové Město nad Metují	Okres Náchod	Královéhradecký kraj	ČR – celkem
2004	34,21	31,93	32,56	29,62

Zdroj: ČSU – www.volby.cz.

5.2.1 Parlamentní volby

Volby do Poslanecké sněmovny PČR (Federálního shromáždění, České národní rady)

Ve sledovaném období byli v České republice (Československu) poslanci Parlamentu ČR (Federálního shromáždění a České národní rady) voleni pětkrát. A to v letech 1990, 1992, 1996, 1998 a 2002. Kampaň před parlamentními volbami v Novém Městě nad Metují probíhala klasickými metodami. Kandidující politické strany pořádaly setkání s voliči, rozdávaly předvolební materiály apod. Účast občanů na předvolebních mítincích byla různá. S postupujícími lety však zájem voličů opadal. Některé politické strany dokázaly téměř naplnit náměstí či sokolovnu, zejména v počátcích devadesátých let, na akce jiných nepřišel skoro nikdo.¹⁶⁶

Volební výsledky ve městě v porovnání s okresem, krajem a ČR zachycují následující tabulky. Uvedeny jsou pouze politické strany s významnějšími zisky hlasů.¹⁶⁷

Tabulka 36: Výsledky voleb do Federálního shromáždění a České národní rady v roce 1990 (v %)

Politický subjekt	Nové Město nad Metují			Česká republika		
	SL FS	SN FS	ČNR	SL FS	SN FS	ČNR
Občanské fórum	61,28	62,46	63,50	53,15	49,96	49,50
KDU	15,79	11,85	11,32	8,69	8,75	8,42
KSČ	8,40	8,60	8,23	13,48	13,80	13,24
ČSSD	3,58	3,28	3,83	3,84	4,17	4,11
Strana zelených	2,70	2,27	3,30	3,10	3,44	4,10
Čs. Strana socialistická	2,15	3,81	2,17	2,75	2,89	2,68
Spojenectví zeměd. a venkova	1,67	2,18	1,86	3,77	3,99	4,11
VDS + Republikánská strana	1,45	1,81	1,62	0,94	1,00	1,00
HSD-SMS	0,01	0,01	0,80	7,89	9,10	10,03

Volební účast v % (Sněmovna lidu FS)

Rok voleb	Nové Město nad Metují	Okres Náchod	Východo-český kraj	ČR - celkem
1990	98,9	97,7	97,8	96,8

Zdroj: Ústřední přehled volebních výsledků vydaných ústřední a českou volební komisí - Hospodářské noviny 1990, Kronika Nového Města nad Metují.

¹⁶⁶ Mohlo se dokonce jednat o stejné politické subjekty. Kupříkladu setkání s kandidáty ODS v roce 1992 naplnilo sokolovnu. V roce 2002 již přišel pouze jediný volič.

¹⁶⁷ Celkové volební výsledky jsou obsaženy v příloze.

Výsledky prvních demokratických voleb v popřevratovém Československu musely být nutně ovlivněny mnoha nestandardními faktory (velice dlouhá prodleva od posledních demokratických voleb, fenomén Občanského fóra). V Novém Městě nad Metují byly volební zisky Občanského fóra ve srovnání s ČR ještě o několik procent vyšší. Lepších výsledků dosáhla také KDU. Naopak Čs. strana socialistická nedosáhla ani celorepublikového průměru (mimo Sněmovnu národů FS). V této souvislosti je zajímavé, že v roce 1946 Národní socialisté volby ve městě vyhráli.

Tabulka 37: Výsledky voleb do Federálního shromáždění a České národní rady v roce 1992

Politický subjekt	Nové Město nad Metují			Česká republika		
	SL FS	SN FS	ČNR	SL FS	SN FS	ČNR
ODS-KDS	42,70	40,80	35,72	33,90	33,43	29,73
ODA	8,40	9,51	13,55	4,98	4,08	5,93
KDU-ČSL	8,39	7,93	8,17	5,98	6,08	6,28
ČSSD	8,18	7,70	7,33	7,67	6,80	6,53
Levý blok	8,02	7,80	7,95	14,27	14,48	14,05
Občanské hnutí	4,58	5,10	4,81	4,39	4,74	4,59
SPR-RSČ	4,22	4,11	4,20	6,48	6,37	5,98
LSU	3,61	3,75	3,73	5,84	6,06	6,52
KAN	3,19	3,38	4,35	1,99	2,16	2,69
Hnutí důchodců za životní jistoty	2,29	2,41	2,26	3,31	3,44	3,77
SČPŽR	2,12	2,67	2,98	2,56	2,66	3,15
Nezávislá iniciativa	1,38	1,70	1,82	1,18	1,46	1,37
HSD-SMS	0,13	0,16	0,26	4,23	4,90	5,87

Volební účast v % (Sněmovna lidu FS)

Rok voleb	Nové Město nad Metují	Okres Náchod	Východočeský kraj	ČR - celkem
1990	89,65	88,54	89,49	85,08

Zdroj: Ústřední přehled volebních výsledků vydaných ústřední volební komisí – Hospodářské noviny 1992, Městský úřad Nové Město nad Metují.

Volby v roce 1992 přinesly v české části ČSFR vítězství pravicovým stranám. Co se týče Nového Města nad Metují, byla převaha stran, které vytvořily vládní koalici zbytkové České republiky ještě výraznější.

Tabulka 38: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 1996

	Nové Město	O. Náchod	Vč. kraj	ČR
Politický subjekt	% platných hlasů	% platných hlasů	% platných hlasů	% platných hlasů
ODS	38,13	32,98	29,68	29,62
ČSSD	21,26	22,55	24,78	26,44
KDU-ČSL	12,14	12,85	10,79	8,08
ODA	9,07	7,36	6,44	6,36
KSČM	5,91	6,93	9,56	10,33
SPR-RSČ	4,60	5,80	7,47	8,01
Demokratická unie	3,79	3,72	2,69	2,80
Důchoci za životní jistoty	1,93	3,42	3,61	3,09
Svobodní demokraté - LSNS	1,64	2,46	2,42	2,05
Levý blok	1,00	1,01	1,35	1,40
Volební účast v %				
Rok voleb	Nové Město nad Metují	Okres Náchod	Východo-český kraj	ČR - celkem
1996	83,10	79,21	80,44	76,41

Zdroj: ČSU - www.volby.cz.

Volby v červnu 1996 přinesly vládní koalici ODS, ODA a KDU-ČSL těsnou ztrátu většiny hlasů v Poslanecké sněmovně. Spíše než ztrátou hlasů však byla způsobena menším počtem hlasů pro strany, které nepřekročily pětiprocentní uzavírací klauzuli. Výsledek vládních stran v Novém Městě prakticky odpovídal volebnímu zisku z roku 1992. Za celostátními hodnotami zaostaly obě hlavní levicové strany (ČSSD a KSČM) a rovněž SPR-RSČ.

Tabulka 39: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 1998

	Nové Město	O. Náchod	Vč. kraj	ČR
Politický subjekt	% platných hlasů	% platných hlasů	% platných hlasů	% platných hlasů
ODS	34,99	30,37	27,73	27,74
ČSSD	23,53	26,74	29,95	32,31
Unie svobody	14,14	11,29	9,07	8,60
KDU-ČSL	12,08	13,17	11,56	9,00
KSČM	5,88	7,11	10,00	11,03
SPR-RSČ	2,74	3,33	3,68	3,90
Demokratická unie	2,35	2,36	1,80	1,45
Důchoci za životní jistoty	2,25	2,92	3,28	3,06
Strana zelených	0,76	0,98	1,25	1,12
Volební účast v %				
Rok voleb	Nové Město nad Metují	Okres Náchod	Východo-český kraj	ČR - celkem
1998	78,82	76,26	77,64	74,03

Zdroj: ČSU - www.volby.cz.

Ani volby v roce 1998 nepřinesly obrat v podpoře jednotlivých politických směrů a stran na území Nového Města nad Metují. Nadprůměrných výsledků dosáhly již

tradičně ODS a KDU–ČSL. Dobře se etablovala také nově vzniklá Unie svobody. Podprůměrných volebních zisků ve městě dosáhly levicové politické strany.

Tabulka 40: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2002

	Nové Město	O. Náchod	Králov. kraj	ČR
Politický subjekt	% platných hlasů	% platných hlasů	% platných hlasů	% platných hlasů
ODS	29,09	27,27	26,58	24,47
ČSSD	24,58	25,69	27,48	30,20
Koalice KDU-ČSL, US-DEU	19,47	17,81	14,46	14,27
KSČM	11,13	13,17	16,05	18,51
Sdružení nezávislých	5,16	4,71	3,46	2,78
Naděje	2,46	1,41	0,77	0,62
Strana zelených	2,24	2,00	2,27	2,36
Česká strana národně sociální	0,95	1,28	1,77	0,81
Republikáni Miroslava Sládka	0,81	0,97	0,97	0,97
ODA	0,75	0,56	0,47	0,50
Volební účast v %				
Rok voleb	Nové Město nad Metují	Okres Náchod	Královéhr. kraj	ČR - celkem
2002	62,61	59,39	60,84	58

Zdroj: ČSU - www.volby.cz

Podobně jako v předešlých letech zaznamenaly v porovnání s celostátními výsledky v Novém Městě nadprůměrné počty hlasů pravicové strany (ODS, Koalice KDU-ČSL a US-DEU) a podprůměrné strany levé části politického spektra (ČSSD, KSČM).

Tabulka 41: Výsledky voleb do Evropského parlamentu v roce 2004

	Nové Město	O. Náchod	Králov. Kraj	ČR
Politický subjekt	% platných hlasů	% platných hlasů	% platných hlasů	% platných hlasů
ODS	32,53	32,13	32,62	30,04
KSČM	15,03	15,43	18,37	20,26
SNK sdruž.nez. a Evropští dem.	13,35	11,43	10,80	11,02
KDU-ČSL	12,41	12,31	8,20	9,57
ČSSD	8,08	7,90	8,28	8,78
NEZÁVISLÍ	7,15	8,33	9,07	8,18
Strana zelených	3,29	2,76	3,04	3,16
Unie liberálních demokratů	2,64	1,89	1,73	1,69
Volební účast v %				
Rok voleb	Nové Město nad Metují	Okres Náchod	Královéhr. Kraj	ČR - celkem
2004	34,35	30,25	30,23	28,32

Zdroj: ČSU - www.volby.cz

Pro dokreslení uvádíme výsledky prvních voleb do Evropského parlamentu v ČR. Konaly se podle obdobných principů jako volby do Poslanecké sněmovny PČR¹⁶⁸, jejich výsledky však byly ovlivněny poměrně malou volební účastí.

Volby do Senátu Parlamentu ČR

Náchodský obvod zastupovali ve sledovaném období v PČR dva senátoři. Prvním byl Miloslav Müller, zvolený v listopadu 1996. Před svým zvolením do parlamentu zastával funkci zástupce starosty v Jaroměři. Do voleb 1996 kandidoval jako člen ODS a v druhém kole tehdy poměrně jasně porazil lidovce Jiřího Hanuše, starostu města Červený Kostelec. Po rozkolu ODS na rozhraní let 1997 a 1998 přešel Miloslav Müller jako jeden z mála senátorů ODS k nově vzniklé Unii svobody. Do voleb v roce 2000 se již rozhodl nekandidovat. Toto své rozhodnutí na setkání s občany Nového Města nad Metují zdůvodnil změnou politické příslušnosti v době trvání mandátu a svým věkem¹⁶⁹. Müller již delší dobu před volbami podporoval kandidáta Čtyřkoalice Petra Fejfaru a aktivně se také zapojil do jeho předvolební kampaně. Do druhých voleb v listopadu 2000 se ve volebním obvodu Náchod zaregistrovalo pět kandidátů.

Tabulka 42: Kandidáti do Senátu PČR v obvodě 47 – Náchod v roce 2000

Číslo kand.	Jméno a příjmení	Navrhující strana	Politická příslušnost	Povolání	Bydliště
1	Richard Sacher	ČSSD	nestraník	právník	Praha
2	Miloslav Čermák	ODS	nestraník	starosta města Náchod	Náchod
3	Petr Fejfar	Čtyřkoalice	Unie svobody	starosta města Česká Skalice	Česká Skalice
4	Eduard Katzer	Národně demokratická strana	Národně demokratická strana	stavitel	Nové Město nad Metují
5	Miroslava Doležalová	KSČM	KSČM	návrhářka	Náchod

Zdroj: Volební lístky.

Nejznámějším kandidátem, alespoň z celostátního hlediska, byl bývalý československý ministr vnitra Richard Sacher, navržený sociálními demokraty. Jako jediný z kandidátů však neměl trvalé bydliště v obvodu a také jeho přechodné bydliště a místo narození Úpice leží v sousedním obvodě Trutnov. Sociální demokraté, kteří nemají na Náchodsku příliš silné postavení, patrně očekávali, že se mu podaří získat některé voliče KDU–ČSL, v níž působil do roku 1992. KSČM uvažovala o možnosti

¹⁶⁸ Poměrný volební systém s 5% uzavírací klauzulí. Oproti volbám do PS PČR tvoří volební obvod celé území státu.

¹⁶⁹ V červenci 2000 mu bylo 63 let.

společného kandidáta ČSSD a KSČM právě v osobě Sachera, ale sociální demokracie tuto možnost odmítla. ODS a Čtyřkoalice vsadily na osvědčené regionální politiky.¹⁷⁰ Šance zbývajících dvou kandidátů nebyly od začátku příliš velké. Eduard Katzer je zajímavý spíše svým trvalým bydlištěm v Novém Městě nad Metují. Není zde však příliš známý, protože od svých dvaceti let žije v Praze. Do Národně demokratické strany, snažící se navazovat na stejnojmennou stranu z první československé republiky, vstoupil až v roce 2000. Předtím byl tři roky v KDU–ČSL. Eduard Katzer zároveň s kandidaturou do Senátu vedl kandidátku NDS do krajského zastupitelstva.

Volební programy všech kandidátů se vyznačovaly velkou obecností. I přes to se daly rozdělit do dvou skupin. V první jsou kandidátka KSČM Miroslava Doležalová a Miloslav Čermák na kandidátce ODS. Jejich programy a volební materiály se omezovaly prakticky pouze na životopisy a pár mnoho neříkajících hesel jako „podpořím všechny dobré návrhy“ a „... ve prospěch dobrých lidí a dobrých věcí“ náchodského starosty Čermáka. V programech zbylých tří kandidátů již byly obsaženy určité návrhy a cíle. Richard Sacher dával hlavní důraz na právní základ boje s ekonomickou kriminalitou a korupcí, dále na zprůhlednění a zjednodušení zákonných norem. Za jeden z hlavních úkolů Senátu pokládá „starost o soustavné zvyšování právního vědění občanů“. Hlavním heslem jeho kampaně byl slogan „občané dobré vůle – politika vás potřebuje“. Prezentoval se jako věřící člověk a poměrně obsírně se ve svých materiálech pro voliče věnoval svému vyloučení z KDU–ČSL v roce 1992. Patrně doufal v podporu alespoň části lidoveckých voličů, za které v rámci Čtyřkoalice kandidoval Petr Fejfar z Unie svobody. Také Eduard Katzer se omezil spíše na obecná a proklamativní vyjádření. Mezi jeho cíle tak figurují například podpora vzdělání dětí a mládeže, podstatné snížení přímých daní, nebo omezení a snížení počtu úředníků. Velký důraz klade na podporu elektronických médií, zvláště internetu. Dotýkal se také místních témat, jako je prosazení dopravních obchvatů měst na Náchodsku. Českoskalický starosta a kandidát Čtyřkoalice Petr Fejfar ve svém programu sliboval podporu zákonů rozšiřujících účast občanů při rozhodování o věcech veřejných a podporu vstupu ČR do Evropské unie. Stavěl se také za přímou volbu prezidenta. K místním otázkám se vyjadřoval formou jakési diskuse na svých internetových

¹⁷⁰ Jak Miloslav Čermák tak Petr Fejfar byli dlouholetými starosty Náchoda, respektive České Skalice.

stránkách, kde prezentoval své názory.¹⁷¹ Velkou pozornost věnoval řešení dopravní situace.

Způsob vedení volební kampaně jednotlivými kandidáty byl rozdílný. Všichni využili formu tištěných materiálů a plakátů, vylepovaných na četných plakátovacích plochách, případně distribuovaných přímo do schránek voličů. Eduard Katzer nepořádal vůbec žádné předvolební mítinky a v obvodě o něm nebylo prakticky slyšet. Také Richard Sacher mítinky neprovozoval příliš často a v Novém Městě se občanům představil, společně s kandidáty do krajského zastupitelstva, pouze jednou už v polovině září. Oba ve své kampani vůbec nevyužili prezentaci na internetu. Ani kampaň Miroslavy Doležalové nebyla příliš výrazná.

Nasazení Miloslava Čermáka už bylo výraznější. Oproti jiným kandidátům byl v jisté nevýhodě, protože byl do voleb nominován až v září místo trutnovského lékaře Jaromíra Langer, který odstoupil z voleb a zároveň vystoupil z ODS několik dní před ukončením registrace kandidátů. Langer odmítl tyto své kroky jakkoli komentovat. Čermák více využíval setkání s občany. I když se příliš zaměřoval na Náchod, který měl jako jeho dlouholetý starosta prakticky „jistý“. Zvláště před rozhodujícím druhým kolem se možná spíše mohl pokusit získat nerozhodnuté voliče v jiných městech. Po prvním kole, ve kterém skončil kandidát ODS na druhém místě za Petrem Fejfarem, se Čermákův volební tým postaral o jeden z největších rozruchů předvolební kampaně. Na jednom z mítinků totiž dlouholetý člen náchodské ODS a bývalý asistent poslankyně Zdeňky Horníkové Petr Pakosta řekl, že Fejfar byl před rokem 1989 členem zásahové policejní jednotky. Tato informace se setkala s velkou publicitou jak v regionálních tak i v celostátních masmédiích. Kandidát Čtyřkoalice po tomto nařčení uvedl, že byl opravdu koncem sedmdesátých let v policejní škole. Po sedmnácti měsících z ní však na vlastní žádost odešel a nikdy nezasahoval proti žádné demonstraci. Fejfar také označil za chybu, že se o této skutečnosti ve svém životopise nezmínil. Krajské vedení ODS se prostřednictvím poslance Josefa Ježka od této podle něj neférové akce distancovalo. Na tiskové konferenci totéž udělal i Miloslav Čermák, zároveň však podle informací místního tisku rozdával telefonní číslo utajeného novináře, který prý měl poskytnout další údaje o Fejfarově minulosti.¹⁷²

¹⁷¹ Z hlediska Nového Města nad Metují byl zajímavý jeho názor na počet a umístění měst s rozšířenou působností, v rámci druhé etapy reformy veřejné správy. Preferoval zřízení pouze tří těchto úřadů ve městech Náchod, Broumov a Jaroměř.

¹⁷² Mladá fronta DNES 20.11.2000, příloha Královéhradecký kraj.

Patrně nejpropracovanější kampaň měl kandidát Čtyřkoalice Petr Fejfar. Velmi často pořádal setkání s občany, se kterými začal prakticky už koncem léta. Také jeho webové stránky měly dobrou úroveň.¹⁷³

Podobně jako ve většině ostatních volebních obvodů ani na Náchodsku nedosáhl žádný z kandidátů dostatečné většiny, potřebné ke zvolení již v prvním kole. Reálnější šanci měli prakticky od začátku pouze tři kandidáti, Petr Fejfar ze Čtyřkoalice, Miloslav Čermák za ODS a Richard Sacher nominovaný ČSSD. Na „nepostupovém“ třetím místě nakonec skončil Richard Sacher. Zapříčinila to patrně zejména tradiční místní větší podpora stran hlásících se k pravicovější části politického spektra a odpor minimálně části voličů k tzv. opoziční smlouvě.¹⁷⁴ Na volebních výsledcích, a to nejen Richarda Sachera, se patrně rovněž projevilo zklamání části bývalých voličů vládní strany s vývojem od posledních parlamentních voleb. Přes nepříznivý volební výsledek se Sacherova kandidatura nedá označit za zcela neúspěšnou. V roce 1996 v historicky prvních volbách do Senátu získala kandidátka ČSSD Uršula Kluková 15,56% hlasů (absolutně 5 528 hlasů), kdežto Sacher získal 21,71% (absolutně 6 977 hlasů). Na jedné straně se však poněkud změnila pozice ČSSD a na druhé Uršule Klukové patrně část voličského elektorátu přebíral Jan Kačer, kandidující za Svobodné demokraty–Liberální stranu národně sociální. Minimálně z těchto důvodů se jejich výsledky nedají jednoduše matematicky porovnat. Na druhém místě v prvním kole skončil náchodský starosta Miloslav Čermák. Rovněž jeho výsledek byl určitě ovlivněn důsledky opoziční smlouvy a odchodem části voličů ODS k Unii svobody či respektive Čtyřkoalici. V porovnání s volbami 1996, kdy za ODS kandidoval Miloslav Müller, byl výsledek ODS neporovnatelně horší. Zatímco Müller získal v prvním kole 48,84% hlasů (absolutně 17 346), pro Miloslava Čermáka hlasovalo 28,92% voličů (9 294 lidí). S 35,5% hlasů (absolutně 11 409) zvítězil v prvním kole kandidát Čtyřkoalice Petr Fejfar. Zdá se, že ve prospěch Fejfara hlasovala jak většina sympatizantů KDU–ČSL, tak část bývalých voličů ODS. Výsledky KSČM zůstaly v porovnání se situací v roce 1996 prakticky totožné. Miroslava Doležalová obdržela pouze o pár set hlasů více než František

¹⁷³ Na nich neopomněl okomentovat vloupání do bytu předsedy krajské organizace ČSSD Miloslava Mrštiny a odcizení složky „ČSSD – tajné“ z jeho psacího stolu.

¹⁷⁴ Sacher sice ve svých předvolebních materiálech zdůrazňoval svoji nezávislost a úmysl neřídít se slepě doporučeními vedení strany, ale mnozí voliči měli možná ještě v paměti hlasování části sociálně demokratických senátorů o novele volebního zákona do poslanecké sněmovny v roce 2000. Původně deklarovali své odmítavé stanovisko vůči ní, ale po „intervenci“ Lidového domu ji podpořili. Odstupující senátor Müller z Unie svobody to před volbami neopomněl několikrát zdůraznit.

Meduna. Stejně jako v roce 1996 to stačilo pouze na čtvrté místo. Národní demokrat Eduard Katzer získal jen necelá dvě procenta hlasů. Trochu lepšího výsledku dosáhl pouze ve svém rodném Novém Městě nad Metují, kde pro něj hlasovalo něco přes 5% voličů.

Výsledky druhého kola již byly poměrně přesvědčivé. Fejfar v něm Čermáka porazil o téměř pětadvacet procent hlasů. Kandidát ODS dokonce získal o několik set hlasů méně než v kole prvním. S největší pravděpodobností se ukázalo, že na informace o Fejfarově členství v policejní zásahové jednotce zveřejněné před druhým kolem některými členy volebního týmu ODS nejvíce doplatil sám Čermák. Žádný z poražených kandidátů prvního kola svým voličům nedoporučil, koho mají volit v kole druhém, které bylo doprovázeno podstatně nižší volební účastí.

Tabulka 43: Výsledky voleb do Senátu v roce 2000

Kandidát	Volební strana	Celý obvod 47 - Náchod				Obec Nové Město nad Metují			
		Počty hlasů		% hlasů		Počty hlasů		% hlasů	
		1. kolo	2. kolo	1. kolo	2. kolo	1. kolo	2. kolo	1. kolo	2. kolo
Richard Sacher	ČSSD	6 977	0	21,71	0	494	0	17,58	0
Miloslav Čermák	ODS	9 294	7 537	28,92	37,62	706	600	25,12	32,31
Petr Fejfar	4koalice	11 409	12 495	35,50	62,37	1 144	1 257	40,71	67,68
Eduard Katzer	NDS	600	0	1,86	0	147	0	5,23	0
Miroslava Doležalová	KSČM	3 854	0	11,99	0	319	0	11,35	0

Zdroj: ČSU - www.volby.cz.

Tabulka 44: Výsledky voleb do Senátu v roce 1996

Kandidát	Volební strana	Celý obvod 47 – Náchod				Obec Nové Město nad Metují			
		Počty hlasů		% hlasů		Počty hlasů		% hlasů	
		1. kolo	2. kolo	1. kolo	2. kolo	1. kolo	2. kolo	1. kolo	2. kolo
Miloslav Müller	ODS	17 346	18 007	48,84	62,13	1 681	1 695	53,21	63,53
Jiří Hanuš	KDU - ČSL	6 143	10 976	17,30	37,87	518	973	16,40	36,47
František Meduna	KSČM	3 644	0	10,26	0	277	0	8,77	0
Uršula Kluková	ČSSD	5 528	0	15,56	0	427	0	13,52	0
Jan Kačer	SD – LSNS	2 856	0	8 04	0	256	0	8,10	0

Zdroj: ČSU – www.volby.cz.

Tabulka 45: Volební účast v %

Rok voleb	Nové Město nad Metují		Volební obvod 47 - Náchod		Celá ČR – všechny obvody	
	1. kolo	2. kolo	1. kolo	2. kolo	1. kolo	2. kolo
2000	37,26	23,31	35,27	20,66	33,72	21,56
1996	41,13	34,74	38,08	30,98	35,03	30,63

Zdroj: ČSU – www.volby.cz.

5.3 Komentář k výsledkům voleb

V souladu s hypotézami práce budeme zkoumat zejména vlivy socioekonomických podmínek a historických tradic jednotlivých politických proudů na volební výsledky v regionu.

5.3.1 Historické předpoklady

5.3.1.1 Výsledky voleb na Novoměstsku

Historie voleb na základě všeobecného hlasovacího práva se v někdejším Celku království a zemí v říšské radě zastoupených začala psát po volební reformě ministerského předsedy Kazimira Badeniho schválené v roce 1896.¹⁷⁵ Na sklonku roku 1906 byl pro volby do Říšské rady přijat zákon o volební svobodě a zavedeno všeobecné, rovné, tajné a přímé hlasovací právo pro muže starší 24 let. Do zemských sněmů se však až do rozbití Rakouska–Uherska hlasovalo podle předcházející Badeniho úpravy (kuriový systém).

Za okres královéhradecký, kam patřilo Nové Město nad Metují, získal v roce 1907 poslanecký mandát v Říšské radě Dr. František Drtina (realistická strana). V roce 1911 byl zvolen mladočech Dr. Franta. Oba dva v druhém kole porazili kandidáty sociální demokracie (1907 – Hampl, 1911 – Chalupa). V samotném Novém Městě byly rozdíly vítězů oproti poraženým sociálním demokratům o poznání markantnější než v celém okrese. Jistou zajímavostí je, že v roce 1908 byl za volební okrsek, kam patřilo také Nové Město nad Metují, do českého zemského sněmu zvolen známý bankéř, mladočech Jaroslav Preiss.

Po vzniku Československé republiky měli v Novém Městě nad Metují nejsilnější postavení národní demokraté. Z této strany se také rekrutovali tři starostové města – JUDr. Václav Svoboda, Antonín Nyklíček a Josef Švorc. Významných volebních zisků dosahovala rovněž živnostenská strana, za kterou byl několik let starostou Jaroslav Herzig a Československá strana národně socialistická. Ta obsadila funkci starosty města v roce 1938 (Jiří Jireš).¹⁷⁶ Výsledky voleb do obecního zastupitelstva z let 1919, 1923 a 1938 jsou obsahem následující tabulky.

¹⁷⁵ Ke stávajícím čtyřem volebním kuriím přibyla pátá, ve které byli poslanci voleni na základě všeobecného hlasovacího práva (pro muže nad 24 let).

¹⁷⁶ Viz Příloha Představitelé Nového Města nad Metují od roku 1797.

**Tabulka 46: Výsledky voleb do obecního zastupitelstva
v Novém Městě nad Metují**

Politická strana	1919			1923			1938		
	hlasů	%	mand.	hlasů	%	mand.	hlasů	%	mand.
Čs. národní demokracie*	676	35,82	11	509	26,39	8	384	16,32	5
Čs. strana nár. social.	676	35,82	11	397	20,58	6	455	19,34	6
Čs. strana lidová	246	13,04	4	307	15,91	5	368	15,64	5
Čs. soc. dem. strana	289	15,32	4	115	5,96	2	269	11,43	3
KSČ				182	9,43	3	220	9,35	3
Čs. živn. - obch. strana				419	21,72	6	471	20,02	6
Rep. strana zem. a mal. lidu							122	5,18	1
Jiné							64	2,72	1
Celkem	1887	100,00	30	1929	100,00	30	2353	100,00	30

Pozn.: * v roce 1938 jako Národní sjednocení.

Zdroj: Kronika Nového Města nad Metují.

Podobně jako v obecních volbách také ve volbách do vyšších zastupitelských orgánů dosahovaly v Novém Městě ve srovnání s celorepublikovým průměrem výraznějšího počtu hlasů spíše strany na pravé části politického spektra. V následující tabulce jsou pro ilustraci uvedeny výsledky posledních voleb do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění (19. května 1935). Největšího počtu hlasů ve městě tehdy dosáhla Československá živnostensko – obchodnická strana.

Tabulka 47: Volby 1935 – výsledky v Novém Městě a ČSR – poslanecká sněmovna

Číslo Kand.	Politická strana	Nové Město na Metují		Československo	
		hlasů	% hlasů	hlasů	% hlasů
1.	Republikánská str. zeměd. a mal. lidu	114	4,71	1 176 593	14,3
2.	Čs. sociálně demokratická strana	244	10,08	1 034 774	12,6
3.	Čs. strana národně socialistická	399	16,49	755 880	9,2
4.	Komunistická strana Československa	270	11,16	849 509	10,3
5.	Čs. strana lidová	323	13,35	615 877	7,5
8.	Bund der Landwirte	1	0,04	142 399	1,7
9.	Deutsche christ. - soz. Volkspartei	1	0,04	162 781	2
10.	Čs. živnostensko-obchodnická strana	571	23,60	448 047	5,4
12.	Sudetendeutsche Partei	12	0,50	1 249 530	15,2
13.	Národní obec fašistická	171	7,07	167 433	2
15.	Hospodářská strana dlužníků	3	0,12		
16.	Národní sjednocení	311	12,85	456 353	5,6
	Celkem	2 420	100	x	x

Pozn.: Nové Město nad Metují mělo v roce 1935 3 827 obyvatel. Z nich se 3 748 hlásilo k národnosti československé, 52 k německé a 6 k jiné. Město nemělo obdobné národnostní složení jako tehdejší ČSR, a proto nejsou volební výsledky plně porovnatelné (výsledky německých stran apod.).

Zdroj: Kronika Nového Města nad Metují, Dějiny země Koruny české II.

První a poslední pluralitní volby po II. světové válce a před komunistickým převratem se ve zmenšeném Československu konaly 26. května 1946. Mnohé z významných předválečných politických stran se jich však již zúčastnit nemohly.

V Novém Městě se jednalo zejména o národní demokraty a živnostenskou stranu. V okrese Nové Město nad Metují zvítězila v těchto volbách Československá strana lidová. V samotném městě dosáhla největšího počtu hlasů Československá strana národně socialistická.

Tabulka 48: Volby do Ústavodárného národního shromáždění v roce 1946

Politický subjekt	Nové Město v %	Nové Město mand. v zastup.	Hradecký kraj v %	České země v %
Čs. strana nár. socialistická	33,33	10	25,7	23,66
Komunistická strana Čs.	30,00	9	39,4	40,17
Čs. strana lidová	26,67	8	19,4	20,24
Čs. sociální demokracie	10,00	3	14,9	15,58
Celkem	x	30	x	x

Pozn. Nejsou započítány tzv. prázdné lístky, výsledky za město jsou dopočítány z rozdělení míst v MěNV.

Zdroj: Kronika Nového Města nad Metují, Dějiny Československa v datech.

Podle výsledků voleb do Ústavodárného národního shromáždění byly rozděleny mandáty v třicetičlenném Městském národním výboru. Jeho předsedou se stal národní socialista Otakar Berkovec. Zůstal jím ovšem pouze do politických změn v roce 1948.

5.3.1.2 Zhodnocení historických předpokladů

Volební výsledky v Novém Městě nad Metují po roce 1989 minimálně částečně potvrzují vyslovenou hypotézu o vlivu historických kořenů politických stran a proudů v regionu na volební rozhodování voličů. Je třeba mít samozřejmě na zřeteli omezení vyplývající z historického kontextu. Mnohé politické strany z různých důvodů ukončily v minulosti svoji činnost, respektive mnohdy byly rozpuštěny zásahem státní moci.

Relativně dobrých výsledků dosahuje v Novém Městě KDU–ČSL, která měla na Novoměstsku významné postavení již před II. světovou válkou. Výsledky KSČM oscilují kolem desetiprocentní hranice. V průběhu 90. let se na volebních ziscích komunistů projevilo historické zatížení z doby před listopadovým převratem. Ve volbách do PS PČR v roce 2002 však tato strana dosáhla v Novém Městě prakticky totožného volebního výsledku jako ve volbách do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR v roce 1935.¹⁷⁷ Po roce 1989 získává KSČM pravidelně dva mandáty v 21 členném městském zastupitelstvu. V novoměstských zastupitelstvech před druhou světovou válkou získávala KSČ tři mandáty. Opět je to prakticky identický výsledek, protože v období první ČSR sestávalo zastupitelstvo z 30 lidí. Novoměstští sociální

¹⁷⁷ V roce 1935 hlasovalo pro KSČ 11,16% novoměstských voličů. V roce 2002 11,13%.

demokraté zůstávají, podobně jako v minulosti, v počtech získaných hlasů za celostátními průměry. V následující tabulce jsou porovnány procentuální zisky KDU-ČSL, KSČM a ČSSD ve volbách do městského zastupitelstva po roce 1989 a v předválečném období. Tyto tři strany působily jako jediné z relevantních subjektů na české politické scéně v obou historických etapách.

Tabulka 49: Volební výsledky KDU-ČSL, KSČ(M) a ČSSD ve volbách do městského zastupitelstva Nového Města nad Metují (v %)

	1990	1994	1998	2002	1919	1923	1938
KDU-ČSL	33,33	18,34	15,93	14,43	13,04	15,91	15,64
KSČ(M)	9,52	11,95	8,49	11,49	-	9,43	9,35
ČSSD	9,52	7,16	13,45	15,28	15,32	5,96	11,43

Zdroj: ČSU- www.volby.cz a Kronika Nového Města nad Metují.

Stejně jako v dalších oblastech České republiky se ani v Novém Městě nad Metují nepodařilo po roce 1989 udržet Československou stranu socialistickou. Této straně se prakticky nikde nepodařilo navázat na předválečné a těsně poválečné úspěchy.

Volební potenciál, obhospodařovaný v době první Československé republiky národními demokraty a živnostenskou stranou, se dnes přetransformoval do podpory současných pravicových stran. Minimálně částečně ho ještě zvyšují potenciální sympatizanti národních socialistů.

Výsledky z Nového Města nad Metují potvrzují, že ani čtyři desítky let trvající období nedemokratického vývoje nemusí znamenat výrazné narušení regionální rozmanitosti kulturního a sociálního klimatu, odrážejícího se v tradiční volební orientaci obyvatelstva v jednotlivých oblastech Československa.

5.3.2 Socioekonomické podmínky a místní okolnosti

Nazíráno statistickými daty je možné hodnotit sociální a ekonomickou situaci Nového Města nad Metují jako relativně dobrou. Na druhé straně však občané města v roce 2005 hodnotili své ekonomické vyhlídky spíše negativně. Tato poněkud rozporuplná skutečnost se odráží ve volebním chování v průběhu sledovaného období. V první polovině 90. let dvacátého století se relativně dobré socioekonomické podmínky a očekávání občanů odrazily v podpoře tehdejších vládních stran, zejména ODS. S postupujícími roky a přibývajícími sociálními a ekonomickými problémy začínají narůstat volební zisky ČSSD, KSČM a v historicky pravicovém Novém Městě nad Metují zejména tehdejší Čtyřkoalice. Její volební podpora dosáhla vrcholu v roce 2000,

kdy ve městě dosáhla suverénně nejvyššího počtu hlasů ve volbách do krajského zastupitelstva a v náhodském volebním obvodu prosadila svého kandidáta do Senátu PČR. Podpora Koalice KDU-ČSL a US-DEU ve volbách do PS PČR v roce 2002 již byla nižší. S největší pravděpodobností to bylo způsobeno zejména vnitřními spory politických stran tvořících někdejší Čtyřkoalici. Přesto však Koalice v Novém Městě v roce 2002 o více než 5% překročila svůj celorepublikový výsledek.

Na komunální úrovni prakticky od začátku 90. let dvacátého století „ovládá radnici“ koalice ODS a KDU-ČSL. Po rozdělení ODS k nim přibyla ještě US-DEU. Na tomto místě je zajímavé připomenout, že lidé v Novém Městě řadí k nedostatkům města potíže při získání bydlení. Jistá řešení tohoto problému navrhovaly ve svých předvolebních programech zvláště levicové strany (ČSSD a KSČM).¹⁷⁸ Jak je patrné z volebních výsledků, nepřinesl jim však jejich program nijak výrazné zvýšení voličské přízně. S velmi kritickým volebním programem vstoupilo do voleb v roce 1998 místní Sdružení nezávislých kandidátů. Ani jemu se však nepodařilo porazit ODS, i když byl rozdíl mezi nimi minimální. Relativní neúspěch SNK byl nejspíše zapříčiněn nedůvěrou části voličů vůči některým z jeho kandidátů.

Ke zhodnocení „místních okolností“, tj. aktivit místních stran a politiků, je vhodné si nejprve připomenout porovnání výsledků komunálních a parlamentních voleb na území města. Pro jejich jedinečnost nejsou v tabulce obsaženy volby z roku 1990.

Tabulka 50: Porovnání výsledků hlavních politických stran v Novém Městě nad Metují v obecních a parlamentních volbách

Politický subjekt	Městské zastupitelstvo			Poslanecká sněmovna*			
	1994	1998	2002	1992	1996	1998	2002
ODS**	41,03	31,11	33,43	42,70	38,13	34,99	29,09
KDU-ČSL***	18,34	15,93	14,43	8,39	12,40	12,08	19,47
ČSSD	7,16	13,45	15,28	8,18	21,26	23,53	24,58
KSČM****	11,95	8,49	11,49	8,02	5,91	5,88	11,13
SPR-RSČ (RMS)	0,45	1,37	-	4,22	4,60	2,74	0,81

Pozn.: * V roce 1992 jsou uvedeny výsledky voleb do Sněmovny lidu FS. Jako dolní komora ústředního parlamentu byla voliči brána jako důležitější než ČNR, pozdější PS PČR.

** V roce 1998 v Novém Městě ve společné koalici s US, V roce 1992 na celostátní úrovni v koalici s KDS.

*** V roce 2002 na celostátní úrovni v koalici s US-DEU.

**** V roce 1992 na celostátní úrovni jako Levý blok.

Z tabulky vyplývá, že KDU-ČSL a KSČM dosahují ve volbách do

¹⁷⁸ Levicové strany navrhuji aktivní účast města v řešení bydlení obyvatel, jako je výstavba obecních bytů apod. Pravicové strany preferují pouze vytváření podmínek pro soukromou výstavbu bytů, včetně nájemních.

městského zastupitelstva lepších výsledků v porovnání s volbami do PS PČR. Obě strany disponují poměrně vysokým počtem členů a pořádají značný počet různých veřejných akcí. Naopak o ČSSD není ve městě mnoho slyšet. To se odráží v nižších volebních ziscích této strany na místní úrovni.

5.3.3 Volební účast

Důležitým aspektem každých voleb je volební účast. Soudobé západoevropské demokracie zaznamenávají obecně v posledních desetiletích dlouhodobě klesající tendenci volební participace. Vyšší účast je možno očekávat tam, kde proti sobě stojí (dva) tábory, které jsou od sebe oddělené velkou ideologickou vzdáleností (Novák 2002: 38-40). Různá volební účast se dá rovněž očekávat v odlišných druzích voleb. Vyšší by měla být při hlasování o kandidátech do PS PČR, tj. ve volbách prvního řádu. Volební účast v Novém Městě nad Metují v porovnání s ČR zobrazuje následující tabulka.

Tabulka 51: Volební účast v Novém Městě nad Metují a ČR (v %)

Volby	Poslanecká sněmovna PČR*				Senát PČR**			
Rok	1992	1996	1998	2002	1996 (1)	1996 (2)	2000 (1)	2000 (2)
Nové Město	89,65	83,10	78,82	62,61	41,13	34,74	37,26	23,31
ČR	85,01	76,41	74,03	58,00	35,03	30,63	33,72	21,56
Volby	obecní zastupitelstvo				krajské zastupitelstvo		EP	
Rok	1990	1994	1998	2002	2000	2004	2004	
Nové Město	85,90	70,49	53,93	48,87	37,25	34,21	34,35	
ČR	73,50	60,68	45,02	43,39	33,64	29,62	28,32	

Pozn.: * V roce 1992 Sněmovna lidu FS ČSFR.

** Čísla v závorce udávají volební kolo.

Zdroj: ČSU.

Tabulka ukazuje postupně klesající trend volební participace na ústřední, regionální i komunální úrovni. Nejvyšší zájem voličů budí hlasování o kandidátech do PS PČR, následují volby do obecních zastupitelstev a nejnižší účast zaznamenávají volby do krajských zastupitelstev a Evropského parlamentu. Volební účast v Novém Městě v každých dosavadních volbách převyšovala celorepublikový průměr. Zvrátit pokles volební participace se nepodařilo ani ve volbách do zastupitelstva Nového Města v roce 1998, které se dají označit za jedny z nejbouřlivějších v dosavadní popřevratové historii.

5.4 Shrnutí a závěry

Volební výsledky v Novém Městě nad Metují po roce 1989 potvrzují předpoklad, že ani desítky let trvající období nedemokratického vývoje nemusí znamenat výrazné narušení regionální rozmanitosti kulturního a sociálního klimatu, odrážejícího se v tradiční volební orientaci obyvatelstva v regionu. V konkrétním novoměstském případě voliči preferovali a preferují spíše strany z pravé části politického spektra. V době před druhou světovou válkou to byli národní demokraté a živnostenská strana, po roce 1989 ODS a US-DEU. Rovněž politické strany působící v obou obdobích, tj. lidová strana, sociální demokraté a komunisté, dosahovaly ve volbách do městského zastupitelstva pozoruhodně srovnatelných volebních výsledků.

Sociální a ekonomickou situaci obyvatel Nového Města nad Metují je možné při pohledu na statistická data hodnotit jako relativně dobrou. Sami občané města však v roce 2005 své ekonomické vyhlídky hodnotili spíše negativně. Tato poněkud rozporuplná skutečnost se odráží ve volebním chování v průběhu sledovaného období. V první polovině 90. let dvacátého století se relativně dobré socioekonomické podmínky a pozitivní očekávání občanů odrazily v podpoře tehdejších vládních stran, zejména ODS. S postupujícími roky a přibývajícími sociálními a ekonomickými problémy začínají narůstat volební zisky ČSSD a KSČM. V historicky pravicovém Novém Městě nad Metují však zejména tehdejší Čtyřkoalice. Její volební podpora dosáhla vrcholu v roce 2000, kdy ve městě získala suverénně nejvyšší počet hlasů ve volbách do krajského zastupitelstva a v náhodském volebním obvodu prosadila svého kandidáta do Senátu PČR. Předpoklad, že na výsledky voleb do místních samosprávných orgánů budou mít významný vliv takové faktory, jako je možnost získání bytu, se nepotvrdil. Právě potíže při získání bydlení řadí lidé k nedostatkům Nového Města. Řešení tohoto problému za aktivní účasti města, např. výstavbou obecních bytů, navrhovaly v předvolebních programech zejména ČSSD a KSČM. Výrazné zvýšení voličské přízně jim však jejich program nepřinesl.

6. Nezávislí kandidáti a složení zastupitelstva

6.1 Uvedení do problematiky

Není pochyb o významné roli nezávislých kandidátů na komunální úrovni.¹⁷⁹ Vždyť např. ve volbách do obecních zastupitelstev v ČR v listopadu 2002 získali kandidáti bez politické příslušnosti 50 994 z celkového počtu 62 494 rozdělovaných mandátů, tj. přes 81%. Nezávislí se uplatňují nejen jako samostatní kandidáti či v rámci místních sdružení nezávislých kandidátů, ale rovněž na kandidátních listinách politických stran.

6.2 Parciální hypotézy

Obecně je možné říci, že je role nezávislých politiků determinována zejména velikostí obcí. V malých obcích nezávislí většinou představují jedinou formu politického zapojení. Se vzrůstající velikostí obcí se význam nezávislých a politických stran vyrovnává. V obcích střední velikosti tak nezávislí již většinou pouze doplňují stranické spektrum a v největších obcích se už samostatní nezávislí kandidáti a jejich sdružení prakticky nevyskytují (Hudák, Jüptner, Svoboda 2003: 185). Jiný pohled se nám však naskytne, podíváme-li se na kandidátky politických stran v obcích podrobněji. U obcí střední velikosti většinou zjistíme, že kandidáti bez politické příslušnosti dominují na kandidátních listinách prakticky všech politických stran (Čmejrek 2005: 74-83). Pokusme se tedy zamyslet nad důvody, proč politická uskupení nabízejí místa na svých kandidátkách nezávislým, jak to může ovlivnit jejich volební výsledek a co mohou nezávislí kandidáti následně znamenat pro činnost politických stran v zastupitelstvu obce.

První hypotéza:

Kandidující politická uskupení chtějí zlepšit svůj image, a tudíž i volební výsledek nabídkou míst na svých kandidátkách nezávislým, místně známým osobnostem. Vedoucí představitelé těchto stran počítají s jistými mandáty navíc, které jim přinese všeobecná známost těchto osob v obcích. Jedná se zejména o lékaře, veterináře, autobusové dopravce apod.

¹⁷⁹ Pod souhrnným názvem nezávislý kandidát zde rozumíme široký okruh osob, který můžeme rozdělit do tří skupin. První je tvořena samostatnými nezávislými kandidáty. Každý z nich kandiduje na samostatné kandidátní listině a pro účast ve volbách musí předložit určitý počet podpisů voličů (podle velikosti obce). Do druhé skupiny řadíme místní sdružení nezávislých kandidátů. Rovněž místní SNK musí předložit dostatečný počet podpisů oprávněných voličů (7% obyvatel obce). Třetí skupinu tvoří kandidáti bez politické příslušnosti kandidující na kandidátkách politických stran či hnutí.

Druhá hypotéza:

Politické strany se v reakci na volební systém snaží doplnit své kandidátky na maximální počet a proto nabízejí kandidaturu nezávislým.

Volební systém v České republice znevýhodňuje jednotlivé kandidáty a malé formace, pokud nenaplní celé kandidátky. Pro příklad je možné uvést volební stranu, jež se uchází o mandáty v celkem 21 členném zastupitelstvu, ale její kandidátka sestává pouze ze 6 kandidátů. Taková volební strana může od každého voliče získat maximálně 6 hlasů, což ji v konečném sčítání znevýhodňuje oproti volebním stranám s plnou kandidátní listinou.

Třetí hypotéza:

Politické strany vedou ke kandidatuře nezávislých taktické důvody.

Politické formace předpokládají, že s nezávislými na předních místech své kandidátky dosáhnou lepších výsledků ve volbách a budou mít výhodnější pozici v povolebních vyjednáváních (složení rady, volba starosty atp.). Jedná se zejména o strany s určitým zatížením z minulých období. Může se jednat kupříkladu o KSČM, v menší míře a některých obcích možná ještě o ODS. V každé obci se však může jednat o jiný subjekt.

6.3. Nezávislí v Novém Městě nad Metují

Politické spektrum Nového Města nad Metují vykazuje znaky typické pro města střední velikosti. Ve sledovaném období zde působily všechny politické strany zastoupené v Poslanecké sněmovně PČR, dále jedna neparlamentní politická strana¹⁸⁰ a místní Sdružení nezávislých kandidátů. Pokud rozdělíme uchazeče o místa v městském zastupitelstvu v letech 1994, 1998 a 2002 podle politické příslušnosti, je dominance kandidátů bez politické příslušnosti zřejmá.

¹⁸⁰ V roce 1994 kandidovala v komunálních volbách DEU a v roce 1998 SPR-RSČ. V roce 2002 v Novém Městě SPR-RSČ (Republikáni Miroslava Sládka) stále působila, kandidátku do městského zastupitelstva však nepostavila.

Tabulka 52: Kandidáti bez politické příslušnosti na kandidátkách volebních stran v Novém Městě nad Metují

Strana	1994		1998		2002	
	Celkem kandidátů	Z toho bez politické příslušnosti	Celkem kandidátů	Z toho bez politické příslušnosti	Celkem kandidátů	Z toho bez politické příslušnosti
ODS	21	13	21	12	21	14
US	-	-	-	-	21	19
KDU – ČSL	21	15	21	13	21	13
ČSSD	13	6	21	8	21	13
KSČM	21	6	21	9	21	12
Místní SNK	7	7	21	21	21	21
KDS	8	5	-	-	-	-
ODA	5	5	-	-	-	-
DEU	7	2	-	-	-	-
SPR–RSČ, SDČR	2	2	16	9	-	-
Celkem	105	61	121	72	126	92

Pozn.: v roce 1998 ODS a US kandidovaly v předvolební koalici.

Zdroj: ČSU - www.volby.cz.

Jak ukazuje tabulka, tvoří kandidáti bez politické příslušnosti většinu nejen na kandidátních listinách stran s relativně malým počtem členů, ale také na kandidátkách stran pro něž by naplnění kandidátky vlastními členy nemělo představovat výraznější problém. Jde zejména o KDU–ČSL, jejíž členská základna se pohybuje kolem 70 lidí. Počet nezávislých postupně vzrůstá také na kandidátce KSČM, která rovněž disponuje několika desítkami členů. V jejím případě patrně hraje rozhodující roli postupné stárnutí členské základny.

Tabulka 53: Stranická příslušnost kandidátů na prvních pěti místech podle jednotlivých stran v komunálních volbách v Novém Městě nad Metují

Volební strana	ODS-US	ODS	KDU-ČSL	KDU-ČSL	ČSSD	ČSSD
Rok voleb	1998	2002	1998	2002	1998	2002
Poř. a stran. přísl. kand.	1. BEZPP	1. ODS	1. BEZPP	1. KDU-ČSL	1. ČSSD	1. ČSSD
Poř. a stran. přísl. kand.	2. BEZPP	2. ODS	2. BEZPP	2. BEZPP	2. ČSSD	2. BEZPP
Poř. a stran. přísl. kand.	3. ODS	3. BEZPP	3. BEZPP	3. BEZPP	3. BEZPP	3. BEZPP
Poř. a stran. přísl. kand.	4. BEZPP	4. BEZPP	4. BEZPP	4. KDU-ČSL	4. ČSSD	4. BEZPP
Poř. a stran. přísl. kand.	5. US-DEU	5. BEZPP	5. BEZPP	5. BEZPP	5. BEZPP	5. BEZPP
Volební strana	KSČM	KSČM	místní SNK	místní SNK	SPR-RSČ	US-DEU
Rok voleb	1998	2002	1998	2002	1998	2002
Poř. a stran. přísl. kand.	1. BEZPP	1. BEZPP	1. BEZPP	1. BEZPP	1. SPR-RSČ	1. BEZPP
Poř. a stran. přísl. kand.	2. BEZPP	2. BEZPP	2. BEZPP	2. BEZPP	2. SPR-RSČ	2. BEZPP
Poř. a stran. přísl. kand.	3. BEZPP	3. BEZPP	3. BEZPP	3. BEZPP	3. SPR-RSČ	3. US-DEU
Poř. a stran. přísl. kand.	4. KSČM	4. BEZPP	4. BEZPP	4. BEZPP	4. SPR-RSČ	4. BEZPP
Poř. a stran. přísl. kand.	5. KSČM	5. KSČM	5. BEZPP	5. BEZPP	5. BEZPP	5. BEZPP

Zdroj: ČSU – www.volby.cz.

Kandidáti bez politické příslušnosti jsou u naprosté většiny volebních stran na předních místech kandidátek. U některých politických stran se nezávislí na první příčce volební kandidátky nedostali jen v důsledku „nařízení shora“. Např. vedení ČSSD

nařídilo v roce 2002 místním organizacím strany, že na prvním místě kandidátek do obecních zastupitelstev má být člen ČSSD.

**Tabulka 54: Výsledky voleb do městského zastupitelstva
v Novém Městě nad Metují**

Strana	1994		1998		2002	
	Celkem mandátů	Z toho bez politické příslušnosti	Celkem mandátů	Z toho bez politické příslušnosti	Celkem mandátů	Z toho bez politické příslušnosti
ODS	9	5	7	5	8	5
US	-				3	2
KDU – ČSL	4	4	3	3	3	2
ČSSD	1	1	3	2	3	3
KSČM	2	2	2	2	2	2
Místní SNK	2	2	6	6	2	2
KDS	1	1	-	-	-	-
ODA	1	1	-	-	-	-
DEU	1	1	-	-	-	-
SPR–RSC, SDČR	0	0	0	0	-	-
Celkem	21	17	21	18	21	16

Pozn.: v roce 1998 ODS a US kandidovaly v předvolební koalici.

Zdroj: ČSU - www.volby.cz.

Převaha nezávislých na kandidátních listinách se promítla také do jejich dominance v městském zastupitelstvu.

6.4 Potvrzení či nepotvrzení parciálních hypotéz

První hypotéza tvrdila, že kandidující politická uskupení chtějí zlepšit svůj volební výsledek nabídkou míst na svých kandidátkách nezávislým, místně známým osobnostem. Situace v Novém Městě nad Metují tuto hypotézu potvrzuje. Zvláště v roce 2002 se mezi některými stranami strhla jakási „bitva“ zejména o lékaře, kterým byla nabízena místa na kandidátce. Vedoucí představitelé těchto stran počítali s jistými mandáty navíc, které jim přinese všeobecná známost těchto osob. Výsledky však většinou dopadly tak, že tito známí lidé své mandáty získali díky preferenčním hlasům, ale kandidátka jako celek obdržela podobný, nebo jen o málo větší počet hlasů oproti roku 1998. „Přeskákání“ mnohdy byli samotní vedoucí představitelé dotyčných uskupení. Tuto situaci ilustruje například výsledek ČSSD, která obdržela stejně jako v roce 1998 tři mandáty.

Tabulka 55: Volební výsledek kandidátů ČSSD ve volbách v roce 2002

Kandidát	Politická příslušnost	Získané hlasy	Mandát	Poznámka
1. Irena Voříšková	ČSSD	719	ne	Předsedkyně městské organizace ČSSD
2. Petr Fanta	Bezpartijní	746	ne	Kandidát strany na starostu
5. Zdeňka Pfeiferová	Bezpartijní	786	ano	Vedoucí městské knihovny
12. Václav Hanka	Bezpartijní	1 357	ano	Závodní lékař v a.s. STAVOSTROJ
18. Česlav Všetická	Bezpartijní	888	ano	Autobusový dopravce

Zdroj: ČSU - www.volby.cz, poznatky autora.

Politickou stranu tak v zastupitelstvu zastupuje několik „nezávislých“ kandidátů s poměrně volným vztahem k ní a členové zůstali mimo. Další aspekt podobného složení zastupitelstva je možné pozorovat z hlediska funkčnosti. Do nejvyššího orgánu obce se za rozhodujícího přispění preferenčních hlasů voličů dostanou známé osoby v obci (lékaři, veterináři ...). Tito lidé však mají většinou náročná povolání a přese všechnu snahu se mnohdy nemohou práci v zastupitelstvu věnovat úplně naplno. Na druhou stranu nepostoupí lidé, kteří by měli větší možnost se této činnosti věnovat (čerství starobní důchodci atp.).

Podle druhé hypotézy se politické strany snaží doplnit své kandidátky na maximální počet, a proto nabízejí kandidaturu nezávislým. Rovněž tato hypotéza se v Novém Městě nad Metují potvrzuje. Do posledních voleb městského zastupitelstva v roce 2002 vstupovalo všech šest kandidujících subjektů s maximálním počtem kandidátů, tj. 21 lidmi. Protože počet členů většiny politických uskupení ve městě nedosahuje tohoto počtu, je účast nezávislých nezbytná. U dvou nejmasovějších politických stran ve městě, tj. KSČM a KDU-ČSL, se paradoxně ukázalo, že na předních místech jejich kandidátek figurovali nezávislí a kandidátky byly do maximálního počtu doplňovány spíše vlastními straníky.

Třetí hypotéza předpokládala, že politické strany jsou ke kandidatuře nezávislých vedeny taktickými důvody. Na rozdíl od první hypotézy počítala s tím, že se nezávislí budou vyskytovat na předních místech kandidátky. Výhodnější postavení ve volbách si od tohoto postupu slibuje zejména KSČM, která upřednostňuje, aby do zastupitelstva na volitelných místech kandidovali spíše mladší kandidáti a nejlépe nestraníci. Vedení strany předpokládá, že tito kandidáti (zastupitelé) nebudou tolik napadnutelní (např. v zaměstnání) jako členové KSČM. Nezávislost některých zastupitelů se v některých případech může jevit jako výhoda při povolebních jednáních. Starostou města byl až do roku 2002 nezávislý politik zvolený za ODS (Pavel Vašina) a zástupci starosty jsou od

roku 1990 nezávislí zvolení za KDU–ČSL (v letech 1990 až 1994 Ivan Nitka a od roku 1994 Karel Nývlt). Zejména v případě ODS však byla tato situace způsobena spíše nezájmem členů strany o nejvyšší úřad ve městě. V roce 2002 totiž ODS prokázala, že je schopna do nejvyšší funkce ve městě prosadit nejenom bezpartijního kandidáta, ale rovněž svého dlouholetého předsedu.

6.4 Shrnutí a závěry

Stanovili jsme si tři hypotézy účasti nezávislých na kandidátních listinách stran ve volbách do obecního zastupitelstva. První tvrdila, že se politické subjekty snaží zlepšit svůj image a volební výsledky nabídkou míst na svých kandidátkách nezávislým, místně známým osobnostem. Podle druhé se politické strany snaží doplnit své kandidátky do voleb na maximální počet a třetí hypotéza tvrdila, že politické strany kandidují nezávislé z taktických důvodů.

První dvě hypotézy se potvrdily. Známé osobnosti však dotyčným stranám většinou zisk dodatečných mandátů nepřinesly. Místně známí lidé své mandáty získali díky preferenčním hlasům, ale kandidátka jako celek obdržela podobný, nebo jen o málo větší počet hlasů ve srovnání s předešlými volbami. Tyto politické strany tak v zastupitelstvu zastupuje několik „nezávislých“ kandidátů s poměrně volným vztahem k nim a členové zůstávají mimo. Všechny volební strany se rovněž snaží stavět do voleb maximální počet kandidátů. Členové politických stran jsou doplňováni nestraníky, kteří nezdávka figurují na předních místech volebních kandidátek.

Třetí hypotéza o výhodnějším postavení nezávislých kandidátů v povolebním vyjednávání se potvrdila pouze z části. Po volbách do městského zastupitelstva v roce 2002 se ukázalo, že do funkce starosty může být zvolen nejen bezpartijní kandidát, ale rovněž dlouholetý aktivní člen politické strany.

7. Strategický rozvoj a řízení obce

7.1 Uvedení do problematiky

Činnost územních samospráv je provázena celou řadou rozhodovacích procesů. Velký prostor pro stanovování vlastních cílů a vytváření veřejné politiky se samosprávám otvírá zejména ve sféře samostatné působnosti. Způsob, jakým k tomu přistoupí, výrazně podmiňuje úspěšnost celého rozhodovacího procesu a následně celkové fungování samosprávy, jakož i spokojenost občanů.

Téma řízení obcí či regionů je velmi obsáhlé a zasahuje do mnoha disciplín, managementu, ekonomie, práva, politologie a dalších. V souladu s cíli práce jsme se zaměřili na proces rozhodování místní samosprávy ve dvou konkrétních případech. Prvním je tvorba strategického plánu obce, druhým prosazování a projednávání jednoho z návrhů o nakládání s majetkem města – akciovým podílem ve společnosti Vodovody a kanalizace Náchod.

Strategické řízení a plánování by nemělo být samozřejmostí pouze u podnikatelských subjektů, ale také u organizací veřejné správy. Cílem strategického plánování municipalit je vznik představ o tom, čím by se obec chtěla v dlouhodobější perspektivě zabývat, které z potřeb občanů by měly být upřednostněny. Strategie by měla propojovat disponibilní a budoucí zdroje s cílem uspokojit požadavky občanů. Při tvorbě strategie místní samosprávy je nutno respektovat některé podstatné principy. Prvním krokem by se mělo stát definování vize jako základní premisy propojené na hodnoty a očekávání místní komunity. Následovat by mělo vytvoření strategického cíle. Ten by měl být ve třetím kroku rozpracován do většího počtu postupných cílů. Čtvrtým bodem je vytvoření strategického plánu, jež obsahuje široké spektrum aktivit nutných pro dosažení definovaných cílů. Jednotlivé aktivity je třeba promítnout do konkrétních úkolů, jejichž plnění je možné následně kontrolovat (Wright, Nemec 2003: 83–85; Rektořík, Šelešovský 1999: 19–22).

Strategických rozvojových dokumentů na úrovni krajů, euroregionů, mikroregionů i jednotlivých obcí bylo v minulých letech vypracováno značné množství. Otázkou je, zda většina z nich plní svoji roli. Impulem k jejich vzniku byla mnohdy pouze potřeba vykázat existenci takového dokumentu při žádosti o čerpání dotací ze státního rozpočtu či strukturálních fondů EU. Rozvojové dokumenty jsou proto v mnoha případech vypracovávány pouze formálně a nemohou plnit svoji funkci.

7.2 Strategické plánování v Novém Městě nad Metují

7.2.1 Výchozí pozice

Z hlediska municipálních investic je Nové Město nad Metují možné označit za relativně úspěšné město. Představitelům města se dosud vždy dařilo získávat zdroje na své investiční programy. Platilo to už v dobách před rokem 1989, kdy se tehdejšímu předsedovi městského národního výboru Vladislavu Červenému¹⁸¹ dařilo získávat státní dotace či příspěvky od velkých novoměstských podniků na mnohé městské akce.¹⁸² Stejný trend pokračoval i po roce 1989. V průběhu 90. let dvacátého století byla za přispění státních dotací opravena Základní škola v Krčíně, či vybudovány penzion pro seniory OÁZA a čistička odpadních vod.¹⁸³ Město rovněž nemá žádné dluhy. Na druhé straně však názorový průzkum ze září 2005 ukázal, že občané vidí ve městě mnohé nedostatky.¹⁸⁴

V souvislosti se vstupem země do EU se mimo jiné výrazně rozšířily možnosti získání zdrojů na municipální investice. Vedení města však tyto možnosti prozatím nevyužilo. Rovněž v rámci kampaně před volbami do městského zastupitelstva v roce 2002 se téma případného získání zdrojů z předvstupních a strukturálních fondů EU objevilo pouze okrajově. Ve svých materiálech se o této možnosti zmínily pouze dvě z kandidujících stran. Vítěz voleb ODS a jeden z poražených – místní SNK. V programu ODS je obsažen pouze obecný slogan „*spolupráce v Evropě*“.¹⁸⁵ Místní

¹⁸¹ Vladislav Červený byl předsedou MěNV v letech 1959 až 1987.

¹⁸² Mimo jiné byl vybudován Stadión generála Klapálka či Základní škola na Malecí. Pozitivní vliv měl vznik tří velkých podniků ve druhé půli čtyřicátých let 20. století – Stavostroje, Eltonu a Východočeských konzerváren a lihovarů. V Novém Městě nad Metují bylo, také zásluhou tehdejšího vedení města, zřízeno podnikové ředitelství konzerváren a lihovarů pro celou východočeskou oblast a Novému Městu byla dána přednost před nepoměrně větším městem Pardubice. Pardubický závod tak spadl pod novoměstský koncern.

¹⁸³ Např. dlouholetý starosta České Skalice a senátor PČR za obvod Náchod Petr Fejfar označil v diskusi s voliči v roce 2000 situaci Nového Města nad Metují za jednu z nejlepších v okrese. Dokládal to mimo jiné na zdrojích pro výstavbu čističky odpadních vod. Zatímco Nové Město stavělo ČOV již v počátcích 90. let za značného přispění státního rozpočtu, Česká Skalice ji stavěla až koncem desetiletí většinově z vlastních zdrojů, což značně omezilo její další investice.

¹⁸⁴ K hlavním nedostatkům řadili obyvatelé města nefunkčnost koupaliště, nevyhovující stav místních komunikací a chodníků, potíže s bydlením (např. absence startovacích bytů pro mladé), parkování ve městě, průjezd městem, nedostatečné využití náměstí, chybějící kapacity v domově důchodců, nedostatečné obchody a služby, špatný stav sportovišť a dětských hřišť, kulturní život ve městě či ekonomickou situaci obyvatel. Viz Zpráva o výsledcích názorového průzkumu obyvatel Nového Města nad Metují v září 2005. Dostupné na webových stránkách města www.novemestonm.cz [28. 2. 2006].

¹⁸⁵ Volte Nové Město plné života – volební program ODS na roky 2002-2006.

SNK se zmiňuje o „využití různých programů státních podpor, dotací EU apod.“.¹⁸⁶ Také volební programy US-DEU či ČSSD hovoří o různých investičních akcích, na které by bylo potřebné získat nějakou nespécifikovanou formu dotace.¹⁸⁷ S prakticky jediným návrhem na velkou investiční akci spolufinancovanou ze strukturálních fondů EU přišel v průběhu volebního období 2002 – 2006 ředitel sportovního klubu a člen rady města za ODS Libor Šnajdr. Navrhl rekonstrukci stávajících sportovišť ve městě spojenou s výstavbou nového koupaliště a hotelu.¹⁸⁸ Navrhovatelům projektu se však nepodařilo přesvědčit většinu zastupitelů a patrně ani občanů města.

V souvislosti s projektem na rekonstrukci sportovišť vystoupila do popředí otázka dlouhodobějšího plánování městských investic, ke kterému se dosud vedení radnice, reprezentované zejména ODS, stavělo velmi rezervovaně. Při plánování investičních akcí dosud představitelé města počítali prakticky pouze s rozpočtovými zdroji příslušného volebního období, jež byly případně posíleny dotacemi. Investiční akce tak jsou ve většině případů plánovány vždy pouze na čtyři roky a město upřednostňuje hospodaření bez úvěrů. Se svými investičními prioritami seznamuje většina volebních stran voliče ve volebních programech. Stálíci je u většiny stran již od roku 1994 výstavba nového koupaliště, kterou se však nepodařilo uskutečnit ani ve volebním období 2002 až 2006. Jednu z mála zmínek o nedostatečnosti čtyřletého plánovacího cyklu lze nalézt v předvolebních materiálech ČSSD z roku 2002. Případná budoucí realizace projektu „Areál“ by však i po zapojení strukturálních fondů vyžadovala zdroje vysoce převyšující čtyřletý investiční rozpočet města.¹⁸⁹ Pro žádost o „evropské peníze“ je rovněž nutné mít zpracovaný strategický plán rozvoje obce. Tyto dvě okolnosti vedly zastupitelstvo města v roce 2005 k rozhodnutí zpracovat strategický plán rozvoje Nového Města nad Metují.

¹⁸⁶ Sdružení nezávislých SNK, základní body našich cílů v Novém Městě nad Metují. Volební období 2002-2006.

¹⁸⁷ Každý občan se podílí na budoucnosti obce ve které žije-komunální volební program ČSSD 2002, zveřejněný v novinách náchodského regionu ECHO 4.10., 11.10. a 18.10. 2002. Volební program 2002-2006 Sdružení Unie svobody a nezávislých kandidátů v Novém Městě nad Metují.

¹⁸⁸ Projekt dostal název Mekka a později Areál. Mělo se jednat o investici přesahující 100 mil. Kč.

¹⁸⁹ Navíc peníze z EU jsou vypláceny až po dokončení projektu.

7.2.2 Tvorba strategického plánu rozvoje

Strategický plán rozvoje vznikl ve spolupráci radnice a občanského sdružení Agora Central Europe. Do jeho přípravy byli rovněž zapojeni občané města. Prvním viditelným krokem byl názorový průzkum mezi obyvateli, jehož cílem bylo zjistit názory občanů jak na současnou situaci ve městě, tak na další rozvoj města.¹⁹⁰ Po vyhodnocení průzkumu následovaly dvě veřejná setkání občanů se zástupci města. Na nich byly diskutovány základní vize rozvoje města. Koncem roku 2005 byl dosavadním výsledkem práce na strategii města dokument s názvem Strategický plán rozvoje Nového Města nad Metují do roku 2020.¹⁹¹ Ten je však prozatím poměrně vágní a bez časové specifikace.

V době psaní disertační práce nebyl strategický plán rozvoje města ani dopracován do své konečné podoby, proto je jeho hodnocení ještě předčasné. Na okolnostech, které jeho vytváření předcházely, a na postupu prací se však dají pozorovat některé zajímavé skutečnosti. Na jeho počátku nestála potřeba vedení města mít ke svému rozhodování takový dokument, ale pouze administrativní požadavky, spojené s případnou žádostí o finanční zdroje ze strukturálních fondů EU. Na druhé straně však vedení města k jeho vytváření přistoupilo odpovědně, do práce na něm zapojilo občany a snažilo se zjistit jejich potřeby a požadavky. Otázkou bude, zda se současné a zejména budoucí vedení města bude prioritami vytvořeného plánu řídit. Podle vyjádření některých členů rady

¹⁹⁰ Názorový průzkum proběhl formou dotazníku, který obdržela každá domácnost ve městě, a zároveň telefonickými rozhovory. Celkem bylo distribuováno 3 500 dotazníků, z nichž se vrátilo 613 vyplněných. Představitelé radnice rovněž uskutečnili 239 úspěšných telefonických rozhovorů. V názorovém průzkumu se objevily všechny sociodemografické skupiny obyvatel (rozdílného věku, pohlaví, místa bydliště v různých částech města, rodinného stavu, zaměstnání atd.).

¹⁹¹ Klíčovými oblastmi rozvoje Nového Města nad Metují se podle strategického plánu rozvoje mají stát cestovní ruch (město má intenzivně rozvíjet svoji přitažlivost pro kvalitní turistický ruch formou ochrany památek, propagace města, turistických produktů, zlepšování možností ubytování, orientačních systémů a specializované turistiky), sociální služby a zlepšování servisu města občanům (zaměření na děti a mládež, seniory, zdravotně postižené, vymezené skupiny obyvatelstva, sociální služby, zdravotnictví, bezpečnost a pořádek, prevenci sociálně patologických jevů, servis městského úřadu občanům a komunikační politiku města), doprava (dopravní bezpečnost a kázeň, přeložka komunikace I/14, snížení provozu ve městě, parkování), bydlení (podpora nabídky dostupného a dobrého bydlení formou výstavby městských bytů, podporou soukromé výstavby a řešení bydlení vymezených skupin obyvatel), krajina a životní prostředí (ochrana přírody a krajiny, obnova původních přírodních a krajinných funkcí, výchova k ochraně životního prostředí), podnikání a pracovní příležitosti (podnikatelské inkubátory, průmyslové zóny, malé a střední podnikání, velké firmy, lidské zdroje – školství, vzdělávání), kultura, sport a volný čas, vnější vztahy města (školské a vzdělávací akce, školy a vzdělávací zařízení, kulturní akce, kulturní zařízení, sportovní akce, sportoviště, rekreace, propagace, partnerství měst a obcí, patronáty), investování ve městě (nové technologie, produkce s velkou přidanou hodnotou). Viz Strategický plán rozvoje Nového Města nad Metují do roku 2020. Dostupné na webových stránkách města www.novemestonmn.cz [28. 2. 2006].

města však může být minimálně vodítkem při tvorbě volebních programů před volbami do městského zastupitelstva v roce 2006.

Zejména psaní rozsáhlých a podrobných analytických částí strategických dokumentů je někdy zpochybňováno, jeví se však užitečné, aby každá obec (stejně jako sdružení obcí či kraj) měla určeny své investiční a rozvojové priority na několik let dopředu. Spolu s nimi by vedení obce mělo mít také představu financování investic.

7.3 Proces rozhodování o transformaci společnosti VAK Náchod

7.3.1 Řešený problém

Jednou z významných kompetencí obecní samosprávy je nakládání s majetkem obcí. V průběhu 90. let dvacátého století získala většina obcí bezúplatným převodem z Fondu národního majetku ČR významná aktiva spojená se zajišťováním technické infrastruktury. Jednalo se o reálný fyzický majetek, ve větší míře však šlo o akciové podíly ve společnostech, zabývajících se rozvodem elektřiny, plynu a vody.

V elektrárenských a plynárenských společnostech získaly obce dohromady 34% akcií. Počet akcií převedený jednotlivým obcím se odvíjel od jejich velikosti. Rozvodné závody si zachovaly krajskou působnost, a proto byly podíly jednotlivých obcí většinou relativně malé.¹⁹² Představitelé obcí se nebyli schopni dohodnout na koordinaci svého působení v elektrárenských a plynárenských společnostech a své akcie během několika let postupně odprodali, mnohdy pod cenou, zahraničním společnostem.¹⁹³ Obce se tak mimo jiné zbavily možnosti ovlivňovat cenu elektřiny a plynu.

U vodárenských společností došlo ve valné většině případů k rozdělení větších celků na menší, se zhruba okresní působností. Pro obce v nich byl vyčleněn větší podíl na základním kapitálu, pohybující se většinou mezi 80 a 90% akcií. Větší města tak získala poměrně významné podíly ve vodárenských společnostech. Reálný vliv municipalit na chod společností byl patrně jedním z důvodů, proč se představitelé obcí nezbavovali

¹⁹² Elektrárenské a plynárenské společnosti působí na území krajů ustavených v roce 1960. Jedná se tedy o osm elektrárenských a osm plynárenských společností (sedm krajů a hl. město Praha).

¹⁹³ Většinu akcií od obcí získaly zahraniční koncerny, jako např. RWE či E.ON. Jedinou výjimkou byla Praha. Její pozice však byla výjimečná v tom, že sama získala celé 34% balíky akcií. Město Praha tak dnes uplatňuje rozhodující vliv v akciových společnostech Pražská energetika a Pražská plynárenská.

spravovaných akcí v takové míře, jako v případě plynárenských a elektrárenských podniků.¹⁹⁴

Také Nové Město nad Metují získalo do svého majetku akcie rozvodných podniků. Konkrétně se jednalo o podíly ve společnostech Východočeská energetika, Východočeská plynárenská a Vodovody a kanalizace Náchod. Akcie elektrárenské a plynárenské firmy město, podobně jako ostatní obce, odprodalo poměrně záhy. Akcie vodárenské společnosti však ve svém majetku drží dosud.

Vodárenská soustava Východočeského kraje se v rámci odstátnění v první polovině 90. let dvacátého století rozdělila do několika samostatných podniků. Jedním z nich je akciová společnost Vodovody a kanalizace Náchod. Firma zajišťuje zásobování vodou pro občany, firmy a ostatní subjekty na území okresu Náchod. Funguje na základě tzv. smíšeného modelu. To znamená, že je zároveň majitelem i provozovatelem vodárenské infrastruktury a dalšího majetku.¹⁹⁵ Základní kapitál VAKu Náchod přesahuje 692 miliónů Kč. Obce náchodského okresu vlastní dohromady 89,8% akcií. Největší podíl má město Náchod s 29,49%, následuje Nové Město nad Metují s 25,30%. Dalšími významnými akcionáři z řad municipalit jsou města Hronov, Teplice nad Metují, Broumov či Velké Poříčí. Část akcií společnosti byla privatizována v rámci druhé vlny kupónové privatizace. Vedle obcí se tak větším akcionářem stala společnost Glossana Holding, jež postupně skoupila část kupónově odstátněných akcií a dnes vlastní něco přes 3% základního kapitálu. VAK Náchod hospodář se ziskem, který se v jednotlivých letech pohybuje v rozmezí od 6,5 do 10 milionů Kč. Nové Město nad Metují má jako druhý největší akcionář zastoupení v představenstvu společnosti, jehož členem je starosta města.

Zhruba od konce 90. let dvacátého století začínají vodárenské společnosti v ČR, fungující doposud podle tzv. smíšeného modelu (vlastní i provozují vodárenskou infrastrukturu), ve větší míře přecházet na tzv. model provozovatelský. Původní společnost si ponechá pouze vodárenskou infrastrukturu a nemovitý provozní majetek, movitý provozní majetek (automobily, materiál apod.) odprodá nově vzniklé

¹⁹⁴ Jednou z mála vodárenských společností, která si i po odstátnění zachovala svoji takřka krajskou působnost, je společnost Severomoravské vodovody a kanalizace Ostrava, a.s. Podobně jako v případě elektrárenských a plynárenských firem však obce své akcie již v průběhu 90. let dvacátého století odprodaly.

¹⁹⁵ Dalším uplatňovaným modelem, o kterém bude ostatně ještě řeč, je tzv. provozovatelský model. V takovém případě existují dvě samostatné společnosti. Jedna je vlastníkem vodárenské infrastruktury a pronajímá ji druhé společnosti, která dodává a odvádí vodu a poskytuje další služby.

provozovatelské společnosti, která si zároveň od původní společnosti dlouhodobě pronajme za stanovený nájem vodárenskou infrastrukturu a nemovitý provozní majetek. Původní společnost vodovodů a kanalizací poté zůstává pouze vlastníkem majetku, který pronajímá provozovatelské společnosti. Ta rozvádí a odvádí vodu a poskytuje další služby. Většinovými majiteli provozních společností jsou většinou velké zahraniční společnosti.¹⁹⁶

V roce 2005 navrhlo představenstvo VAKu Náchod transformaci společnosti ze smíšeného na provozovatelský model. Takový krok vyžaduje schválení valnou hromadou akcionářů společnosti. Otázka transformace VAKu se tak dostala na pořad jednání zastupitelstev obcí, která rozhodovala, jak mají zástupci obcí na valné hromadě hlasovat.

7.3.2 Aktéři

Při procesu rozhodování o transformaci společnosti VAK Náchod je možné vystopovat několik zájmových skupin. Jedná se o představenstvo společnosti VAK, zaměstnance společnosti, firmy jež mají zájem založit a vlastnit provozovatelskou společnost, zastupitele jednotlivých obcí vlastnících akcie VAKu, občany těchto obcí a akcionáře VAKu mimo municipalit.

Pětičlenné představenstvo akciové společnosti Vodovody a kanalizace Náchod bylo v roce 2005 složeno ze starostů měst Náchoda, Nového Města nad Metují, Hronova a Teplic nad Metují. Pátým členem byl manažer společnosti.¹⁹⁷ Předsedou představenstva byl starosta města Náchoda a místopředsedou manažer společnosti. Návrh na transformaci společnosti představenstvo odůvodňovalo zvýšením ekonomické efektivity. Provozní společnost, vlastněná strategickým partnerem, by podle mínění představenstva získala odborné zázemí velkého světového vodárenského provozovatele a možnosti snížení nákladů při spolupráci v oblasti nákupu materiálu, energií,

¹⁹⁶ Jednou z největších společností podnikajících v ČR je firma VEOLIA WATER ČR, a.s., jež je součástí francouzské skupiny Veolia Environnement. Společnosti založené Veolií se např. staly provozovateli vodárenské infrastruktury Vodohospodářské společnosti Olomouc (Středomoravská vodárenská), Vodovodů a kanalizací Zlín (Zlínská vodárenská), Vodáren Kladno-Mělník (Středočeské vodárny) či Vodovodů a kanalizací Hradec Králové (Královéhradecká provozní). Podíl Veolie na vodárenském trhu v ČR dosahoval na začátku roku 2006 41,7%. K dalším hráčům se řadí společnosti Ondeo Services CZ (17,2%), Aqualia (8,3%), Energie AG (7,9%) a Gelsenwasser (0,9%). Podíl provozních a smíšených vodárenských společností kontrolovaných obcemi činil 24%. Viz Veolia v boji o další vodárny narazila a K prodeji už zbývá jen pětina vodáren In. Hospodářské noviny 23. 6. 2006.

¹⁹⁷ Společnost měla vedle zmíněného manažera - jednatele rovněž ředitele, ten však členem představenstva nebyl.

ekonomických a technických služeb.¹⁹⁸ V dubnu 2005 rozhodlo představenstvo o zahájení poptávkového řízení na provozovatele infrastrukturního majetku VAK Náchod a vyzvalo společnosti podnikající na vodárenském trhu v ČR k podání nabídek.¹⁹⁹ Nabídky podaly pouze dvě z oslovených společností, Veolia Water a Penta Investments. V září 2005 představenstvo a dozorčí rada VAKu posoudily předložené nabídky a vyhlásily vítězem poptávkového řízení společnost Veolia Water.

Většina zaměstnanců se postavila proti transformaci. Podle zaměstnanců by byla část činností VAKu Náchod převedena na jiné společnosti rovněž ovládané Veolií. Tím by došlo k podstatnému snížení počtu zaměstnanců, ale s největší pravděpodobností také ke snížení komfortu odběratelů. Poptávkové řízení při hledání strategického partnera bylo podle názoru zaměstnanců neprůhledné a smlouva navržená Veolií pro VAK nevýhodná.²⁰⁰ Proti transformaci se postavil rovněž ředitel společnosti VAK Náchod.²⁰¹

Dalším aktérem byla společnost Veolia. Její představitelé se formou tištěných materiálů i osobní účastí na jednáních zastupitelstev obcí snažili přesvědčovat o pozitivěch transformace. Argumentovali zejména skutečností, že provozní společnost bude mít lepší předpoklady ke zvýšení hospodárnosti provozu oproti současnému stavu, a tím může přispět ke stabilizaci ceny vody. Při stanovování ceny vodného měla mít i nadále rozhodující slovo společnost VAK Náchod a její akcionáři, tedy zejména obce. VAK jako majitel infrastruktury měl každoročně získávat formou nájemného prostředky na investiční potřeby a sám rozhodovat o jejich použití. Veolia rovněž nabídla představitelům obcí v regionu zastoupení v představenstvu a dozorčí radě provozní společnosti.²⁰²

Akcionáři mimo obce se stavěli ostře proti transformaci společnosti. Na příkladech společností, jež na provozovatelský model přešly v minulých letech, dokazovali

¹⁹⁸ Viz Tisková informace představenstva společnosti Vodovody a kanalizace Náchod, a.s. Dostupné na www.vakna.cz [7.11.2005].

¹⁹⁹ Osloveny byly firmy ONDEO Services CZ, s.r.o., Veolia Water ČR, a.s., Energie AG Bohemia, s.r.o., Gelsenwasser AG a Penta Investments, a.s.

²⁰⁰ Viz Dopis zastupitelům obcí. Nedatováno, podpis Vodomilka.

²⁰¹ V tisku označil některé argumenty předsedy představenstva a starosty města Náchod při prosazování transformace jako nepravdivé. Viz Hubka J. Zavádějící informace o VAKu Náchod. In. ECHO-české regionální noviny, č. 2, 20. 1. 2006.

²⁰² Viz Informační memorandum společnosti Veolia Water ČR, a.s. pro občany měst a obcí, zákazníky společnosti Vodovody a kanalizace Náchod, a.s.

nevýhodnost tohoto modelu pro současné akcionáře, tj. také pro obce. Přechod na provozovatelský model fungování znamenal rapidní snížení zisku původní společnosti a podstatné zvýšení ceny vodného a stočného.²⁰³

Zastupitelé a občané obcí vlastnících akcie VAKu Náchod se rozdělili na dvě skupiny. Část transformaci firmy podporovala a část ji odmítala. Obě skupiny vedly debatu nejen na jednáních, ale také na stránkách tisku. Za transformaci se ve svých článcích jednoznačně postavil prakticky pouze předseda představenstva VAKu a starosta města Náchod Oldřich Čtvrtečka.²⁰⁴ Ostatní autoři vyjadřovali spíše odmítavá stanoviska.²⁰⁵

²⁰³ Viz Dopis členům zastupitelstva města Nové Město nad Metují z listopadu 2005. Dopis byl podepsán advokátkou společnosti Compas Capital Consult, s.r.o. zastupující významného akcionáře VAKu Náchod společnost Glossana Holding Co. Obsahem dopisu byly rovněž údaje z účetních závěrek a výročních zpráv společností, jež přešly na provozovatelský model fungování (Vodohospodářská společnost Olomouc, Vodárny Kladno-Mělník či VAK Zlín).

²⁰⁴ Např. VaK Náchod připomíná klidný prohřátý rybník. In. ECHO-české regionální noviny, č. 28, 14. 10. 2005. Budoucnost náchodských vodovodů. In. Mladá fronta DNES. Regionální mutace východní Čechy. 28. 12. 2005.

²⁰⁵ V jednom z článků zachycujících jednání zastupitelstva města Náchod je možné číst: „Jako náchodský občan a zároveň novinář jsem se zúčastnil veřejné schůze městského zastupitelstva, které se opět zúčastnilo velice málo veřejnosti, což je zásadní chyba, neboť si potom mohou páni radní, včetně zastupitelů, dělati, co se jim zachce. Už i žáby v rybníce pana Ing. Čtvrtečky (starosta města Náchod) kvákají, že bude prodána provozní část VaKu Náchod nadnárodnímu monopolu Veolia Water. 21. 11. 2005 zastupitelé Náchoda měli být seznámeni o tomto prodeji a pronájmu s tím, že musí být i k jeho prodeji jejich souhlas. Přesvědčovat zastupitele přijelo hvězdné obsazení firmy Veolia Water, zástupci Hradeckého magistrátu, kteří kopali za tuto soukromou firmu a i Ing. Richter, manažer VaKu Náchod. Dále je zajímavé, že po sametové revoluci pan Ing. Čtvrtečka i pan Richter museli opustit svá místa (ve VAKu) po nátlaku zaměstnanců, teď jim to i s úroky vrátí. Jednota, zda prodat nebo neprodat, není na radnici v Náchodě mezi zastupiteli ani ve vlastním VaKu. Co si o tom myslet? Má být vytvořena provozní firma s vedoucím managementem, představenstvem a dozorčí radou, má být zachován stávající VaK jako správce majetku a investor s managementem, dozorčí radou a představenstvem a všichni tito lidé chtějí pěkné platy, tantiémy a odměny. Jen Ing. může tvrdit, že to bude levnější, ale každý hlupák pozná, že tomu tak není. Nadnárodní společnost je k tomu, aby měla vysoké zisky. Ne však pro města a jeho obyvatele, ale pro sebe! Každý se může přesvědčit, jak tomu je v případě ČEZu, Plynáren, Telekomu a nebo zpracovatelů ropy. Představitel Veolia Water dokonce strašil představitele města, že pokud neprodají provozní část, tak pravděpodobně přestane Hradec Králové odebírat vodu z Náchodska. Tak takto se chová monopol již nyní, jak se potom bude chovat, pokud získá moc nad našimi rodinami. V Hradci Králové je zákaz poskytnutí jakýchkoliv informací z Veolia Water pod pohrůžkou ztráty zaměstnání. Nadnárodní společnost může vytvářet náklady, jak potřebuje, a města budou sloužit jenom k tomu, aby zaplatila investice do vodárenství a vysvětlovala lidem navyšování cen vodného. V Náchodě na radnici vládne ODS a ta by prodala i nos mezi očima, nemá cenu jmenovat všechny jejich aféry. Volby se blíží a proto spěchají, aby ještě urvali co nejvíce na úkor občanů. Věrní si už rozdělují funkce a korýtka a údajně to má být takto: generální ředitel Ing. Z. Richter, manažer Ing. O. Čtvrtečka (pokud nebude znovu starostou), sekretářka A. Celerová (dcera paní Richterové, manželky ředitele), ekonom Ing. Z. Zima, další ekonom A. Richterová (manželka gen. ředitele) a majetkové oddělení Ing. P. Korda. Vraťme se k zastupitelstvu. Jistě vážený občan pan Míla Čermák, bývalý starosta města Náchod a bývalý zástupce města ve VaKu Náchod ve svém vystoupení řekl, že není přesvědčen o správnosti rozdělení a pronájmu VaKu. Pan Birke, zastupitel města za ČSSD, uvedl, že byl do zastupitelstva volen lidmi, a proto se jich ptal na jejich názor, a proto nesouhlasí s prodejem VaKu. Obdobně se vyjádřil i další vážený občan Náchoda pan Kindl. Tato negativní vyjádření však TV Náchod radši nezabírala. Velice si cením vystoupení paní Ing. Maršíkové, místostarostky města Náchoda, která řekla, že ji rodiče učili, že od

7.3.3 Projednávání

První informace o záměru představenstva společnosti VAK Náchod transformovat firmu podle tzv. provozovatelského modelu podal starosta města a člen představenstva VAKu Jiří Tymel na jednání zastupitelstva Nového Města nad Metují 26. května 2005. Starosta seznámil přítomné zastupitele a veřejnost s výhodami transformace a položil otázku, zda město jako významný akcionář souhlasí s provedením poptávkového řízení na provozovatele infrastrukturního majetku VAK Náchod. Členové zastupitelstva nepřijali žádné kategorické usnesení a dohodli se, že tato záležitost bude dále řešena na příštích jednáních.

Během následujících měsíců probíhala mezi zastupiteli i veřejností debata o problematice transformace vodárenské firmy.²⁰⁶ V listopadu 2005 proběhlo jednání zastupitelů města za účasti zástupců společností Veolia a VAK Náchod.²⁰⁷

Rozhodující jednání zastupitelstva města proběhlo 8. prosince 2005. V úvodu starosta navrhl odložit hlasování na některé z příštích jednání. Návrh odůvodnil malou informovaností členů zastupitelstva. Tento návrh však podpořila pouze menšina členů zastupitelstva. Podporu nezískaly ani další návrhy, zavazující zástupce města ve společnosti VAK požadovat zpracování dalších doplňujících informací. Většina členů zastupitelstva nesouhlasila ani s návrhem diskutovat s přítomnými zástupci společnosti Veolia a VAK Náchod. V konečném hlasování návrh transformace společnosti Vodovody a kanalizace Náchod podpořili pouze dva zastupitelé, starosta města Jiří Tymel a člen rady města za ODS Libor Šnajdr. Ostatní zastupitelé byli proti nebo se hlasování zdrželi. Po poměrně hektickém hlasování však nebylo některým zastupitelům

nikoho nedostane nic zadarmo a nevidí tedy účelnost pronájmu VaKu, že si v něm umíme udělat pořádek sami. Tlak kapitálu je velký a rozmanitý a v současné době peníze a lukrativní místa mají možnost všechno ovlivňovat. Doufejme, že to nebude v tomto případě a že zvítězí demokratické rozhodování. Máme vodu a její zdroje, máme ziskový podnik VaK a máme možnost se toho všeho zříci. Co vy na to, občané Náchoda, Nového Města, Hronova, Police a dalších obcí náchodského regionu? Řekněte svůj názor na radnici.“ Rousek, M. Kvak kvak prodáme VAK. In. Náchodský nečas. Soukromé nezávislé noviny, které Vás chtějí informovat o životě a problémech náchodského regionu a ČR, č. 12, prosinec 2005.

²⁰⁶ Mnozí zastupitelé potvrdili, že se na ně v této věci obrátilo mnoho občanů. Většinou transformaci odmítali. Viz rozhovory a e-mailová korespondence se zastupiteli Miroslavem Koskem, Janem Koskem, Jiřím Hladíkem, Jiřím Tymelem a Karlem Nývlttem z listopadu a prosince 2005. Zajímavou skutečností je, že někteří ze zastupitelů mají na webových stránkách města uvedenou svoji e-mailovou adresu, která je však nefunkční.

²⁰⁷ Konalo se v rámci jednání rady města, která byla rozšířena o zastupitele a členy finančního výboru. V Novém Městě nad Metují se k některým problémům konají podobná neveřejná zasedání zastupitelstva. Zastupitelstvo však na těchto zasedáních nehlasuje a nepřijímá žádná rozhodnutí.

jasné, k čemu vlastně svého zástupce na valné hromadě VAKu, místostarostu Karla Nývltu, zmocnili. V souvislosti se záporným výsledkem hlasování o transformaci VAKu požádal starosta města o hlasování o důvěře zastupitelstva k jeho dalšímu působení v představenstvu společnosti VAK Náchod. V této souvislosti upozornil na skutečnost, že je i nadále přesvědčen o potřebnosti navrhované transformace a že výsledek hlasování jde fakticky proti prospěchu firmy. Po další bouřlivé debatě²⁰⁸ zastupitelstvo většinou hlasů podpořilo setrvání starosty města v představenstvu VAKu Náchod.²⁰⁹

7.3.4 Výsledky

Zastupitelstvo Nového Města nad Metují transformaci společnosti Vodovody a kanalizace Náchod z tzv. smíšeného modelu na model provozovatelský odmítlo. Stejně rozhodnutí přijaly rovněž zastupitelstva ostatních větších měst okresu.

Proces rozhodování o transformaci VAKu Náchod se v některých bodech dostal do osobních rovin. Svůj vliv na tento vývoj mělo patrně působení náchodského starosty a předsedy představenstva VAKu ve vodárenském podniku před rokem 1989.²¹⁰ Členům představenstva VAKu se rovněž problematiku nepodařilo uspokojivě vysvětlit mnohým členům zastupitelstev rozhodujících měst. Další skutečností, jež se ukázala v průběhu projednávání transformace VAKu, je nedostatečná komunikace mezi představenstvem složeným ze starostů obcí na straně jedné a vedením a zaměstnanci na straně druhé. Pokud by tyto rozpory pokračovaly, mohly by mít na budoucí fungování VAKu neblahé důsledky.

Nedá se s konečnou platností říci, která z forem fungování vodárenských podniků je vhodnější. Prozatím však u všech podniků, jež přešly na provozní model, došlo k poklesu dosahovaného zisku.²¹¹ Z hlediska obcí to nemusí být rozhodující ukazatel, protože jejich hlavní snahou by nemělo být dosahování maximálního hospodářského výsledku vlastněných společností, ale co nejlepší uspokojování potřeb svých občanů.

²⁰⁸ Podle jednoho ze zástupců např. představenstvo nedalo vedení společnosti VAK příležitost dostatečně přednést a obhájit své návrhy a vize k budoucnosti firmy a stále pouze trvalo na transformaci.

²⁰⁹ Viz Zápisy z jednání zastupitelstev Nového Města nad Metují z 26. 5. 2005 a 8. 12. 2005. Dostupné na www.novemestonm.cz [23. 4. 2006] a pozorování průběhu jednání zastupitelstev.

²¹⁰ Po roce 1989 musel z firmy odejít.

²¹¹ Přesněji poklesl zisk původní společnosti, jež po transformaci pouze pronajímá infrastrukturu společnosti provozovatelské.

Mimo municipalit však akcie vodárenských firem vlastní i soukromí akcionáři a ti by mohli být poškozeni.²¹² V roce 2005 přešly na provozovatelský model dvě východočeské vodárenské společnosti, VAK Chrudim a VAK Hradec Králové. Za několik málo let bude jasné, zda pro ně transformace byla přínosem a poté se ke stejnému rozhodování mohou vrátit i akcionáři náchodské společnosti.²¹³

Problematika vodárenských společností má ještě jeden zajímavý rozměr. Vodárenské podniky, fungující do začátku 90. let dvacátého století na krajských půdorysech, byly většinou rozděleny na menší celky. Jedním z argumentů zastánců transformace je opětovné stmelení firem do větších celků, což by přineslo snížení nákladů. K tomuto sloučení (spolupráci) by však mohlo dojít nejenom pronájmem velkým soukromým společnostem, ale rovněž dohodou obcí jako rozhodujících akcionářů vodárenských firem. Zisky by v takovém případě nemusely putovat do nadnárodních koncernů, ale současným akcionářům, tj. zejména obcím. Podobně jako v případě elektrárenských a plynárenských rozvodných společností však obce nejsou schopny dosáhnout širší vzájemné dohody o spolupráci.

7.4 Shrnutí a závěry

Nové Město nad Metují je možné z pohledu posledních desetiletí označit za poměrně úspěšné město. Představitelům města, a je nepodstatné, jestli měli funkci předsedy národního výboru nebo starosty, se dařilo získávat vnější zdroje na většinu investičních projektů. Město se kvůli investicím nemuselo prakticky zadlužovat a jako dostatečné se rovněž jeví plánování investičních akcí bez dlouhodobého horizontu, prakticky pouze na následující volební období. V posledních několika letech se však ukazuje, že do budoucna už tento přístup stačit nemusí. Za jeden ze symptomů je možno označit názorový průzkum ze září 2005, který ukázal, že občané vidí ve městě mnohé nedostatky. Ve volebních programech většiny stran se rovněž už po několik období

²¹² Svých práv by se např. mohli na členech představenstev a dozorčích rad domáhat i soudně.

²¹³ Rozhodování akcionářů společnosti VAK Hradec Králové také nebylo jednoduché. Radnice města Hradec Králové dokonce zažalovala poslankyni PČR za ČSSD Hanu Orgoníkovou za to, že kritikou transformace VAKu poškodila dobrou pověst města (Mladá fronta DNES 27. 3. 2006). Královéhradecká firma si v rámci smlouvy navíc vyjednala na strategickém partnerovi (rovněž Veolia) 34% podíl na provozovatelské společnosti. Prostředky získané za movitý provozní majetek si VAK Hradec Králové neponechal na investice, ale vyplatil je akcionářům formou dividendy. Královéhradecká společnost byla transformována v průběhu roku 2005. V důsledku prodeje části provozního majetku pod účetní hodnotou však za rok 2005 zaznamenala značnou ztrátu a akcionáři odvolali ředitele firmy.

objevují stejné návrhy investic, stále se je však nedaří realizovat.²¹⁴ Z tohoto pohledu se jeví jako užitečné stanovení investičních a rozvojových priorit obce na období, jež přesahuje periodu mezi jednotlivými komunálními volbami. Spolu s investičními prioritami by vedení obce mělo mít rovněž představu o financování investic. Zastupitelstvo Nového Města přistoupilo k definování dlouhodobých investičních a rozvojových priorit prakticky až v druhé polovině volebního období 2002–2006. Jasnější podobu pak tyto priority získaly v souvislosti s vytvářením strategického plánu rozvoje města. Na jeho počátku nestála sice potřeba mít ke svému rozhodování takový dokument, ale pouze administrativní požadavky spojené s případnou žádostí o finanční zdroje ze strukturálních fondů EU. Na druhé straně však vedení města k vytváření strategického plánu rozvoje přistoupilo odpovědně, do jeho vytváření zapojilo občany a snažilo se zjistit jejich potřeby a požadavky. Otázkou bude, zda se současné a zejména budoucí vedení města bude prioritami vytvořeného plánu řídit. Podle vyjádření některých členů rady města však může být minimálně vodítkem při tvorbě volebních programů před volbami do městského zastupitelstva v roce 2006.

Na příkladu rozhodovacího procesu o transformaci společnosti Vodovody a kanalizace Náchod je možné pozorovat některé problematické aspekty řízení obce. Nejužší vedení města má mnohdy problémy při prezentaci a prosazování svých návrhů v městském zastupitelstvu, včetně zastupitelů svých vlastních politických stran, a u občanů. Týká se to zejména rozsáhlejších a složitějších návrhů. V posledním volebním období se vedle transformace VAKu jednalo kupříkladu o tzv. projekt Areál, který měl spočívat v rekonstrukci a výstavbě sportovišť. Problematika vodárenských společností rovněž ukázala limity širší vzájemné spolupráce obcí.

²¹⁴ Jedná se například o výstavbu, nebo alespoň rekonstrukci koupaliště.

8. Regionální a meziregionální spolupráce obcí

8.1 Uvedení do problematiky

Regionální spolupráci můžeme definovat jako společnou aktivitu regionálních aktérů, která primárně směřuje k oboustrannému rozvoji regionů, v nichž působí. Sekundárně pak i k rozvoji aktérů samotných. *Meziregionální spoluprací*, nebo též neintegrační formou regionální spolupráce rozumíme nezávislé partnerství regionálních aktérů či regionů, které se ovšem nedotýká vnitřní regulace jednotlivých stran kooperace. Jedná se tedy o nadstavbovou aktivitu, která není většinou spjata se zásadními politikami daného aktéra, případně je těmto politikám pouze komplementární²¹⁵ (Dočkal 2005: 12-13).

Obce mohou vzájemně spolupracovat při výkonu samostatné i přenesené působnosti. V případě přenesené působnosti jde prakticky pouze o institut tzv. veřejnoprávní smlouvy, podle níž orgány jedné obce vykonávají přenesenou působnost nebo část přenesené působnosti pro orgány jiné obce.²¹⁶ Při výkonu samostatné působnosti jsou již možnosti obcí vzájemně spolupracovat rozmanitější. Mohou např. uzavřít smlouvu ke splnění konkrétního úkolu.²¹⁷ Vzniklé svazky jsou relativně nestabilní a po splnění úkolu, pro který byly zřízeny (např. po realizaci stavby vodovodu, kanalizace atd.), se často rozpadají (Návrh nové formy meziobecní spolupráce 2005: 3). Další možností je uzavření smlouvy o vytvoření dobrovolného svazku obcí.²¹⁸ Takové svazky už jsou relativně stabilní, vytvářené za účelem rozsáhlejší spolupráce a realizace složitějších „integrovaných“ projektů (Návrh nové formy meziobecní spolupráce 2005: 3). Spolupráci mezi obcemi lze dále realizovat založením právnické osoby.²¹⁹ Obce mohou rovněž uzavírat smlouvy o vzájemné spolupráci (partnerství) s obcemi jiných států.²²⁰ Smlouvy o vzájemné spolupráci

²¹⁵ Jedná se například o různá partnerství měst. Výhradně pomocí takových partnerství nebudou patrně aktéři spolupráce řešit otázky, jako je vysoká míra kriminality či nezaměstnanosti. Pokud ano, tak pouze komplementárně a podpůrně k již existujícím programům vnitřní regulace.

²¹⁶ Veřejnoprávní smlouva je upravena v § 63, 66a a 66 Zákona č. 128/2000 Sb., o obcích.

²¹⁷ Viz § 48 zákona o obcích.

²¹⁸ Viz § 49 až 53 zákona o obcích.

²¹⁹ Právnické osoby jsou zakládány podle Obchodního zákoníku a jejími členy mohou být obce i jiné subjekty. Může se jednat např. o právnické osoby vlastníci a provozující vodárenskou infrastrukturu.

²²⁰ Viz § 55 zákona o obcích.

mohou také uzavírat svazky obcí se svazky obcí z jiných států.²²¹ Jedná se zejména o přeshraniční spolupráci, vytváření souvislých struktur podél hranic. Podle Víta Dočkala se přeshraniční spolupráce ve střední a východní Evropě orientuje převážně na kulturní či vzdělávací projekty, zatímco západoevropské přeshraniční struktury se snaží regulovat celou škálu oblastí (od kulturních projektů přes ochranu životního prostředí po společný dopravní systém či pracovní trh). Tato skutečnost je způsobena okolnostmi vzniku středo a východoevropských přeshraničních struktur. Impulsem k jejich velkému rozšíření byly programy EU. Obzvláště se jednalo o předvstupní pomoc Phare CBC, která podporovala přeshraniční spolupráci mezi státy EU a tehdejšími kandidátskými zeměmi. Funkce takto vzniklých struktur pak odpovídala programovému rámci, na základě kterého byly získávány finanční subvence. Právě kulturní a vzdělávací projekty jednak odpovídaly nárokům Evropské komise a také patřily co do realizace k těm snadnějším (Dočkal 2005: 14-15).

8.2 Parciální hypotézy

V ČR je možné jmenovat několik faktorů, jež podporují vzájemnou spolupráci obcí. V první řadě jde o historicky značně roztržštěnou sídelní strukturu a s ní spojený velký počet malých obcí. V posledních letech byla rovněž realizována reforma veřejné správy, v jejímž rámci ukončily svoji činnost okresní úřady. Podle Radima Perlína nyní zejména menší obce postrádají organizační a metodickou pomoc, kterou jim dříve poskytovali profesionálně dobře vybavení zaměstnanci okresních úřadů a mají velké problémy se zajištěním vlastní činnosti (Perlín 2005: 574). Faktorem stimulujícím regionální spolupráci je také vstup země do EU, který otevřel nové možnosti získání finančních zdrojů.

Na regionální spolupráci Nového Města nad Metují a okolních obcí se pokusíme ukázat, které z faktorů mají na vzájemnou spolupráci obcí největší vliv. Stanovili jsme si tři základní hypotézy. Podle první je cílem sdružování obcí spolupráce při žádostech o dotace. Podle druhé hypotézy vede obce k regionální spolupráci snaha o koordinaci a zlepšení komunikace s okolními obcemi, případně zájem zaplnit slabá místa územní veřejné správy. Třetí hypotézou je předpoklad, že zájem na vytváření svazků obcí mají různé regionální rozvojové agentury. Ty poté pro svazky zpracovávají rozvojové strategie, působí jako manažeři či poskytují různé poradenské služby.

²²¹ Viz § 55 zákona o obcích.

Při sběru dat o regionální spolupráci obcí bylo vedle studia dokumentů využito zejména polostandardizovaných rozhovorů se starosty, místostarosty a členy zastupitelstev obcí.²²² Dotazovaným byly položeny dvě základní otázky. „Z jakého důvodu se Vaše obec rozhodla vstoupit do Dobrovolného svazku obcí Region Novoměstsko (jiného svazku obcí)? Vidíte v členství v DSO Region Novoměstsko (jiném svazku obcí) přínosy pro Vaši obec?“ Představitelé obcí vyjma Nového Města nad Metují byli dále dotázáni na jejich postoj k případným novým formám meziobecní spolupráce.²²³ Starosta Nového Města byl dotázán na spolupráci s partnerskými městy a zapojení města do Euroregionu Glacensis.

8.3 Zapojení Nového Města nad Metují a okolních obcí do regionální a meziregionální spolupráce obcí

Přenesená působnost – veřejnoprávní smlouvy

Nové Město nad Metují má v oblasti přenesené působnosti uzavřeno několik veřejnoprávních smluv.²²⁴ Většinu smluv má město uzavřeno s obcemi, pro něž je městský úřad Nového Města pověřeným obecním úřadem.²²⁵ Pro všech dvanáct obcí spadajících do jeho správního obvodu provádí město výkon státní správy v rozsahu daném zákonem o přestupcích. Pro obce Nahořany a Provodov-Šonov rovněž Nové Město vykonává přenesenou působnost podle zákona o městské policii a pro obec Provodov-Šonov město provádí působnost na úseku sociálního zabezpečení. Jedinou smlouvu mimo svůj správní obvod má Nové Město uzavřeno se sousedním městem s rozšířenou působností Dobruška, které pro Nové Město vykonává přenesenou působnost v oblasti získávání řidičských oprávnění.²²⁶

²²² Jednalo se o starostu a bývalou členku rady Nového Města nad Metují (10 074 obyvatel), starosty obcí Provodov-Šonov (1 029 obyvatel), Černčice (452 obyvatel) a Vršovka (109 obyvatel) a místostarosty obcí Nahořany (478 obyvatel), Slavoňov (262 obyvatel) a Sněžné (144 obyvatel).

²²³ Zejména návrh tzv. Společenství obcí vytvořený Pracovní skupinou pro malé obce při odboru územní veřejné správy Ministerstva vnitra ČR. Společenství obcí by podle tohoto návrhu bylo veřejnoprávní korporací (s právní subjektivitou), založenou na dobrovolné dohodě, dané uzavřenou zakladatelskou smlouvou. Její podstatné náležitosti by bylo nutné stanovit zákonem. Nedílnou součástí smlouvy by bylo stanovení rozsahu společného výkonu samostatných i přenesených působností obcí. Společenství by mělo společné orgány, úřad a tajemníka. Viz Návrh nové formy meziobecní spolupráce 2005.

²²⁴ Jedná se o veřejnoprávní smlouvy platné k 1. lednu 2006.

²²⁵ Správní obvod Nového Města nad Metují jako obce s pověřeným obecním úřadem je totožný se správním obvodem Nového Města nad Metují jako obce s rozšířenou působností. V obou případech se jedná o dvanáct obcí a samotné Nové Město.

²²⁶ Veřejnoprávní smlouva s městem Dobruška zanikla ve druhém čtvrtletí roku 2006. Nové Město nad Metují si úkony dosud zajišťované Dobruškou začalo vykonávat vlastními silami.

Partnerská města

Smlouvu o vzájemné spolupráci (partnerství) má Nové Město nad Metují uzavřeno se třemi městy. Jedná se o nedaleko ležící polské lázeňské město Dušníky, německé město Hilden a město Warrington z Velké Británie. Nejživější kontakty jsou udržovány s městem Hilden. Jejich těžiště leží zejména ve vzájemné propagaci obou měst jako turistických cílů. Několik úředníků z Nového Města rovněž absolvovalo stáž na městském úřadu v Hildenu. Spolupráce s městem Dušníky probíhá zejména v kulturní oblasti a Nové Město ji spolufinancuje z prostředků získaných díky členství v Euroregionu Glacensis.²²⁷ Nové Město nad Metují je rovněž členem Společenství Nových Měst v Evropě. V tomto společenství jsou sdruženy obce, jejichž název obsahuje sousloví „nové město“. Další dotazované obce neměly uzavřené partnerské smlouvy s jinými obcemi.

Dobrovolný svazek obcí Region Novoměstsko

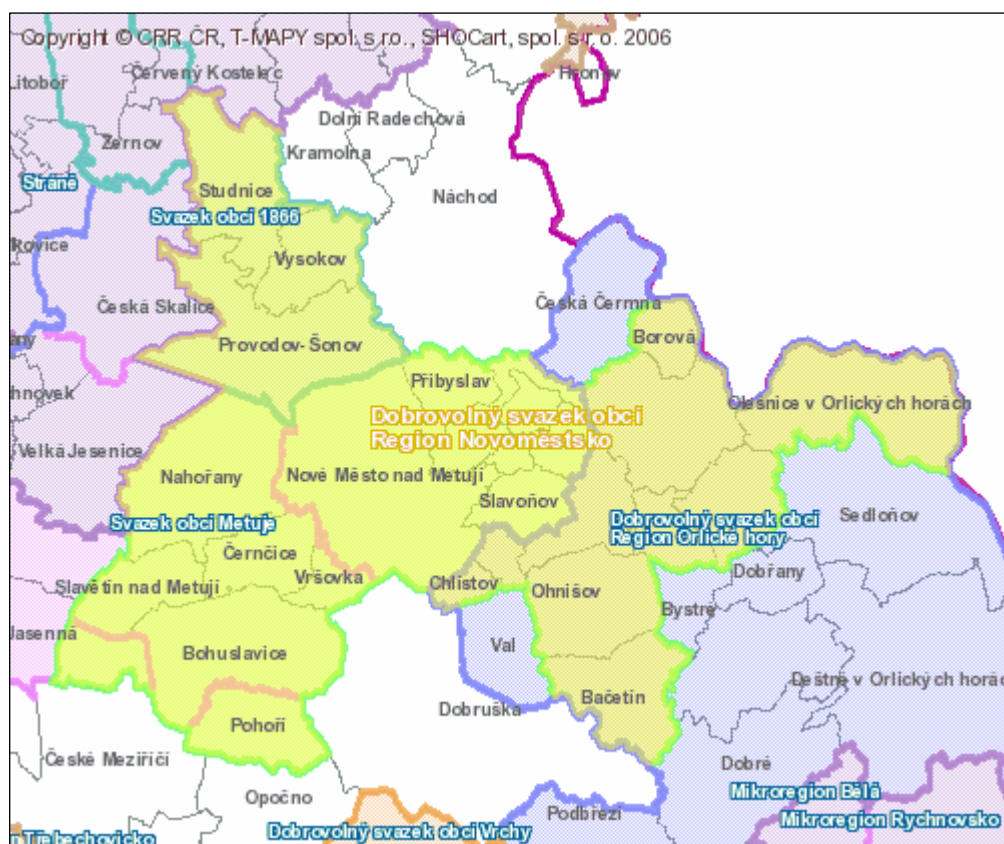
Dobrovolný svazek obcí Region Novoměstsko byl zaregistrován počátkem roku 2004. Do té doby bylo Nové Město členem pouze přeshraničního sdružení - Euroregionu Glacensis. Lze spatřovat zejména dva důvody vzniku Regionu Novoměstsko. Prvním byl tlak poskytovatelů dotací a zejména krajského úřadu v Hradci Králové na vznik takové struktury. Pro kraje je v mnoha oblastech jednodušší komunikovat s několika mikroregiony než s několika stovkami jednotlivých obcí. Dalším důvodem byl vzrůstající pocit komunikačního vakua, zejména na neformální rovině, ze strany představitelů obcí.

Prvotní impuls ustanovení svazku obcí vzešel ze strany zastupitelstva a vedení Nového Města nad Metují. Původní záměr byl založit sdružení sestávající z obcí spadajících do správního obvodu Nového Města nad Metují jako obce s rozšířenou působností. Svazek obcí měl mimo jiné pomoci při vytváření sounáležitosti spádových obcí se svým „malým okresem“, v neformální komunikaci představitelů obcí a překonávání určitého deficitu demokracie. Města s rozšířenou působností totiž vykonávají v obcích svých správních obvodů pouze přenesenou působnost. Pro koordinaci samostatné působnosti však neexistuje žádný společný orgán.²²⁸

²²⁷ Podle rozhovoru se starostou Nového Města nad Metují Jiřím Tymelem z února 2006.

²²⁸ Každá obec má pouze svoje volené zastupitelstvo.

Obrázek 2: DSO Region Novoměstsko

Ze strany některých představitelů obcí patřících do správního obvodu Nového Města nad Metují nebyla zpočátku velká vůle zakládat spolu s Novým Městem sdružení obcí. Argumentovali zejména počtem obyvatel Nového Města v porovnání s počtem obyvatel ostatních obcí. Podle sčítání lidu z roku 2001 žije v Novém Městě nad Metují 10 074 obyvatel, zatímco ve všech dvanácti obcích jeho správního obvodu dohromady pouze 4 182 lidí.

Tabulka 56: Obce správního obvodu Nového Města nad Metují

Obec	Počet obyvatel (sčítání lidu 2001)
Nové Město nad Metují	10 074
Bohuslavice nad Metují	927
Černčice	452
Jestřebí	169
Libchyně	68
Mezilesí	204
Nahořany	478
Provodov–Šonov	1 029
Přibyslav	164
Sendraž	90
Slavětín nad Metují	230
Slavoňov	262
Vršovka	109

Zdroj: ČSU.

Mnohé z těchto obcí se již rovněž podílely na činnosti jiných svazků obcí. Jednalo se zejména o Svazek obcí Metuje, jenž vznikl v roce 1999²²⁹ a ve stejném roce založený Svazek obcí 1866²³⁰. Postupně se však na vzniku svazku rozhodli aktivně participovat představitelé všech obcí. Členy Regionu Novoměstsko se dokonce staly mnohé obce nespádající do správního obvodu Nového Města a na počátku roku 2006 měl svazek 28 členů.²³¹ Při založení svazku si obce stanovily následující okruhy své spolupráce – památky, ekologii, dopravu, turistiku, informace o koordinaci služeb a řemesel,

²²⁹ Členy Svazku obcí Metuje je deset obcí. Pět jich je současně členy DSO Region Novoměstsko (Bohuslavice nad Metují, Černčice, Nahořany, Slavětín a Vršovka). Členové Svazku obcí Metuje si vzájemně vyměňují informace a spolupracují při žádostech o dotace. Svazek např. vybudoval a udržuje cyklostezky.

²³⁰ Svazek obcí 1866 sestává se šesti zhruba velikostně srovnatelných obcí, jež spojují nejen památky na prusko-rakouskou válku z roku 1866. Z nich jsou tři (Provodov–Šonov, Studnice a Vysokov) zároveň členy DSO Region Novoměstsko. Nejambicióznějším záměrem Svazku obcí 1866 je výstavba Kempu Rozkoš u stejnojmenné přehrady. Svazek připravuje žádost (projekt) na jeho spolufinancování ze zdrojů EU, který chce předložit ve finančním období 2007 až 2013.

²³¹ Jednalo se o Bačetín, Bohdašín, Bohuslavice, Borovou, Černčice, Českou Čermnou, Chlístov, Janov, Jestřebí, Královu Lhotu, Libchyně, Mezilesí, Nahořany, Nový Hrádek, Nové Město nad Metují, Ohnišov, Olešnici v Orlických Horách, Pohoří, Provodov–Šonov, Přibyslav, Rohenice, Sendraž, Slavětín, Slavoňov, Sněžné, Studnice, Vršovka a Vysokov.

informační výměnu a společnou prezentaci, tvorbu strategického plánu Regionu Novoměstsko a řešení dalších koncepčních otázek území, včetně společného úsilí k dosažení na finance, umožňující pokrytí smysluplných potřeb obcí a dotčeného území. Předsedou dobrovolného svazku obcí se stal starosta Nového Města nad Metují Jiří Tymel.

Těžiště dosavadní činnosti Regionu Novoměstsko spočívá zejména v turistické propagaci regionu.²³² Prvním hmatatelným výsledkem bylo provozování cyklobusů v roce 2005. Jejich provozování však svazek obcí plně hradil z příspěvku Nového Města. V roce 2006 obdržel Region Novoměstsko dotaci od Královéhradeckého kraje na technické vybavení sborů dobrovolných hasičů ve výši 200 tisíc Kč. Nové Město se svého podílu na této dotaci vzdalo ve prospěch menších obcí svazku. V roce 2006 by rovněž měla být dopracována strategie Regionu Novoměstsko. Podle záměru představitelů členských obcí by svazek obcí mohl v budoucnu více pomáhat při získávání dotací jak pro regionální projekty, tak pro členské obce. V oblasti komunikace mezi představiteli členských obcí se prozatím daří cíle stanovené před založením dobrovolného svazku naplňovat. Pravidelně se organizují setkání představitelů obcí Regionu Novoměstsko. Ze strany Nového Města je rovněž menším obcím poskytována určitá administrativní pomoc, spočívající zejména v konzultacích.²³³ Podle vyjádření představitelů členských obcí Regionu Novoměstsko nespádajících do správního obvodu Nového Města nad Metují jako obce s rozšířenou působností se o ně po této stránce „stará“ Nové Město podstatně více než jejich města s rozšířenou působností (Dobruška, Náchod).

Dobrovolný svazek obcí Region Novoměstsko dosud působí poměrně krátce. Pro Nové Město nad Metují jako největší členskou obec svazku se z finančního hlediska prozatím jeví spíše jako zátěž, protože město přispívá nejvyšší částkou na provoz svazku a případných příjmů z dotací se vzdává ve prospěch menších členských obcí. Předpoklady o komunikaci a vzájemné koordinaci mezi členskými obcemi, se kterými Nové Město založení svazku iniciovalo, se však Regionu Novoměstsko plnit daří. Představitelé menších členských obcí většinou kladně hodnotí možnost vzájemných konzultací mezi obcemi, zvýšení návštěvnosti obcí v souvislosti s provozem cyklobusů

²³² Rozpočet Regionu Novoměstsko se prozatím pohybuje v jednotkách stovek tisíc Kč.

²³³ Malé obce sice disponují pravomocemi, ale již nikoli dostatečnými finančními prostředky a administrativním aparátem.

a pomoc svazku při získávání dotací.²³⁴ Někteří představitelé členských obcí poznamenávali, že je svazek se svými 28 členy možná až příliš veliký.²³⁵ Obce nerozvíjející turistický ruch rovněž kritizují přílišné zaměření svazku prozatím pouze na tuto oblast.²³⁶ Činnost Regionu Novoměstsko je však možno z pohledu členských obcí hodnotit pozitivně.²³⁷

Euroregion Glacensis

Nové Město nad Metují je rovněž členem přeshraničního regionálního sdružení – Euroregionu Glacensis. Toto česko – polské sdružení obcí bylo založeno koncem roku 1996 a jeho česká část má 65 členských obcí z 11 okresů. Při svém vzniku si Euroregion vytyčil poměrně ambiciózní program, jehož součástí je koordinace rozvoje příhraničního regionu v Polsku a ČR zejména v těchto oblastech – územní plánování, spolupráce v oblasti hospodářství a obchodu, zachování a zlepšování životního prostředí, výstavba a přizpůsobení infrastruktur přesahující státní hranice, spolupráce při předcházení vzniku, průběhu a odstraňování důsledků přírodních katastrof a živelných pohrom, rozvoj turistiky a zřizování nových hraničních přechodů, spolupráce v oblasti školství, kultury a sportu, spolupráce v humanitární a sociální oblasti.²³⁸

Těžiště působení Nového Města nad Metují v Euroregionu Glacensis se orientuje zejména na kulturní projekty. Ve spolupráci s euroregionem jsou pořádány kulturní dny a finanční prostředky z euroregionu pomáhají např. financovat společné projekty s polským městem Dušníky. Nové Město také využívá pomoci Rozvojové agentury Euroregionu Glacensis (Regional Development Agency) v oblasti informací o možnostech získání dotací. Jedna pracovnice agentury mívala v minulých letech svoji kancelář v Novém Městě a spolupracovala s vedením města např. při zakládání

²³⁴ Např. již zmíněné dotace na vybavení hasičů nebo pomoc při získání dotace na zpracování územního plánu obce Sněžné.

²³⁵ Uvedli to představitelé dvou obcí z celkem sedmi dotázaných. Poukazují například na přílišné rozměňování získaných dotací.

²³⁶ Uvedl to představitel jedné obce.

²³⁷ Podle rozhovorů se starostou Nového Města nad Metují Jiřím Tymelem z července 2003 a února 2006, starosty obcí Provodov-Šonov, Černčice a Vršovka Pavlem Hylským, Josefem Katzerem a Josefem Čečetkou z června a září 2006, místostarostou obce Nahořany Josefem Dvořákem ze září 2006 a korespondence s místostarosty obcí Slavoňov a Sněžné Josefem Suchánkem a Lukášem Martínkem z června 2006.

²³⁸ Viz webové stránky Euroregionu Glacensis www.euro-glacensis.cz [24.4.2006].

Dobrovolného svazku obcí Region Novoměstsko. Spolupráce s rozvojovou agenturou byla navázána z iniciativy představitelů Nového Města.²³⁹

Nové formy meziobecní spolupráce

Povědomost představitelů menších obcí o návrzích na případné umožnění nových forem meziobecní spolupráce není příliš velká. Všichni oslovení starostové v nich vidí spíše než cestu vpřed jakýsi návrat ke střediskové soustavě z doby před rokem 1989. Podle názoru představitelů obcí by si jejich obce měli uchovat samostatnost v rozhodování.²⁴⁰ Velikost obcí v násobcích stovek obyvatel je podle nich k plné samostatnosti postačující.²⁴¹ Ze zjištěného plyne, že případné nové formy meziobecní spolupráce budou muset projít obšírnější diskusí a mělo by se jim dostat širší publicity než doposud, zejména mezi představiteli menších obcí. Podobně jako na Slovensku takzvané společné obecní úřady by nové formy spolupráce obcí musely mít rovněž přísně dobrovolnou formu s možností z nich kdykoliv vystoupit.²⁴²

8.4 Shrnutí a závěry

Regionální a meziregionální spolupráce obcí se jeví jako významná součást jejich aktivit. Nové Město nad Metují má v této oblasti ještě určité rezervy. Nejvýznamnějším počinem představitelů města v této oblasti bylo iniciování vzniku Dobrovolného svazku obcí Region Novoměstsko v letech 2003 a 2004. Stěžejním cílem činnosti Regionu Novoměstsko se z hlediska Nového Města jeví vytvoření platformy pro zejména neformální komunikaci představitelů obcí patřících do správního obvodu města jako obce s rozšířenou působností. Dalším cílem bylo získávat prostřednictvím svazku obcí finanční zdroje (dotace) na spolufinancování rozvoje regionu i města. Zde se případné výraznější přínosy dají očekávat až v budoucnu. Tato skutečnost úzce souvisí s dosud

²³⁹ Podle rozhovoru se starostou Nového Města nad Metují Jiřím Tymelem z února 2006 a bývalou členkou rady Nového Města nad Metují z června 2006.

²⁴⁰ Pro některé z činitelů menších obcí by byl přijatelný vznik nějaké formy společných úřadů pro více obcí. Všichni však trvali na plné suverenní rozhodování v otázkách samostatné působnosti obcí.

²⁴¹ Podle rozhovorů se starosty (místostarosty) obcí Provodov-Šonov (přes 1 000 obyvatel, starosta je uvolněný, obec zaměstnává čtyři pracovníky), Nahořany (zhruba 480 obyvatel, starosta i místostarosta neuvolněni, obec zaměstnává jednu pracovníci), Černčice (zhruba 450 obyvatel, starosta i místostarosta neuvolněni, obec nemá žádného zaměstnance na běžný pracovní poměr) a Vršovka (zhruba 110 obyvatel, starosta i místostarosta neuvolněni, obec nemá žádného zaměstnance na běžný pracovní poměr).

²⁴² Více o společných obecních úřadech a meziobecní spolupráci na Slovensku viz Kozovský, D. Reforma veřejné správy na Slovensku ve vztahu k meziobecní spolupráci. In. Veřejná správa. č. 22/2006.

do jisté míry nedostatečnými aktivitami představitelů města při plánování strategického rozvoje Nového Města a případného využívání prostředků z fondů EU, popisovanými v předcházejících částech práce. Přes počáteční rozpaky představitelů některých menších obcí se na vzniku Regionu Novoměstsko rozhodly participovat všechny obce správního obvodu Nového Města nad Metují a dokonce 15 obcí mimo něj. Představitelé menších obcí spatřují výhody svazku obcí zejména ve snadnější možnosti vzájemných konzultací a administrativním zajištění žádostí o dotace. Menší členské obce DSO Region Novoměstsko jsou většinou také členy dalších svazků obcí. Jejich vznik předcházel založení Regionu Novoměstsko, a proto už mají některé projekty rozpracované více.

Nové Město je rovněž členem přeshraničního regionálního sdružení. Těžiště působení města v Euroregionu Glacensis spočívá zejména v kulturní oblasti. Toto zjištění odpovídá převažující orientaci euroregionů působících v ČR, popsané v literatuře. Dále Nové Město nad Metují spolupracuje s třemi zahraničními partnerskými městy.

Stanovili jsme si tři hypotézy faktorů, jež mají vliv na vzájemnou spolupráci obcí. Podle první je cílem sdružování obcí spolupráce při žádostech o dotace. Druhá tvrdila, že k regionální spolupráci vede obce snaha o koordinaci a zlepšení komunikace s okolními obcemi. Třetí hypotézou byl předpoklad, že jedním z impulsů vytváření svazků obcí je zájem regionálních rozvojových agentur.

První dvě hypotézy se v případě regionální spolupráce Nového Města nad Metují a okolních obcí potvrdily. Mezi stěžejní cíle DSO Region Novoměstsko i dalších svazků obcí (Svazek obcí Metuje, Svazek obcí 1866) patří jak vzájemné konzultace a výměna informací mezi představiteli členských obcí, tak spolupráce při žádostech o dotace pro svazky i jednotlivé obce. Třetí hypotéza se potvrdila pouze z části. Na konstituování Dobrovolného svazku obcí Region Novoměstsko se sice rozvojová agentura spolupodílela, ale představitelé budoucího svazku se na její pracovníky obrátili až po rozhodnutí o založení svazku.

9. Závěry

Tématem disertační práce je demokratický politický proces na lokální a regionální úrovni rozhodování v období mezi lety 1990 a 2005. Pro výzkum bylo vybráno Nové Město nad Metují a přilehlá oblast. Novoměstsko bylo jako předmět výzkumu zvoleno z několika důvodů. Jedná se o region s dlouhou průmyslovou tradicí, jehož nejvýznamnější podniky se v 90. letech dvacátého století dostaly do vážných hospodářských potíží, což mělo negativní dopad na socioekonomickou situaci regionu. Jedním z cílů práce je v této souvislosti analýza, jak se změněné sociální a ekonomické podmínky odrazily ve volebním chování občanů a nakolik se na utváření lokální politické scény podílejí kontextuální faktory. Těžiště práce spočívá v charakteristice aktérů politického procesu v regionu (politických stran, zájmových skupin, podnikatelských subjektů apod.), jejich vzájemných vztahů a aktivit směřujících k rozvoji regionu. Práce rovněž přibližuje snahy o zapojení Nového Města a okolních obcí do regionální a přeshraniční spolupráce.

Vlastní analýza je uvozena širšími souvislostmi, které vytvářejí pro politický proces na lokální a regionální úrovni rozhodování rozhodující myšlenkové rámce a předpoklady. Jedná se o vymezení soudobých systémů „západní“ zastupitelské demokracie, jež se staly předobrazem změn politických režimů v zemích střední a východní Evropy, rozbor problematiky přechodů k demokracii, analýzu ekonomické transformace v České republice a částečně rovněž v dalších postkomunistických zemích a nástin problematiky vztahu mezi centrem a periferií.

Hodnoceno statistickými daty patří Nové Město nad Metují a přilehlý mikroregion ze sociálního a ekonomického hlediska spíše k méně problémovým oblastem v rámci České republiky. Ve srovnání s celostátním průměrem vykazuje nižší míru nezaměstnanosti, na druhé straně ale zaměstnanci většinou dostávají nižší mzdy. Výhodou regionu je diverzifikace podnikatelských aktivit do většího množství různých oborů, velké podniky však v 90. letech dvacátého století neunikly vážným hospodářským potížím. Sami občané města hodnotí své ekonomické vyhlídky poměrně negativně. Polovina z nich očekává rozhodně nebo spíše špatnou budoucnost s ohledem na výdělek a zaměstnání. Ještě pesimističtěji hodnotí svoji pracovní budoucnost v Novém Městě lidé do 25 let. Negativní očekávání se odráží ve skutečnosti, že bezmála 30% mladých lidí by využilo možnosti odstěhovat se z města. Značná část občanů rovněž pociťuje obtíže při získání bydlení.

Politické aktéry můžeme rozdělit do dvou skupin. Do jedné patří politické strany a do druhé zájmové skupiny. V Novém Městě nad Metují jako obci střední velikosti působí všechny strany zastoupené v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR a stranické spektrum doplňuje místní sdružení nezávislých kandidátů a jedna mimoparlamentní strana. Analýza ukázala, že se většina politických uskupení aktivizuje pouze v období před volbami a v mezidobí nevyvíjí prakticky žádnou činnost. Výjimku tvoří KSČM a KDU–ČSL, ty rovněž disponují největším počtem členů. Reálný politický vliv na městské záležitosti však velikostí členské základny nijak ovlivněn není. Většina novoměstských komunálních politiků nemá zájem pracovat se do krajské či celostátní politiky, motivy jejich vstupu do politiky komunální je tak třeba hledat jinde. Vedle snahy pracovat pro své město je u minimálně části z nich můžeme nalézt ve snaze prosazovat své zájmy, které někdy souvisejí s jejich podnikatelskými aktivitami.

Úspěšný odpor skupinky občanů bojujících proti navrhované trase obchvatu města ukazuje, že vstup do komunální politiky není jedinou cestou, jak účinně hájit své zájmy. Zájmových skupin, jejichž hlavní činností je obhajovat a prosazovat zájmy svých členů, však ve městě mnoho nalézt nelze. Mimo neformálních a neregistrovaných skupin jde zejména o odborové organizace. Ty však svoji aktivitu zaměřují prakticky výhradně dovnitř organizací, v nichž působí. Nepoměrně větší počet občanských sdružení má za hlavní cíl své činnosti umožňovat lidem sdílení společnosti s jinými lidmi stejných zájmů. Po roce 1989 došlo ke značnému nárůstu počtu těchto občanských sdružení, byť celkový počet členů zaznamenal spíše pokles. Nejdůležitějším předpokladem činnosti zájmových spolků je ochota členů zajišťovat ve svém volném čase jejich fungování a administrativu. To samé platí také u odborových organizací, kterým počet členů již většinou neumožňuje zaměstnávat uvolněné funkcionáře, a u politických stran, zejména pokud nedisponují žádnými uvolněnými posty v samosprávě.

Na lokální úrovni politického rozhodování můžeme rovněž nalézt koalice a politická spojení, jež jsou na celostátní úrovni prakticky nemyslitelná. Jako příklad je možno uvést velmi přátelské vztahy novoměstské Unie svobody k místní Občanské demokratické straně, které trvají po celou dobu činnosti prvně jmenované.

V úvodu práce jsme formulovali tři hypotézy.

První hypotéza vychází z koncepcí Roberta Dahla o nerovnoměrném rozdělení moci na úrovni národních států a rozhodující roli dominantních menšin v politickém procesu současných demokracií. Ptáme se, zda lze dominantní menšiny nalézt rovněž na lokální

úrovni rozhodování v samosprávě obce. Lokální úroveň rozhodování by však také měla umožnit občanům rovnější zapojení do politického procesu, než je tomu na úrovni národního státu. Předpoklad rovnějšího zapojení do politického rozhodování na úrovni obce se částečně potvrdil. Cesty k ovlivnění politických záležitostí jsou v zásadě dvě. Jednou je přímý vstup do komunální politiky, většinou formou kandidatury do zastupitelstva. Druhou je vnější tlak na volené orgány. Nalezli jsme úspěšné i méně úspěšné pokusy o ovlivnění politického rozhodování orgánů městské samosprávy, jejichž aktéři využívali jedné či druhé cesty. Existenci dominantních menšin schopných dlouhodobě ovlivňovat politické rozhodování v obci náš výzkum neprokázal. Zejména na půdě zastupitelstva se však vyskytují malé skupinky či jedinci schopní do určité míry prosadit některé své zájmy.

Druhou hypotézou je předpoklad, že existuje vliv socioekonomických a historických faktorů na volební chování v regionu. Při pohledu na statistická data je možné sociální a ekonomickou situaci obyvatel Nového Města nad Metují hodnotit jako relativně dobrou. Průzkum z roku 2005 však ukázal, že občané hodnotí svoji ekonomickou budoucnost ve městě spíše negativně. Tato poněkud rozporuplná skutečnost se odráží ve volebním chování v průběhu sledovaného období. V první polovině 90. let dvacátého století se relativně dobré socioekonomické podmínky a pozitivní očekávání občanů odrazily v podpoře tehdejších vládních stran, zejména ODS. S postupujícími roky a přibývajícími sociálními a ekonomickými problémy začínají narůstat volební zisky ČSSD a KSČM. V historicky pravicovém Novém Městě nad Metují však získávala zejména tehdejší Čtyřkoalice. Její volební podpora dosáhla vrcholu v roce 2000, kdy ve městě získala suverénně nejvyšší počet hlasů ve volbách do krajského zastupitelstva a v náhodském volebním obvodu prosadila svého kandidáta do Senátu PČR. Po faktickém rozpadu Čtyřkoalice začíná opět zvolna sílit ODS, což se projevilo zejména ve volbách do krajského zastupitelstva v roce 2004. Předpoklad, že na výsledky voleb do místních samosprávných orgánů budou mít významný vliv takové faktory, jako je možnost získání bytu, se nepotvrdil. Právě potíže při získávání bydlení řadí lidé k nedostatkům Nového Města. Řešení tohoto problému za aktivní účasti města, např. výstavbou obecních bytů, navrhovaly v předvolebních programech zejména ČSSD a KSČM. Výrazné zvýšení voličské přízně jim však jejich program nepřinesl. Volební výsledky v Novém Městě nad Metují po roce 1989 potvrzují předpoklad, že ani desítky let trvající období nedemokratického vývoje nemusí znamenat výrazné narušení

regionální rozmanitosti kulturního a sociálního klimatu, odrážejícího se v tradiční volební orientaci obyvatelstva v regionu. V konkrétním novoměstském případě voliči preferovali a preferují spíše strany z pravé části politického spektra. V době před druhou světovou válkou to byli národní demokraté a živnostenská strana, po roce 1989 ODS a US-DEU. Rovněž politické strany působící v obou obdobích, tj. lidová strana, sociální demokraté a komunisté, dosahovaly ve volbách do městského zastupitelstva pozoruhodně srovnatelných volebních výsledků.

Třetí hypotéza se zaměřuje na úlohu nezávislých kandidátů na lokální úrovni politického rozhodování. Předchozí analýzy potvrdily, že s rostoucí velikostí obce postupně klesá role samostatně kandidujících nezávislých kandidátů a jejich sdružení. Pro města střední velikosti, kam se řadí rovněž Nové Město nad Metují, je však na kandidátkách prakticky všech politických stran nezbytná účast kandidátů bez politické příslušnosti. Výzkum ukázal, že politické subjekty nabízejí nezávislým účast na svých kandidátních listinách ze dvou důvodů. Prvním je snaha o doplnění kandidátek na maximální počet z důvodu znevýhodnění neúplných kandidátek volebním systémem. Většina politických stran nedisponuje dostatečným počtem vlastních členů, a proto je pro ně kandidatura nestraníků nezbytná. Druhou možností, vedoucí k účasti nezávislých na kandidátních listinách politických stran, jsou taktické důvody. Představitelé politických stran počítají s vyšším počtem hlasů, který jim přinese známost těchto osob v regionu. Výsledky kandidatury známých osobností jsou však někdy rozporuplné. Znamí kandidáti bez politické příslušnosti získají mandáty díky preferenčním hlasům, ale kandidátka jako celek získá podobný počet hlasů. Politickou stranu tak v zastupitelstvu zastupuje několik „nezávislých“ kandidátů s poměrně volným vztahem k ní a členové zůstávají mimo.

Nové Město nad Metují je možné z pohledu posledních desetiletí označit za poměrně úspěšné město. Představitelům města, a je nepodstatné, jestli měli funkci předsedy národního výboru nebo starosty, se dařilo získávat vnější zdroje na většinu investičních projektů. Město se kvůli investicím nemuselo prakticky zadlužovat a jako dostatečné se rovněž jeví plánování investičních akcí bez dlouhodobého horizontu, prakticky pouze na následující volební období. V posledních několika letech se však ukazuje, že do budoucna už tento přístup stačit nemusí. Za jeden ze symptomů je možno označit názorový průzkum ze září 2005, který ukázal, že občané vidí ve městě mnohé nedostatky. Ve volebních programech většiny stran se rovněž už po několik období

objevují stejné návrhy investic, stále se je však nedaří realizovat. Z tohoto pohledu se jeví jako užitečné stanovení investičních a rozvojových priorit obce na období, jež přesahuje periodu mezi jednotlivými komunálními volbami. Spolu s investičními prioritami by vedení obce mělo mít rovněž představu o financování investic. Zastupitelstvo Nového Města přistoupilo k definování dlouhodobých investičních a rozvojových priorit prakticky až v druhé polovině volebního období 2002–2006. Jasnější podobu pak tyto priority získaly v souvislosti s vytvářením strategického plánu rozvoje města. Na jeho počátku nestála sice potřeba mít ke svému rozhodování takový dokument, ale pouze administrativní požadavky spojené s případnou žádostí o finanční zdroje ze strukturálních fondů EU. Na druhé straně však vedení města k vytváření strategického plánu rozvoje přistoupilo odpovědně, do jeho vytváření zapojilo občany a snažilo se zjistit jejich potřeby a požadavky. Otázkou bude, zda se současné a zejména budoucí vedení města bude prioritami vytvořeného plánu řídit. Podle vyjádření některých členů zastupitelstva města však může být minimálně vodítkem při tvorbě volebních programů před volbami do městského zastupitelstva v roce 2006.

Na příkladu rozhodovacího procesu o transformaci společnosti Vodovody a kanalizace Náchod je možné pozorovat některé problematické aspekty řízení obce. Nejužší vedení města má mnohdy problémy při prezentaci a prosazování svých návrhů v městském zastupitelstvu, včetně zastupitelů svých vlastních politických stran, a u občanů. Týká se to zejména rozsáhlejších a složitějších návrhů. Ve volebním období 2002 až 2006 se vedle transformace VAKu jednalo kupříkladu o tzv. projekt Areál, který měl spočívat v rekonstrukci a výstavbě sportovišť. Problematika vodárenských společností rovněž ukázala limity širší vzájemné spolupráce obcí, jejichž představitelé se nedokázali dohodnout na spolupráci jimi ovládaných firem.

Regionální a meziregionální spolupráce obcí se jeví jako významná součást jejich aktivit. Analýza ukázala, že Nové Město nad Metují má v této oblasti ještě určité rezervy. Nejvýznamnějším počinem představitelů města bylo iniciování vzniku Dobrovolného svazku obcí Region Novoměstsko v letech 2003 a 2004. Stěžejním cílem činnosti Regionu Novoměstsko se z hlediska Nového Města jeví vytvořit platformu pro zejména neformální komunikaci představitelů obcí patřících do správního obvodu města jako obce s rozšířenou působností. Dalším cílem bylo získávat prostřednictvím svazku obcí finanční zdroje (dotace) na spolufinancování rozvoje regionu i města. Zde se případné výraznější přínosy dají očekávat až v budoucnu. Tato skutečnost úzce

souvisí s dosud do jisté míry nedostatečnými aktivitami představitelů města při plánování strategického rozvoje Nového Města a případného využívání prostředků z fondů EU. Přes počáteční rozpaky představitelů některých menších obcí se na vzniku Regionu Novoměstsko rozhodly participovat všechny obce správního obvodu Nového Města nad Metují a dokonce 15 obcí mimo něj. Představitelé menších obcí spatřují výhody svazku obcí zejména ve snadnější možnosti vzájemných konzultací a administrativním zajištění žádostí o dotace. Menší členské obce DSO Region Novoměstsko jsou většinou také členy dalších svazků obcí. Jejich vznik předcházela založení Regionu Novoměstsko, a proto už mají některé projekty rozpracované více.

Nové Město je rovněž členem přeshraničního regionálního sdružení. Těžiště působení města v Euroregionu Glacensis spočívá zejména v kulturní oblasti. Toto zjištění nevybočuje od převažující orientace ostatních euroregionů působících na hranicích ČR, popsané v literatuře (Dočkal 2005: 14-15). Dále Nové Město nad Metují spolupracuje s třemi zahraničními partnerskými městy.

Zvolené téma výzkumu demokratického politického procesu na lokální a regionální úrovni rozhodování si zaslouží další pozornost. Regionální a komunální politická scéna představuje velmi členitý terén s nesčíslným množstvím jednajících aktérů. Jako užitečná se proto jeví zejména komparace mezi více regiony s rozdílnými sociálními, ekonomickými a kontextuálními podmínkami. Předmětem srovnávací analýzy by se mohlo stát zejména volební chování a rozhodovací procesy územních samospráv.

Určitý tlak na zesílení meziobecní spolupráce rovněž otevírá další prostor pro již dnes poměrně frekventované téma regionální a meziregionální spolupráce obcí. Mohlo by se kupříkladu jednat o rozsáhlejší diskusi zahraničních zkušeností.

Poměrně opomíjenou oblastí je v současné době problematika působení odborových svazů jako zájmových skupin, a to zejména na úrovni jednotlivých podniků.

10. Prameny a literatura

Literatura

- Balík, S. (Eds.) Komunální volby v České republice v roce 2002. Brno: Masarykova univerzita, 2003.
- Balík, S. Komunální politika: volby, aktéři, strategie. Případová studie okresu Šumperk od roku 1994. Brno: 2004. Disertační práce na FSS MU Brno.
- Balík, S. Metodologie výzkumu komunální politiky. In. Fiala, P. Strmiska, M. (Eds.) Víceúrovňové vládnutí: teorie, přístupy, metody. Brno: Institut pro srovnávací politologický výzkum Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, 2005.
- Barša, P. Strmiska, M. Národní stát a etnický konflikt. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.
- Bartoš, J. Pojetí regionu v historiografii. In. Acta Universitatis Palackianae Olomouensis, Facultas Philosophica Historica 27. 1996.
- Beck, U. Riziková společnost. Na cestě k jiné modernitě. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004.
- Blažek, J. Uhlíř, D. Teorie regionálního rozvoje – nástin, kritika, klasifikace. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002.
- Brokl, L. Reprezentace zájmů v politickém systému České republiky. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997.
- Buchvaldek, M. Dějiny Československa v datech. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968.
- Bureš, J. Otevření přechodu k demokracii v Československu z pohledu teorie tranzice. In. Politologická revue 2004/1, ročník X.
- Časové řady základních ukazatelů statistiky práce (1948–2001). Praha: ČSU, 2002.
- Čermák, V. Otázka demokracie. (1) Demokracie a totalitarismus. Praha: Academia, 1992.
- Čmejrek, J. Lokální a regionální politické stranictví v ČR. In. Sborník z II. Kongresu českých politologů. Praha: Česká společnost pro politické vědy, 2003.
- Čmejrek, J. Specifika komunální politiky v malých obcích ČR. In. Dančák, B. Fiala, P. Hloušek, V. Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005.
- Čmejrek, J. Bubeníček, V. Luhanová, M. Politika v regionálním rozvoji. Praha: Česká zemědělská univerzita. 2004.
- Čmejrek, J. Čopík, J. Politické aspekty regionálního rozvoje v Královéhradeckém kraji. In. Sborník z vědecké konference Aktuální otázky rozvoje regionů III. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2003.
- Čopík, J. Politické subjekty a jejich vztahy v Novém Městě nad Metují. Praha, 2002. Diplomová práce na Provozně ekonomické fakultě ČZU Praha.
- Čopík, J. Šance a perspektivy malých politických stran ve volbách do krajských zastupitelstev v České republice a Slovenské republice. In. Sborník příspěvků z doktorského semináře. Praha: ČZU, 2004.

- Dahl, R. Demokracie a její kritici. Praha: Victoria publishing, 1995.
- Dahl, R. Demokracie v právním státě? Praha: Nakladatelství Nadace Readers International, 1995a.
- Dahrendorf, R. Volby nestačí. Dostupné na www.project-syndicate.org [cit.19.12.2005] a v týdeníku EKONOM z 7.12.2005.
- Darden, K. A. Blackmail as a Tool of State Domination: Ukraine under Kuchma. In. East European Constitutional Review 2001/2-3. Dostupné na http://www.law.nyu.edu/eecr/vol10num2_3/focus/darden.html [cit. 18.4.2005].
- Dědek, O. (Eds.) Ekonomické aspekty zániku Československa. Praha: Fortuna, 1997.
- Dějiny zemí Koruny české. Praha: Nakladatelství Paseka, 1992.
- Disman, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002.
- Dočkal, V. (ED.) Přeshraniční spolupráce na východních hranicích České republiky. Růžový obléček a hrana reality. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005.
- Duleba, A. Ukrajina a Slovensko. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 2000.
- Dvořáček, B. Pohledy do minulosti Nového Města nad Metují. Nové Město nad Metují, 1998.
- Dvořáková, V. Kunc, J. O přechodech k demokracii. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994.
- Economic Survey of Europe, Geneva, UN, 2004. Dostupné na <http://www.unece.org/ead/survey.htm> [cit. 21.2.2005].
- Evidenční počet zaměstnanců a jejich mzdy v krajích a okresech ČR za roky 1993 až 2001. Praha: ČSU, vydáno v letech 1993 až 2002.
- Fiala, P. Schubert, K. Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis. Brno: Nakladatelství BARRISTER&PRINCIPAL, 2000.
- Gellner, E. Podmínky svobody, občanská společnost a její rivalové. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997.
- Gerloch, A. Hřebejk, J. Zoubek V. Ústavní systém České republiky. Praha, 1994.
- Hampl, M. Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. Praha: Univerzita Karlova. 2001.
- Heywood, A. Politologie. Praha: Eurolex Bohemia, 2004.
- Hloušek, V. Kopeček, L. (Eds.) DEMOKRACIE. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie. Brno: Masarykova univerzita, 2003.
- Hudák, J. Jüptner, P. Svoboda, J. (Eds.) Komunální politické systémy. Praha: Filozofická fakulta UK, 2003.
- Chandler, J. A. Místní správa v liberálních demokraciích. Brno: Nakladatelství Doplněk, 1998.
- Illner, M. Formování lokálních mocenských elit se zvláštním zřetelem na úlohu starostů měst. In. Hampl, M. Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. Praha: Univerzita Karlova, 2001.

- Jovbak, V. Podkarpatská Rusj – Zakarpatská Ukrajina. Kroměříž: nákladem vlastním, 2001.
- Karl, T. L. Schmitter, Ph. C. Modes of Transition in Latin America, Southern and Eastern Europe. In. International Social Science Journal. 1991.
- Kočenda, E. Lízal, L. Český podnik v české transformaci. Praha: Academia, 2003.
- Kolektiv. Jak a koho volit? Praha: Nakladatelství SPEKTRUM, 1990.
- Kouba, K. Vychodil. O. Roberts, J. Privatizace bez kapitálu. Zvýšené transakční náklady české transformace. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004.
- Koudelka, Z. Obce a kraje. Praha: Linde Praha, 2001.
- Kozovský, D. Reforma veřejné správy na Slovensku ve vztahu k meziobecní spolupráci. In. Veřejná správa. č. 22/2006. Dostupné také na webových stránkách ministerstva vnitra ČR.
- Kubát, M. a kol. Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy. Praha: Eurolex Bohemia, 2004.
- Kupónová privatizace – List Centra kupónové privatizace, číslo 6, ročník II., 13. května 1992.
- Kupónová privatizace – Průvodce kapitálovým trhem, číslo 23, ročník III., 4. března 1994.
- Krajské volby 2000. Fakta, názory, komentáře (Sborník). Praha: CEVRO, 2001.
- Kyněv, A. (2003). Zvláštnosti systému politických stran Ukrajiny: evoluce a perspektivy. Dostupné na www.euroasia.net [cit. 2.9.2003].
- Majerová, V. Sociologie venkova a zemědělství. Praha: Skripta ČZU, 2000.
- Malý, K. Sivák, F. Dějiny státu a práva v Československu, I. díl (do r. 1918). Praha: Panorama, 1988.
- Měchýř, J. Velký převrat či snad revoluce sametová? Praha: Nakladatelství Progetto, 1999.
- Mlčoch, L. Machonin, P. Sojka, M. Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989 (alternativní pohled). Praha: Univerzita Karlova, 2000.
- Mühlstein, L. Náchodsko. Praha: MERKUR, 1975.
- Nachtigal, V. Tomšík, V. Konvergence zemí střední a východní Evropy k Evropské unii. Praha: Linde Praha, 2002.
- Netík, J. Z bojů dělnické třídy a KSČ na Novoměstsku. Náchod, 1971.
- Novák, M. Jakou demokracii pro nové demokracie? Konsensuální model, efektivita a kulturně homogenní země. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2002.
- Obce, kraje, hl. m. Praha (podle stavu k 14. 3. 2005). Ostrava: Sagit, 2005.
- Outlý, J. Volby do zastupitelstev – vývoj a souvislosti. In. Politologická revue 2003/2, ročník IX.
- Perlín. R. Spolupráce venkovských obcí – možnost nebo podmínka úspěchu. In. Sborník prací z mezinárodní vědecké konference Agrární perspektivy XIV (Znalostní ekonomika). Praha: Česká zemědělská univerzita, 2005.
- Pop, I. Encyklopedija Podkarpatskoj Rusi. Užhorod: Uzdatelstvo V. Padjaka, 2001.
- Reforma veřejné správy v České republice. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2003.

- Rektořík, J. Šelešovský, J. Jak řídit kraj, město, obec. Strategie Komunikace Řízení. Rukověť územní samosprávy IV. díl. Brno: Masarykova univerzita, 2002.
- Rektořík, J. Šelešovský, J. Příručka pro zastupitele měst a obcí. Územní samospráva v ČR, SR a Rakousku. Brno: Masarykova univerzita, 1999.
- Rektořík, J. Šelešovský J. Strategie rozvoje měst, obcí, regionů a jejich organizací. Brno: Masarykova univerzita, 1999.
- Rjabčuk, M. (2004). Je možné změnit „vyděračský stát“? Dostupné na www.diplomacie.info [cit. 9.1.2005].
- Ryšavý, I. Společenství obcí ještě vzbudí diskusi, ale pro venkov je velkou šancí. In. Moderní obec. Leden 2006.
- Říchová, B. Přehled moderních politologických teorií. Praha: Portál, 2000.
- Samuelson, P. Nordhaus, W. Ekonomie. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1991.
- Sokol, P. Mrklas, L. Úvod do volební geografie krajů v České republice – prostorová diferenciací volebních výsledků. In. Krajské volby 2000. Fakta, názory, komentáře (Sborník). Praha: CEVRO, 2001.
- Scénář ekonomické reformy schválený vládou České a Slovenské Federativní Republiky dne 30. srpna 1990. In. Svobodné slovo, 11.10.1990.
- Stein, E. Česko – Slovensko, konflikt, roztržka, rozpad. Praha: Academia, 2000.
- Srb, V. Obyvatelstvo Podkarpatské Rusi 1918 – 1938. In. Náš česko – rusínský kalendář na rok 2003. Užhorod: Užhorodská společnost české kultury J. A. Komenského a Klub T. G. Masaryka v Užhorodě, 2002.
- Svensson, P. Teorie demokracie. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995.
- Svět hospodářství - Týdeník pro investory, finančníky a top management, číslo 3, ročník XXXVI, 20. ledna 1995.
- Sysoev, V. O. Novye demokratii centralnoj i vostočnoj Evropy: Problemy političeskaj transformacii. In. Političeskaja nauka 2/2002. Moskva, Rossijskaja akademija nauk.
- Švejnar, J (Eds). Česká republika a ekonomická transformace ve střední a východní Evropě. Praha: Academia, 1997.
- Tomšík. V. Transformace ekonomik zemí střední a východní Evropy. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 1998.
- Uhl, P. Politická a zájmová participace a sdružování v odborových organizacích. Dostupné na www.migraceonline.cz/studie_f.shtml?x=133366 [cit. 14.12.2005].
- Volby v ČR 1990 – 1999. Praha: ČSU, 2001.
- Wright, G. Nemec, J. Management veřejné správy, teorie a praxe. Zkušenosti z transformace veřejné správy ze zemí střední a východní Evropy. Praha: Nakladatelství Ekopress, 2003.

Dokumenty a písemné materiály

- 1949 až 1989 - 40 let hodinářské výroby koncernového podniku ELTON v Novém Městě nad Metují. Nové Město nad Metují: koncernový podnik ELTON, 1989.

- Český rybářský svaz Nové Město nad Metují 1920 – 1995. Brožura k 75. výročí trvání místní organizace rybářského svazu. Nové Město nad Metují, 1995.
- Články z deníků Hospodářské noviny, Mladá fronta DNES, Právo a regionálních periodik ECHO–noviny náchodského regionu (české regionální noviny) a Náchodský nečas.
- Kolektivní smlouvy a mzdové předpisy společnosti NOVÝ ELTON platné pro roky 2000 a 2001.
- Komunitní plán sociálních služeb pro území Obce s rozšířenou působností III. stupně Nové Město nad Metují na období 2005 – 2008.
- Kronika Nového Města nad Metují z let 1907 až 1937, 1946, 1948 a 1990. Uloženo v Okresním archivu v Náchodě.
- NÁVRH NOVÉ FORMY MEZIOBECNÍ SPOLUPRÁCE (pracovní verze). Dostupné na www.mvcr.cz/sprava/reforma/vecnyzamer.pdf [cit. 12.6.2006].
- Materiály a korespondence Ladislava Gerži k přeložce silnice I/14.
- Materiály Městského úřadu v Novém Městě nad Metují, zvláště výsledky voleb.
- Materiály občanských sdružení v Novém Městě nad Metují.
- Materiály politických stran, zvláště předvolební programy kandidátů a stran.
- Materiály společností ATAS elektromotory Náchod, STAVOSTROJ, ELTON, I TEC group.
- Materiály Základní organizace Odborového svazu KOVO ELTON.
- Novoměstský zpravodaj. Měsíčník Městského úřadu v Novém Městě na Metují.
- Program rozvoje územního obvodu Královéhradeckého kraje <http://www.kr-kralovehradecky.cz> [cit. 12.6.2006].
- Sbírka listin Obchodního rejstříku v Hradci Králové (fyzicky nebo www.justice.cz).
- Statistické ročenky České republiky.
- Účetní závěrky spol. s r. o. Slévárna za roky 1997 až 2004.
- Výroční zprávy akciové společnosti ELTON, hodinářská za roky 1992 až 1994.
- Výroční zpráva akciové společnosti ELTON za rok 1995.
- Výroční zprávy akciové společnosti I TEC group za roky 1996 až 1999.
- Výroční zprávy akciové společnosti ELTON hodinářská za roky 2000 až 2004.
- Výroční zprávy akciové společnosti NOVÝ ETLON za roky 2000 až 2004.
- Výroční zprávy a.s. STAVOSTROJ, ATAS elektromotory Náchod a Nutricia DEVA za roky 1995 až 2004.
- Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení).
- Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení).
- Zákon č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů.
- Zákon č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů.
- Záписy z jednání zastupitelstva a usnesení z jednání rady Nového Města nad Metují. Dostupné na www.novemestonm.cz [cit. 23.4.2006].

- Zpráva o situaci na trhu práce okresu Náchod za roky 2000 až 2004. Náchod: Úřad práce, 2001 - 2005.
- Zpráva o výsledcích názorového průzkumu obyvatel Nového Města nad Metují v září 2005. Dostupné na www.novemestonm.cz [cit. 23.4.2006].

Internetové zdroje

- Český statistický úřad – www.czso.cz.
- Euroregion Glacensis – www.euro-glacensis.cz [cit. 12.6.2006].
- Integrovaný portál MPSV – <http://portal.mpsv.cz>.
- Portál regionálních informačních servisů – www.risy.cz.
- Svazek obcí Metuje – www.obcemetuje.cz [cit. 10.6.2006].
- T-MapServer - <http://tms.iriscrr.cz/>.
- Volební server ČSU – www.volby.cz.
- Webové stránky Královéhradeckého kraje - <http://www.kr-kralovehradecky.cz>.
- Webové stránky Města Nové Město nad Metují – www.novemestonm.cz.